

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปรีชา
การศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ทั้ง
รายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. หาข้อสรุปสภารัตนพิทยปรีชาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดสร้าง
เครื่องมือในการสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพิทยปรีชาการศึกษาในปัจจุบัน
แนวคิดในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพิทยปรีชาการศึกษาใน
ปัจจุบันของผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพิทยปรีชาการศึกษาในอุดมคติและแนวคิด
ที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร
4. เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพิทยปรีชาการศึกษาของ
ผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

แนวคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับพิทยปรีชาการศึกษาของผู้บริหารและ
อาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานครแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษา ค้นคว้า เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เลือกลงและติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธปรัชญาการศึกษา โดยรวมแรก สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 12 ท่าน รอบที่ 2-3 ได้เพิ่มผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเติมอีก 5 ท่าน รวมจำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 17 ท่าน ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญใช้การสัมภาษณ์ 2 วิธี คือ สัมภาษณ์แบบมีคำถามที่แน่นอน และไม่มีคำถามที่แน่นอน แล้วจึงหาข้อสรุป สารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษา ทั้ง 13 คำน โดยมิขั้นตอนดังนี้

1.1 สรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยและ จากคำสัมภาษณ์

1.2 นำบทสรุปที่ได้มาทำเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นชนิดให้ระดับ คะแนน 5 ระดับ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาให้ความคิดเห็น

1.3 นำผลสรุปจากการให้ความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเรียบเรียง เป็นความเรียง แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขอีกครั้งหนึ่งก่อนนำไปใช้

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยผู้บริหารและอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร จำนวน 589 คน แยกเป็นผู้บริหาร 243 คน และอาจารย์ 346 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้น (Multi Stage Sampling) จากสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานครประเภทต่าง ๆ และจากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Random Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐใน กรุงเทพมหานคร และแบบสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและ แนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหาร อาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร โดยนำข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาที่ได้มาจากผู้เชี่ยวชาญมาสร้าง เป็นแบบสอบถามเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่ง เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา มี 6 สัทธิตี เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ แบบ 6 ตัวเลือก

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหาร อาจารย์ สถาบันอุดมศึกษา ของรัฐในกรุงเทพมหานคร เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ ตัวเลือกเฉพาะ พุทธปรัชญาการศึกษา แบบ 4 ตัวเลือก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ร่วมกับ นางสาวสมพิศ โพล้งน้อย และ นางสาวอุไร คิษฐลักษณ์ เป็นผู้สร้างขึ้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกยังสถาบัน อุดมศึกษา โดยขอความร่วมมือกับทางสำนักงานคณบดี สำนักงานเลขาธิการคณะ ฝ่ายวิจัยและวางแผนของสถาบันศึกษา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกและ รวบรวมแบบสอบถาม และผู้วิจัยไปรับคืนด้วยตนเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

5.1 วิเคราะห์ข้อสรุปสารัตถ์ของพุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนา

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหารและ อาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ ข้อมูล โดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ ประสบการณ์ในการทำงาน วุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา คณะวิชา

ตอนที่ 2 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาและ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ซึ่ง แยกวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

2.1 วิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ ใน 6 ลัทธิ ลัทธิละ 13 คำน

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์ใน 13 คำน

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ใน 13 คำน

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ และเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบไคสแควร์ (Chi Square) ซึ่งแยกข้อมูลเป็น

3.1 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ จำแนกตามลัทธิในแต่ละคำน

3.2 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์

3.3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน วุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ตำแหน่งทางวิชาการ และคณะวิชาที่สังกัดในสาขาวิชา

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ

ความหมายของการศึกษา หมายถึง การฝึกอบรมโดยการพัฒนาชีวิต ควบคู่กับศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ให้มีความเจริญควบคู่คุณลักษณะที่พึงงามทุกชั้นตอน ตลอดถึงการบรรลุนิพพาน

ความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกขั้นตอนทั้ง
ความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์

ธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้
อย่างเต็มที่

พัฒนาวิทยา มนุษย์เรียนรู้โดยทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และจิตใจ
พร้อมนั้นก็มีความรู้สึก การจำหมาย และการคิด ซึ่งถ้าไม่ถูกกิเลสครอบงำก็จะได้
ความรู้ที่แท้จริง

กระบวนการของการศึกษา ให้ผู้เรียนรู้จักคิด และฝึกฝนปฏิบัติเสมอ ๆ
พร้อมกันทั้งความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา หรือให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความประพฤติ
จิตใจ และสติปัญญาไปพร้อมกัน

สถาบันการศึกษา มีบรรยากาศเกื้อกูลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่อบรมและ
ให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อชีวิต มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เข้าถึงบ้าน วัด
และชุมชน

ผู้บริหาร เป็นคนดี ความประพฤติดี มีคุณธรรม โดยยึดหลักพรหมวิหาร 4
และ สังคหวัตถุ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ให้มีความใกล้ชิดเอาใจใส่
รับฟังชอบ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งในและนอกห้องเรียน

ผู้สอน จะต้องเป็นคนดี ความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสิปปทายก
พร้อมทั้งมีคุณสมบัติตามหลักทศ 6 (ทศเบื้องต้น)

ผู้เรียน จะต้องเคารพ เชื่อฟัง ตั้งใจเรียน รับใช้ใกล้ชิด เพื่อได้รับ
แบบอย่างที่ดีจากผู้สอน

วิธีสอน ควรเน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิงเหตุผล
ปฏิบัติได้ โดยเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานการณ์ในแต่ละกรณี เช่น

การบรรยาย แบบถาม-ตอบ แบบปฏิบัติ เป็นต้น

หลักสูตร ควรมีทั้งวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศิลปกรรม เน้นให้มีความประเพณีดี มีจิตใจเป็นสุข ควบคู่กับวิชาการ

การวัดผลและประเมินผล ผู้เรียนพึงรับผิดชอบที่จะจัดและประเมินผลตนเอง นอกเหนือจากการวัดและประเมินโดยผู้สอนและความร่วมมือจากผู้อื่น

2. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหาร และอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติสาร์ตอัพทศ-ปรัชญาการศึกษาไคณการวิจัยดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร จำนวน 534 คน จำแนกตามสถานภาพ

เพศ ผู้บริหารที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 222 คน เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คือ เพศชาย 122 คน เพศหญิง 100 คน ส่วนอาจารย์ทั้งหมด 312 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือ เพศหญิง 192 คน เพศชาย 120 คน

อายุ ผู้บริหารส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 41-45 ปี รองลงมาคืออายุระหว่าง 46-50 ปี และระหว่าง 36-40 ปี ตามลำดับ สำหรับอาจารย์ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 36-40 ปี รองลงมาอายุระหว่าง 41-45 ปี และระหว่าง 31-35 ปี ตามลำดับ

ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่มีตำแหน่งทางวิชาการในตำแหน่งอาจารย์มากที่สุด รองลงมามีตำแหน่งทางวิชาการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษา ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาโทมากที่สุด รองลงมามีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาเอก และปริญญาตรี ตามลำดับ

ประสบการณ์การทำงาน ผู้บริหารส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ 16 ปีขึ้นไป คือ มีประสบการณ์ในการทำงานมากที่สุดในระยะเวลา 16-20 ปี รองลงมา 21-25 ปี และ 26 ปีขึ้นไปตามลำดับ ส่วนอาจารย์มีประสบการณ์ในการทำงานในระยะเวลา 16-20 ปีมากที่สุด รองลงมามีประสบการณ์ในการทำงานในระยะเวลา 11-15 ปี

วุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา รองลงมาผู้บริหารและอาจารย์มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนาในระดับนักธรรมตรี

คณะวิชาที่สังกัด ผู้บริหารส่วนใหญ่อยู่ในคณะวิชาที่สังกัดในสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพ รองลงมาสังกัดในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ สำหรับอาจารย์ส่วนใหญ่อยู่ในคณะวิชาที่สังกัดในสาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ กับสาขาวิชาสังคมศาสตร์ รองลงมาสังกัดในสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา และแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และที่เป็นไคโนอนาคตของผู้บริหาร อาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติตรงกันโดยส่วนรวมโน้มไปทางลัทธิพุทธ-ปรัชญาการศึกษาสูงสุด รองลงมาคือลัทธินิรันดรนิยม ลัทธิพัฒนาการนิยม ลัทธิอัตถิภาวนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยม และลัทธิสารัตถนิยม ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดสูงสุดตรงกันโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาในค่านิยมการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ความมุ่งหมายการศึกษา ส่วนด้านอื่น ๆ ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกัน สำหรับการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาสูงสุดตรงกันโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาในค่านิยมการศึกษา วิธีสอน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ผู้บริหารกับอาจารย์มีการปฏิบัติแตกต่างกัน

2. แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ปรากฏว่า ทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดตรงกันในค่านิยมทางการศึกษา ลำดับรองลงไปคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ความมุ่งหมายการศึกษา ขรรษชาติของมนุษย์

ส่วนการปฏิบัติปรากฏว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดตรงกันในค่านิยมทางการศึกษา ลำดับรองลงไป คือ วิธีสอน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน กระบวนการของการศึกษา

3. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต ปรากฏว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตโน้มไปทางตัวเลือกที่ 4 (สารัตถะพุทธปรัชญาการศึกษา) ซึ่งสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด

เมื่อพิจารณาแต่ละค่านิยมปรากฏว่า แนวคิดพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติของผู้บริหารและอาจารย์โน้มไปทางตัวเลือกที่ 4 ซึ่งสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในค่านิยม ค่านิยมผู้บริหาร ค่านิยมกระบวนการของการศึกษา ค่านิยมวิธีสอน ค่านิยมความหมายการศึกษา ค่านิยมหลักสูตร ค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ค่านิยมการวัดผลและประเมินผล ค่านิยมความมุ่งหมายการศึกษา ส่วนค่านิยมอื่น ๆ ผู้บริหารและอาจารย์เลือกตัวเลือกสูงสุดต่างกัน

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาทางการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ มีแนวคิดสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในค่านิยมทางการศึกษา ค่านิยมหลักสูตร ค่านิยมผู้สอน ค่านิยมธรรมชาติของมนุษย์ และค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนค่านิยมอื่น ๆ ผู้บริหารและอาจารย์เลือกตัวเลือกสูงสุดต่างกัน

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ ใตผลดังนี้

1. ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมทางการศึกษา และค่านิยมหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมของมนุษย์ นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมพุทธทศญาวิทยา นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของ ผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวแปรอิสระ ผลการวิจัยพบว่า

เพศ ผู้บริหารที่มีเพศแตกต่างกันมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ทุกค่านิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจารย์ที่มีเพศแตกต่างกันมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมสถาบันการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีเพศแตกต่างกันมีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมหลักสูตร สำหรับ อาจารย์ที่มีเพศแตกต่างกัน มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านิยมหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อายุ ผู้บริหารที่มีอายุมากกับผู้บริหารที่มีอายุน้อยมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธ- ปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมธรรมชาติ ของมนุษย์เพียงค่านิยมเดียว

อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อย มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีอายุมากกับผู้บริหารที่มีอายุน้อยมีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อย มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านผู้บริหารการศึกษาเพียงด้านเดียว นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วุฒิการศึกษา ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านผู้บริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านผู้เรียนเพียงด้านเดียว นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันมีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสถาบันการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ประสบการณ์ในการทำงาน ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดแตกต่างกันในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในด้านผู้เรียน นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกับผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายการศึกษา และแตกต่างกันที่ระดับ .01 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกับอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านผู้บริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนากับผู้บริหารที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านผู้บริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนากับอาจารย์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนากับผู้บริหารที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายการศึกษาเพียงด้านเดียว สำหรับอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดทางพุทธปรัชญาการศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในทุกด้าน อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดทางพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านกระบวนการของการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกันมีการปฏิบัติ

เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ใน
 ด้านการวัดผลและประเมินผลเพียงด้านเดียว สำหรับอาจารย์ที่มีตำแหน่งทาง
 วิชาการแตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คณะวิชาที่สังกัดในสาขาวิชา ผู้บริหารและอาจารย์ที่อยู่ในคณะวิชาที่
 สังกัดในสาขาวิชาที่ต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่าง
 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดแตกต่างกันในด้านวิธีสอน
 ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในด้านหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกัน
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่อยู่ในคณะวิชาที่สังกัดในสาขาวิชาที่ต่างกัน มี
 การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
 .05 ในด้านความมุ่งหมายการศึกษา ด้านธรรมชาติมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่าง
 ผู้สอนกับผู้เรียน และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้าน
 วิธีสอน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อาจารย์ที่อยู่ในคณะวิชาที่สังกัดในสาขาวิชาที่แตกต่างกันมีการปฏิบัติเกี่ยวกับ
 พุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้าน
 ความหมายการศึกษา ด้านพุทธญาณวิทยา ด้านวิธีสอน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความ
 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

ข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษานี้ได้มาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 15 ท่าน
 ดังรายละเอียดในบทที่ 3 ได้แบ่งเนื้อหาไว้ 13 ด้าน ดังนี้

1. ความหมายของการศึกษา

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญการศึกษา คือ การฝึกฝนอบรมโดยการพัฒนาชีวิต ควบคู่กับศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ให้มีความเจริญด้วยคุณลักษณะที่พึงาม ทุกชั้นตอน ตลอดถึงการบรรลุนิพพาน

จากภาพรวมนานาทัศนะของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องความหมายของการศึกษา ในแนวพุทธได้กล่าวไว้อย่างกระจ่างชัด โดยได้บอกเป้าหมายของการศึกษา พร้อมทั้งวิธีการที่จะทำให้บรรลุสู่เป้าหมายการศึกษาได้ ซึ่งเป้าหมายในการจัดการศึกษา ในแนวพุทธ เพื่อให้มีความเจริญด้วยคุณลักษณะที่พึงาม ตลอดถึงการบรรลุนิพพาน ด้วยการฝึกอบรมตนเอง ปฏิบัติด้วยตนเอง รู้จักวิเคราะห์ตนเอง "เพื่อมนุษย์จะมี โอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้ โดยทำลายเสียซึ่งสัญชาติญาณอย่างสัตว์ แล้วมี การประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจโดยสมบูรณ์" ¹ โดยใช้ "ธรรมะคอยประคับ ประคองให้ชีวิตเดินถูกทาง แล้วก็มีความสุขตลอดไป มีชีวิตที่เยือกเย็นเป็นชีวิตที่ดี ที่สุดจนถึงสุดท้ายของชีวิต" ² ดังนั้น สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ "ถ้ามองในแง่การกระทำ ก็กระทำเพื่อให้ได้สันติสุขส่วนบุคคลและสันติภาพส่วนสังคม" ³ จะเห็นได้ว่า ความหมายของการศึกษาที่สมบูรณ์ "ก็คือการทำให้มนุษย์มีความถูกต้องและสมบูรณ์" ⁴ ด้วยการพัฒนาชีวิตและปัญญา ก็จะเข้ามาสู่ขั้นของการศึกษา โดยใช้หลักของ ไตรสิกขา หรือที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ภาววิชาการทางธรรมแท้ ๆ

¹ พุทธศาสนิกชน, การศึกษาคืออะไร, หน้า 43.

² พุทธศาสนิกชน, ธรรมะเป็นคู่อชีวิต, หน้า 16-17.

³ พุทธศาสนิกชน, เป้าหมายของชีวิตและสังคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน, 2529), หน้า 19.

⁴ พุทธศาสนิกชน, เป้าหมายของการศึกษา, หน้า 4.

เรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา⁵ คือ

1. อธิศีลสิกขา การฝึกฝนให้มีศีลยิ่ง ๆ ขึ้น
2. อธิจิตตสิกขา การฝึกฝนในเรื่องจิตให้ยิ่ง ๆ ขึ้น
3. อธิปัญญาสิกขา การฝึกฝนให้มีปัญญายิ่ง ๆ ขึ้น⁶

ซึ่งทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา จะต้องได้รับการพัฒนาพร้อม ๆ กัน และมีความกลมกลืนกัน เพื่อให้มีคุณลักษณะที่ทั้งาม ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งพระโสภณคณาภรณ์ อธิบายไว้ว่า "ผู้ศึกษาที่บรรลุขั้นอธิศีลสิกขาย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาในค่านึกถือคุณแก่ตนเอง คนอื่น สังคม ประเทศชาติ แต่อาจมีความคิดที่เป็นศัตรูต่อตนเองได้ จึงต้องปฏิบัติในขั้นของอธิจิตตสิกขา จะทำให้มีสมาธิ มีจิตที่สงบ และปฏิบัติขั้นอธิปัญญาสิกขา เพื่อให้มีปัญญาที่สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้อย่างชัดเจน อย่างรู้เท่าทันเมื่อปฏิบัติได้ครบทั้ง 3 ขั้นตอน" ? เมื่อปฏิบัติได้ครบถ้วน "จิตของผู้นั้นก็หลุดพ้นจากอำนาจกิเลสทั้งปวง มีความสงบ คับเย็นเป็นบรมสุขหรือนิพพาน คือ คับไค้ทั้งเพลิงกิเลส และเพลิงทุกข์" ^๗ จะเห็นได้ว่า "ศีล สมาธิ ปัญญา มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นตลอดเวลา ศีลเป็นบันไดของสมาธิ สมาธิเป็นบันไดของปัญญา ผู้ไม่มีศีล จิตจะสงบไม่ได้ มีแต่ความฟุ้งซ่าน เมื่อจิตไม่สงบจะคิดจะฟังอะไรก็ไม่เข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจปัญญาก็ไม่เกิด เพราะไม่มีสมาธิจิตที่จะพัฒนา

⁵ พระราชวรมณี, พัฒนาคน, หน้า 29-30.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

⁷ พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา, หน้า 2-6.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ความคิดให้เกิดปัญญา" ⁹ ซึ่ง จานงค์ ทองประเสริฐ ให้ความคิดเห็นถึงการ
ศึกษาตามขั้นของไตรสิกขา ว่า

จะต้องสอนให้คนมีศีลธรรม มีระเบียบวินัยก่อนแล้วจึงให้ปัญญาหรือความรู้
ในภายหลัง เพราะถ้ามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว แม้จะมีปัญญามาก มีโอกาสจะ
โกง จะคอร์รัปชันไคร่มากก็จะไม่ทำ ทั้งนี้เพราะมีหิริโอตตัปปะ คือความละอาย
ความเกรงกลัวต่อบาป คอยควบคุมใจอยู่ ส่วนสมาธิก็สอนให้คนมีสติ มีความ
หนักแน่นในคุณธรรม ไมโอนเอนไปมาเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้าง แดกการ
ศึกษา ปัจจุบันเน้นเรื่องปัญญาแทบจะไม่สอนเรื่องศีลเลย เมื่อคนมีปัญญา
มากแต่ไม่มีศีล ถ้ามีโอกาสโกงเมื่อใดก็จะโกงทันที ไม่มีความละอายใจ
ความเกรงกลัวต่อบาป หรือความเมตตาปราณีใคร ๆ ทั้งสิ้น ¹⁰

ดังนั้น การศึกษาตามแนวพุทธศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา "เป็นหลักการ
ศึกษาที่มีลำดับขั้นตอนมุ่งเน้นอบรมตน โดยการปฏิบัติโดยตรง ทำคนให้เป็นผู้สะอาด
กาย วาจา และใจ ผลที่ได้รับคือวิมุตติสุข สุขที่เกิดจากการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง
คนในสังคมก็จะมีระเบียบวินัยที่ดี คือ หลักของศีลสิกขา ความสงบสุขก็จะเกิดตามหลัก
ของจิตตสิกขา เมื่อสังคมมีความสงบสุขจะสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรืองตามหลัก
ของปัญญาสิกขา" ¹¹ จะเห็นได้ว่าผู้ศึกษาตามขั้นไตรสิกขาจะเป็นการฝึกอบรมให้มี
คุณลักษณะที่พึงามทุกขั้นตอนเพื่อนำไปสู่การบรรลุนิพพาน

เมื่อพิจารณาถึงความหมายและความสำคัญของคำว่า นิพพานแล้วจะพบว่า

⁹ ทวี ภูมรินทร์, "การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์," ใน มนุษยสารฉบับรวม
บทความทางวิชาการ (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาลัยศรีนครินทร,
2551), หน้า 50.

¹⁰ จานงค์ ทองประเสริฐ, "การประยุกต์ศาสนาและปรัชญาเพื่อการพัฒนา
ชีวิตและสังคมไทย," วารสารขอฟ้า 18 (พฤศจิกายน 2526) : 26-27.

¹¹ ทวี ภูมรินทร์, "การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์" ใน มนุษยสารฉบับ
รวมบทความทางวิชาการ, หน้า 50-51.

นิพพานมีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า "นิพพานเป็นหัวใจ หรือสิ่งที่สูงสุด เป็นตัวแทนแท้ เป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา ถ้ายังไม่รู้จักหรือรู้เรื่องของนิพพานก็ไม่ใช่พุทธบริษัท ถ้าไม่มีเรื่องของนิพพานก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา ถ้ารู้จักพุทธศาสนาต้องรู้จักนิพพาน" ¹² นอกจากนี้ท่านยังได้อธิบายความหมายของนิพพานไว้ดังนี้

นิพพานเป็นทิวบริสุทธิ ความว่าง ความเบา ความสุข อันแท้จริง ความชุ่มชื้น เยือกเย็น ฯลฯ อย่างสุขยอกเป็นอมตธรรม สิ่งที่ไม่มีการตาย ¹³ นอกจากนี้ท่านยังได้อธิบายว่า "นิพพาน หมายถึง เย็น เย็นเพราะไม่มีของร้อน คือ กิเลส เมื่อใจของร้อนคือกิเลสไม่มี เมื่อนั้นก็เย็น นี่คือนิพพานที่ใคร่รับอยู่หลาย ๆ คราว เป็นนิพพานน้อย หรือเป็นนิพพานระยะสั้น นิพพานนี้เทียบคู่กับวิมุตตสังสาร พอกิเลสเกิดขึ้น วิมุตตสังสารก็ร้อน กิเลสไม่ปรากฏมันก็จะเย็น" ¹⁴ ระยะที่ว่างจากกิเลสเท่าไรก็ตาม คือนิพพานที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้คงอยู่และไม่ตาย ¹⁵ เมื่อมีนิพพานน้อย ๆ หรือนิพพานระยะสั้นได้อยู่ตลอดเวลา "แล้วจะทำให้เต็มให้สมบูรณ์ได้ คือ เราเป็นอยู่อย่างทีกิเลสไม่เกิด กิเลสเกิดได้อย่างไรเรารู้เท่าทัน มีสติปัญญาป้องกันและทำลายไม่ให้กิเลสเกิด ถ้าทำจนเคยชิน กิเลสก็เกิดไม่ได้ นี่เป็นนิพพานที่สมบูรณ์" ¹⁶ นอกจากนี้ท่านยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า "นิพพานต้องเป็นบรมสุข ไม่มีกิเลสอะไรมา

¹² พุทธทาสภิกขุ, มหาวิทยาลัยค่อทางสุนัษ (ตอน 3, 4, 5-6), หน้า 44-47.

¹³ พุทธทาสภิกขุ, นิพพาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2529), หน้า 29.

¹⁴ พุทธทาสภิกขุ, มหาวิทยาลัยค่อทางสุนัษ, หน้า 54.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

บีบคั้น เรียกว่า มรณธรรม คือว่างจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง" 17

จะเห็นได้ว่า นิพพานเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิต เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา "ที่จะทำให้เป้าหมายของชีวิต คือ สันติสุขส่วนบุคคล และสันติสุขของสังคม โดยมีจริยธรรมอย่างถูกต้อง" 18

ความหมายของนิพพานยังมีผู้ให้ทัศนะต่าง ๆ ไว้มากมายดังนี้

ทามพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของนิพพานไว้ว่า "การดับกิเลสและกองทุกข์เป็นโลกุตระธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา" 19

สมเด็จพระญาณสังวรอธิบายความหมายของนิพพานไว้ว่า "หมายถึง สภาพธรรมชาติของจิตใจที่ถอนจากค้นหาอันมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เมื่อไม่มีค้นหา จิตใจก็เป็นอิสระ มีความสบายเป็นสุข อาการที่เป็นทุกข์ทั้งหลายก็หมดสิ้นไป" 20

พระราชวรมณีให้ทัศนะเกี่ยวกับนิพพานไว้ดังนี้

นิพพานอธิบายได้หลายอย่าง ความหมายง่าย ๆ หมายถึง ภาวะที่ปราศจากกิเลส และความทุกข์เท่านั้น เมื่อใดจิตใจมีความสงบปราศจากสิ่งขุ่นมัว ปราศจากทุกข์ นั่นคือ ภาวะที่เป็นนิพพาน นิพพานในความหมายที่แท้จริง หมายถึงภาวะที่ปราศจากกิเลส และความทุกข์โดยเด็ดขาด ซึ่งบุคคลไม่สามารถอยู่ในสภาวะที่เด็ดขาดโคตรลอด เพราะวายังมีกิเลสซึ่งไม่แสดงตัว

17 พุทธทาสภิกขุ, มหาวิทยาลัยทอทางสุนัช, หน้า 63.

18 พุทธทาสภิกขุ, เป้าหมายของชีวิตและสังคม, หน้า 25.

19 พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 125.

20 สมเด็จพระญาณสังวร, ลักษณะพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์นามกกุฎราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 31.

แต่ตกกระทอนอยู่ พอจิตกระทั่งอ่อนก็ขึ้นขึ้นมา จึงไม่ใช่นิพพานที่แท้ ในอีกแง่หนึ่ง
ของนิพพาน หมายถึง ภาวะที่จิตบริสุทธิ์ ไม่มีอคติ ไม่ตกอยู่ในอำนาจ
ครอบงำของกิเลส มีปัญญาวิจฉัยได้โดยถูกต้อง เพราะไม่ถูกความโลภ
ความโกรธ ความชิงชัง ความปรารถนาส่วนตัว เข้ามารบกวนนำให้หลงผิด
นิพพานก็มีความหมายถึงพฤติกรรมผุควย, พฤติกรรมที่บริสุทธิ์ มีปัญญา มีความรู้
ความเข้าใจ สภาวะความจริงอย่างแจ่มแจ้ง ในแง่ของพฤติกรรมจึงเขามา
เกี่ยวโยงกับเรื่องของการศึกษา²¹

จิตกร ทั้งเกษมสุข ได้ให้ความหมายของนิพพานไว้ดังนี้

นิพพานเป็นสภาวะที่พ้นทุกข์ ปราศจากกิเลส ทุกข์หา อุปทานใด ๆ โดย
สิ้นเชิง จิตใจในสภาวะของนิพพานจึงเป็นจิตที่ร่าเริงในธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย
ทั้งปวงที่เป็นรูปธรรม นามธรรม เป็นจิตที่หลุดพ้นจากการยึดถือในรูปธรรม
และนามธรรมใด ๆ ผู้ที่จิตบรรลุสภาวะของนิพพานจึง เป็นผู้ที่บรรลุถึงซึ่งความ
สงบ เบิกบานอย่างแท้จริง กล่าวโดยสรุป นิพพาน คือ สภาวะของจิตที่
สะอาด สว่าง สงบแล้วอย่างสมบูรณ์²²

จากทัศนะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า "นิพพานที่แท้จริงจะต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ
มีอุดมการณ์ในค่านิยมธรรม ศีลธรรมจรรรยาควบคู่ไปด้วยนโยบาย แผน และเป้าหมายการ
พัฒนา²³ โดยการใช้อย่างหลักของไตรสิกขา ที่จะช่วยฝึกอบรมบุคคลให้มีความสะอาด
สงบ และสว่างแล้ว ยังสามารถนำหลักการไปใช้ในการพัฒนาสังคมได้อีกด้วย ดังนั้น
ความหมายการศึกษาตามหลักพุทธศาสนาจะ "ต้องแก้ปัญหาของมนุษย์ให้หลุดพ้นจาก
ปัญหาและเข้าถึงสิ่งที่ดีงาม"²⁴ เพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง

²¹ สัมภาษณ์ พระราชวรมนี, 21 เมษายน 2529.

²² จิตกร ทั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 35-36.

²³ พระราชวรมนี, มิติใหม่ของการพัฒนาจิตใจ, หน้า 8.

²⁴ พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 5.

นอกจากความหมายของการศึกษารอบคลุมถึงนิพพานแล้วยังจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสังคม และเอกลักษณ์ของไทยด้วย "จะช่วยให้บุคคลค้นพบวิถีดำเนินชีวิตที่ไปสู่ความเจริญและความสุข" ²⁵

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาอุดมคติว่า

เรามากำหนดอุดมคติของการศึกษา เอาตามใจชอบว่า เพื่ออยู่กันได้สะดวกในสังคม หรือเชากันไต่กับสังคม ถ้าสังคมส่วนมากทุกอย่างภายใต้ทะเลแล้ว เราก็กกลายเป็นมนุษย์ที่เบียดเบียนมนุษย์กันเองโดยไม่ต้องสงสัย ฉะนั้นเราจะตองนำสังคมไปในทางที่จะชนะทะเล รู้จักบังคับตัวเอง ควบคุมตัวเอง ²⁶

การจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่เสริมสร้างปัญญา ความรู้ อันเป็นรากฐานของคุณธรรม จึงไม่อาจแก้ปัญหาสังคมได้ และเป็นการศึกษาที่ล้มเหลว" "จึงจำเป็นต้องขยายอุดมคติทางการศึกษาทำให้คนมีจิตใจที่มีวิญญาญสูง" ²⁷ สามารถเอาชนะความทุกข์ทั้งปวง โดยเฉพาะก็คือเอาชนะกิเลสได้ ²⁸ จึงจำเป็นจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญด้วยคุณลักษณะที่ตึงามทุกชั้นตอน ทำให้อุดมคติทางการศึกษามรรลูปเป้าหมายที่วางไว้ ควบการพัฒนาทางคานจิตวิญญาญ ทำลายสัญชาตญาอย่างสัตว์ แล้วให้ผู้เรียนมีใจรักความเป็นธรรม มีความสำนึกประพฤตปฏิบัติในสิ่งที่ตึงามถูกต้อง ลดความเห็นแก่ตัว ให้มีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ ก็จะสามารถทำให้ได้รับสิ่งที่ประเสริฐที่สุด นั่นคือสามารถควบคุมกิเลสตัณหาได้ เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

²⁵ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 112.

²⁶ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 129.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

2. ความมุ่งหมายของการศึกษา

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกชั้นตอน ทั้งด้าน ความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์

ข้อสรุปด้านความมุ่งหมายของการศึกษา จะเห็นได้ว่า มีเป้าหมายสูงสุด สอดคล้องกับความหมายของการศึกษาที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับการศึกษามีความเจริญทุก ชั้นตอน ทั้งทางความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อันได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการ สร้าง พัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรม เพื่อให้ผู้ได้รับการ ศึกษาเป็นคนที่สมบูรณ์ จึงจำเป็นจะต้อง "ปลูกฝัง บำรุงรักษา ให้ผู้เรียนเจริญขึ้น ในตัวครบถ้วนเพื่อให้มีการศึกษาที่สมบูรณ์ ช่วยให้เป็นคนเต็มคน ที่สามารถสร้าง ประโยชน์ให้แก่ตนเอง และประเทศชาติได้"²⁹ จะเห็นได้ว่าความมุ่งหมายจะต้อง มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพของผู้ได้รับการศึกษา มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย ความคิด สติปัญญา และมีคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตด้วยดี สร้างประโยชน์แก่ตนเอง และประโยชน์ แก่สังคมประเทศชาติได้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะไว้อีกแห่งหนึ่งว่า "การศึกษาเพื่อให้มนุษย์ จะได้มีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้ โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาติญาณ อย่างสัตว์ และมีการประพฤติ กระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์"³⁰ การ ที่จะเป็นคนโดยสมบูรณ์ จะต้อง "เป็นคนที่มีความฉลาดหรือสติปัญญาขั้นพื้นฐานพอคว มีความรู้เรื่องวิชาชีพพอควร และมีมนุษยธรรมที่ทำให้ความเป็นมนุษย์ถูกต้อง พร้อมทั้ง

²⁹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2524), หน้า 102.

³⁰ พุทธทาสภิกขุ, บรมธรรมภาคต้น, หน้า 121.

ดำเนินชีวิตตามระบบธรรมชาติ คือ มีธรรมชาติเป็นชีวิตซึ่งจะนำไปสู่ความรอดของชีวิต ปราศจากปัญหาทางกาย และต้องมีชีวิตเป็นธรรมชาติทั้งตัว เพื่อนำไปสู่ความรอดทางจิต ปราศจากกิเลสและมีจิตบริสุทธิ์" 31

พระราชวรมนี ให้ทัศนะไว้อีกแง่หนึ่งว่า

การทำให้ชีวิตมีอิสระภาพ คือ ทำให้หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัวในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองให้มากที่สุด "การหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำนี้เพื่อให้มีอิสระภาพของชีวิต และอิสระภาพทางสังคม การมีอิสระภาพของชีวิต คือ การรู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ส่วนอิสระภาพทางสังคมคือการเรียนรู้การที่จะอยู่รวมกัน ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่กัน" 32

วิจิตร เกศวินธิ์ อธิบายว่า ความมุ่งหมายการศึกษาเพื่อประโยชน์และความสุข 33 ที่หลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง หรือการมีเสรีภาพอันสมบูรณ์ของชีวิต 34

สาโรช บัวศรี ได้อธิบายไว้ว่า ความมุ่งหมายการศึกษาคือ

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง (รู้จักขั้น 5) และรู้จักทุกข์หรือปัญหาของตนเองอันสืบเนื่องมาจากอกุศลมูล จะได้นำตนให้หลุดพ้นไปจากทุกข์หรือปัญหานี้ ๑

31 พุทธศาสนิกชน, ธรรมสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 47-48.

32 พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 5-8.

33 วิจิตร เกศวินธิ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 132.

34 เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

2. เพื่อให้เกิดความรู้ ความสามารถที่จะคิดเป็น (เรียกว่าปัญญาธรรม) มีความรับผิดชอบและสมรรถภาพทั้งปวง อันจะเป็นเครื่องมือในการค้นทุกข์ หรือแก้ปัญหา และปรับปรุงสภาพของสังคมและของตัวมนุษย์เอง
3. เพื่อให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรมขึ้นในใจ สำหรับช่วยสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในหมู่มนุษย์ ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม ³⁵

จากนันททัศนะจะเห็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ควรมุ่งไปที่การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีทั้งทางความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา ปราศจากความเห็นแก่ตัว เป็นคนเข้าใจในตนเอง สามารถแก้ปัญหาในชีวิต ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งแวดล้อม สามารถค้นทุกข์ คับกิเลสได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น การจัดการศึกษาในปัจจุบันจึงจำเป็นที่จะต้องนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา เพราะ "ผลพวงของระบบการศึกษาในปัจจุบันทำให้คนหันมาบูชาความสุขทางเนื้อหนัง ทางวัตถุกัน อย่างลืมหืมตาไม่ขึ้น เห็นแก่ตัวจัดขึ้น เบียดเบียนเอารักเอาเปรียบอย่างซับซ้อน ความเมตตาปราณี เอื้อเพื่อเอื้อแต่เหือกแห้งไปจากหัวใจของคนที่ได้รับการศึกษามีนี้แทบหมดสิ้น" ³⁶

การที่จะพัฒนาประเทศไทยบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของบุคคลในประเทศ คุณภาพดังกล่าวก็มีลักษณะนิสัยและคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง แม้มีความรู้สูงแต่จิตใจไม่ไต่พัฒนา นอกจากจะไม่นำความรู้ที่ศึกษามาใช้ประโยชน์แก่สังคมแล้ว ยังอาจจะนำความรู้ไปใช้ในทางที่ผิดอีกด้วย และยังมีผู้กล่าวว่า "ผู้ที่มีความรู้สูง ถ้าทำสิ่งที่เบียดเบียนต่อสังคมย่อมสร้างความสันตะเพื่อหนีให้สังคมมาก"

³⁵ สาโรช มัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย" ใน จุดยืนและทิศทางการศึกษาไทย, ประพันธ์ แสงวนิช, บรรณาธิการ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2528), หน้า 7.

³⁶ พุทธศาสนิกชน, มหาวิทยาลัยค่อหางสุนัช (ตอน 1-2), หน้าถ้อยแถลง.

และรุนแรงกว่าผู้ที่มีความรู้ตามลำดับส่วนของระดับความรู้³⁷ ทั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เคยทรงมีพระราชปรารภไว้ว่า

คนที่ไม่รู้อะไรก็มีมาก ต่อไปภายหน้าถ้าเป็นคนที่ได้เล่าเรียนคงประพฤติกวีดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตามคุณหันไปหาทางทุจริตโดยมาก ธรรมน้อยก็โกงไม่คอยคลองและโกงไม่สนิท ธรรมมากก็โกงคลองขึ้น และโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธีไม่เป็นเครื่องฝึกหัดใจคนดีและเชื่อ เป็นแต่ใ้วิธีสำหรับจะเรียนความดี ความชั่วใดคลองขึ้น³⁸

ระพี ลาคกริก ได้กล่าวสอดคล้องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในปัจจุบันดังนี้

ในระยะที่ผ่านมา เสียคู่ระหว่างธรรมกับการค้ำนเรียนวิชาการ หรือการเรียนรูธรรมในทางวัตถุ ปลูกฝังจิตสำนึกและทัศนคติด้วยรูปแบบที่เป็นวัตถุนิยม เพื่อการนำไปใช้เป็นเครื่องมือตักตวงผลประโยชน์ทางวัตถุ ไลศน, คุณธรรม และจริยธรรมจึงได้ถูกลบหรือกลืนอยู่ภายใต้อิทธิพลอันหนาแน่นทวยมูลคาทางวัตถุ รวมทั้งกระบวนการปลูกฝังวิชาการ ซึ่งมีลักษณะ และรูปแบบที่ปลูกฝังอคติให้แก่คนควยโดยไม่รู้ตัว³⁹

³⁷ บุปผา นวลละออ, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของครู สังคมในการพัฒนาจริยธรรม," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 1.

³⁸ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 24 กรกฎาคม ร.ศ. 117 ที่พิมพ์อยู่ในประมวลพระราชนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส จำเพาะเล่มที่ว่าควยลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา พิมพ์ขึ้นเนื่องในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ 50 ปี (มหามกุฏราชวิทยาลัย), 2524, หน้า 2.

³⁹ ระพี ลาคกริก, "การล่อนจริยธรรมในสถาบันการศึกษา," ใน นานาทัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ผู้สอน, หน้า 106.

สมเดช มุงเมือง ไก่กล่าวท่านเองเดียวกันว่า "การศึกษาที่มีแต่ความรู้ แต่ไม่มีคุณธรรมเปรียบเหมือนการให้อาวูชแก่เขา แต่ไม่สอนวิธีใช้ถูกต้องกับกาละเทศะใช้ในทางที่ถูกที่ควร อาวูชนั้นมีแต่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้ใช้ และผู้อื่น" ⁴⁰

อภิชัย พันธเสน ไก่กล่าววว่า "สังคมปัจจุบันเป็นสังคมในระบบการ แข่งขัน การศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะส่งเสริมปัญหามากกว่าการแก้ปัญหา ทั้งนี้ เพราะการศึกษาจัดขึ้นเพื่อสนองสังคมความต้องการของสังคม มิได้เสริมเป้าหมาย ของการแสวงหาความรู้ สัจธรรม จริยธรรม และความดีงามของมนุษย์ แต่เป็น การสนองความต้องการของสังคมที่เกิดจากภาวะการแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาในระดับสูง" ⁴¹

จากทัศนะดังกล่าว จะเห็นว่า "การจัดการศึกษาในปัจจุบันขาดการเน้น ในเรื่องศีลธรรม ในเรื่องคุณธรรม" ⁴² หากบุคคลในสังคมขาดจริยธรรม สังคมย่อม รุนว้าย ขาดความสงบสุข เพิ่มไปด้วยปัญหาทางศีลธรรมมากมาย" ⁴³ จึงทำให้ เป้าหมายของการศึกษาไม่บรรลุผลที่จะสร้างให้คนสมบูรณ์ ทั้งความประพฤติ จิตใจ

⁴⁰ สมเดช มุงเมือง, "ธรรมะที่ควรปลูกฝังแก่เยาวชน" ศุภปริทัศน์ 7 (พฤษภาคม 2525) : 72.

⁴¹ อภิชัย พันธเสน, "การศึกษากับการอยู่รอดทางเศรษฐกิจของประเทศ," ใน พัฒนาศึกษากับการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 3.2-6 ถึง 3.2-7.

⁴² คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "บทสัมภาษณ์ ศ.จ.อำไพ สุจริตกุล," ใน นันททัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ผู้สอน, หน้า 141.

⁴³ ชม ภูมิภาค, "การปลูกฝังจริยธรรม," ใน วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2 (มิถุนายน 2520) : 14.

ปัญญา ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเอง และสังคมได้
จึงจำเป็นจะต้องนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปลูกฝังพร้อม ๆ กับการพัฒนา
ทางค่านอื่น ๆ เพื่อจะทำให้ความเจริญทุกชั้นตอน และเป็นคนที่สมบูรณ์ในทุกด้าน

3. ธรรมชาติของมนุษย์

ข้อสรุปจากคุณผู้เชี่ยวชาญ มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้
อย่างเต็มที่

จากข้อสรุปนี้จะเห็นได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ สามารถที่จะแนะนำ
สั่งสอนได้ มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ด้วยการจัดการศึกษาเพื่อให้การดำรงชีวิตความ
เป็นอยู่อย่างดีที่สุด

พระราชวรมนี ได้อธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ "ว่ามีความสำคัญ
ในการให้การศึกษาเพราะเมื่อพิจารณาว่าจะให้การศึกษาอย่างไร ก็ต้องรู้อารยธรรม
ของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร" ⁴⁴ นอกจากนี้ ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของ
มนุษย์เพิ่มเติมดังนี้

มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีวัฒนธรรมและอารยธรรม ซึ่งได้สร้างสรรค์
สั่งสม และสืบทอดกันมา ถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญ การ
สร้างสรรค์วัฒนธรรม และอารยธรรมขึ้นนั้น มุ่งเพื่อให้มนุษย์เกิดปัญญา หรือ
ปรัชญาญาณที่จะเขาถึงความจริง และเพื่อจะยังความดีงามในสังคมมนุษย์
ความจริง และความดีงามนั้นเรียกสั้น ๆ ว่า "ธรรม" ธรรมจึงเป็นแก่นสาร
หรือสาระสำคัญของวัฒนธรรม และอารยธรรม ถ้าไม่มีธรรมเป็นแกนรอยครึ่ง
ไว้ และไม่มีธรรมเป็นเป้าหมายก็จะคงไร้ความหมายหมดสิ้น ⁴⁵

⁴⁴ สัมภาษณ์ พระราชวรมนี, 29 เมษายน 2529.

⁴⁵ พระราชวรมนี, ลักษณะสังคมพุทธ (กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิ-
โกมลคีมทอง, 2527), หน้า 97.

พระมหาทองสุรย์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า "มนุษย์ มีทั้งบวกและลบ มนุษย์ประกอบด้วยกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ จึงทำให้มนุษย์ดู ยาก ถ้ามมนุษย์ถูกปกคลุมด้วยกิเลส ไม่แตกต่างจากสัตว์โดยทั่วไป มนุษย์ไม่เข้าใจ ชาติทุกข์ของโลก จึงเกิดกิเลสตัณหา" 46

สุนทร มัทยาท ได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ "เป็นกระบวนการทาง ภายและจิตที่เกิดขึ้น ดำเนินไปตามกระแสตามเหตุและปัจจัย ทราบจิตที่มีเหตุปัจจัย อยู่ กระบวนการชีวิตก็จะดำเนินต่อไป แต่เมื่อใดเหตุและปัจจัยหมดสิ้นกระบวนการชีวิตก็จะ ดับลง เหมือนเปลวไฟ ทราบจิตที่ยังมีเชื้อไฟก็ยังคงลุกโผลงอยู่ เมื่อใดเชื้อเพลิงหมด ไฟก็จะดับ" 47

สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของมนุษย์ว่า "มนุษย์ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (คือชั้น 5) และมนุษย์นี้ยอมหนาไปด้วย อุกฤษฏมูล (โกรธ โลก หลง) ซึ่งทำให้เป็นทุกข์ยิ่ง" 48

วิจิตร เกศวิสิษฐ์ ได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่า

ธรรมชาติของมนุษย์ที่แท้จริงคือทุกข์ ชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตที่มีปัญหาทั้งในคาน ภายในตัวของมันเอง และในคานสิ่งแวดลอม นั่นคือภายในตัวเอง มนุษย์มี มีธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งทางภายและจิต การแก้ไขความทุกข์

46 สัมภาษณ์ พระมหาทองสุรย์, 2 กุมภาพันธ์ 2530.

47 สุนทร มัทยาท, เอกสารประกอบการสอนวิชาปรัชญาและจริยศึกษา 2-131 (ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูระยอง-เชิงเตตรา, 2526), หน้า 70.

48 สาโรช บัวศรี, "หัวข้อในการคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 8 (สิงหาคม-กันยายน 2516) : 65.

มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยปัญญาเข้าแก้ไขในค้ำลังแวดล้อมเพื่อดำรงชีพที่เหมาะสม จึงเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ต้องแสวงหา⁴⁹

ระวี ภาวิไล ให้ทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า

มนุษย์เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์คือตัวปัญหา แต่มนุษย์ก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาสติปัญญา เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง พระศาสนาของชาวพุทธเป็นแบบอย่างอันประเสริฐของมนุษย์ผู้มีสติปัญญา เพียบพร้อมด้วยปัญญาและกรุณา พระพุทธองค์เป็นตัวอย่างของอุคมคติทางจริยธรรมสูงสุดที่การพัฒนาศักยภาพในมนุษย์จะนำไปถึงได้⁵⁰

จากทัศนะดังกล่าวมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ประกอบด้วยกายและจิต ในการที่จะพบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทำให้เกิดทุกข์ จึงจำเป็นต้องหาทางดับทุกข์ให้หมดสิ้นไปโดยใช้การศึกษาเข้ามาช่วยในการพัฒนา เพราะเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาสติปัญญา จนสามารถแก้ปัญหาของตนเอง สามารถพัฒนาให้เป็นคนที่มีจริยธรรมได้ ในการที่จะให้การศึกษาที่ดีถูกต้อง จึงจำเป็นต้องทราบความแตกต่างของมนุษย์ด้วยว่า "แตกต่างกันเปรียบเหมือนบัว 4 เหล่า จึงจัดการศึกษาให้ต่างกัน ไม่ใช่เหมือนกันทุกอย่างสำหรับทุกคน"⁵¹

⁴⁹ วิจิตร เกศวินธุ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 93.

⁵⁰ ระวี ภาวิไล, หัวใจของพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, 2528), หน้า 9.

⁵¹ สาโรช บัวศรี, "หัวข้อในการคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 8 (สิงหาคม-กันยายน, 2516) : 66.

มนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งทางกายและจิต การแบ่งบุคคลเป็น 6 ตาม
แนวโน้มของจริยา เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญเกี่ยวกับจิตวิทยา
การศึกษาเรื่องความแตกต่างของปัจเจกบุคคล (Individual
different) ซึ่งทำให้ครูต้อง (1) ยอมรับความแตกต่างของนักเรียน
(2) ทดลองพยายามค้นหาเหตุผลเกี่ยวกับความแตกต่าง (3) ปรับปรุงเนื้อหา
และวิธีการสอนให้เหมาะ 52

จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีความแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องให้การศึกษานี้
เหมาะสมแก่ธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะธรรมชาติของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา
"จะมีอายุระหว่าง 17-22 ปี เป็นผู้ที่กำลังอยู่ในวัยหนุ่มสาว มีพลังกายและพลัง
ความคิดที่สามารถจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างดี โดยเฉพาะวัย
18-19 ปี เป็นวัยที่นักจิตวิทยาพัฒนาการเชื่อว่า สมองได้รับการพัฒนาถึงขีดสูงสุด
คือวัยที่จะรับ วัยที่จะเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการจัดการศึกษาโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา
จึงต้องรับผิดชอบต่อการพัฒนาสมองของชาติ ควบคู่ความตั้งใจ และระมัดระวังที่สุด" 53
ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ความว่า

ผู้ที่ให้การศึกษาที่ฉลาดย่อมรู้ธรรมชาติของเด็กว่าเด็กวัยใด ลักษณะใด
ชอบการฝึกหัดอบรมแบบใด เขาชอบสิ่งใด เขาชอบทำอะไรบ้าง ท่อง
ประดับประดาให้ทำใจให้ใคร่ใจอีกวัยหนึ่งก็ควรเข้มนู ท่องบึงคับ ท่องกวักขัน
ใหญ่ทำใจจะใคร่ใจ อีกวัยหนึ่งก็ควรแสดงเหตุผลฝึกชอบ ชักใหญ่เห็นก่อนเพื่อชักนำ
ให้ทำใจจะใคร่ใจ แต่ไม่ว่าจะสอนเด็กวัยใด ลักษณะใด จะต้องลงมือปฏิบัติ

52 Alice Grow, อ้างถึงใน วิจิตร เกทวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษา
ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 94.

53 วไลยภพ เทพหัสดิน ณ อยุธยา อ้างถึงใน มยุรี ลุทธิเลิศอรุณ,
"การเปรียบเทียบลักษณะนิสัย จำแนกตามสาขาวิชา: การศึกษาเฉพาะกรณี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2529), หน้า 2.

ปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ใครเห็นใครอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ละเลยความประพฤติ ปฏิบัติที่ของการจะให้เกิดขึ้นในตัวเด็กเป็นอันขาด ไมว่าจะเป็นข้อปฏิบัติเล็กน้อย ปลีกย่อยเพียงใด ⁵⁴

ดังนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะอบรมให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเอง แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยสติปัญญาของตนเอง เป็นไปตามธรรมชาติเพื่อให้มีความเป็น มนุษย์โดยสมบูรณ์ ทั้งในแง่ของความรู้และคุณธรรม ด้วยการให้รู้จักคิด และสามารถ ดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

4. พุทธญาณวิทยา

ข้อสรุปพุทธญาณวิทยาจากผู้เชี่ยวชาญ มนุษย์รับรู้โดยทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และจิตใจ พร้อมกับการรับรู้นั้นก็เกิดความรู้สึก การกำหนดหมาย จดจำ และการคิด ถ้าหากกระบวนการรับรู้และการคิดนั้นไม่ถูกกิเลสครอบงำก็จะได้ความรู้ที่แท้จริง เช่น อริยสัจ 4, ปฏิจจสมุปบาท, ชั้นขันธ์ 5, ไตรลักษณ์ เป็นต้น

พุทธญาณวิทยาเป็นส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี "ถ้าหากยังมีอวิชชาหรือความไม่รู้แจ้งก็เป็นมูลฐานของทุกข์ จึงมุ่งค้นหาวิธีการรู้และ กระบวนการรู้ที่แท้จริง เพื่อจะได้พบความจริง สามารถเอาชนะความทุกข์ หรือลด ความทุกข์ของชีวิตให้น้อยลง" ⁵⁵ ดังนั้น "ความรู้ที่ถูกต้องจะทำลายอวิชามูลฐาน ของความทุกข์ได้ และเป็นเหตุให้ความดีเกิดขึ้น" ⁵⁶ แต่ปัจจุบันนี้การให้ความรู้

⁵⁴ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 116.

⁵⁵ วิจิตร เกตุวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 102.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

เนื้อหาโดยเฉพาะ "ในสถาบันอุดมศึกษาความรู้เกือบทั้งหมดลอกเลียนแบบตะวันตก ซึ่งไม่สัมพันธ์กับสังคมไทย และทำให้ความรู้ไม่ออกเงย ไม่สามารถสร้างความรู้ขึ้นมาเองได้" 57 จะเห็นได้ว่า ความรู้เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะทำให้การศึกษาสำเร็จดังเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความว่า

ความรู้เป็นปัจจัยสร้างเสริมความฉลาด และความเจริญ มนุษย์จึงใฝ่ศึกษากันอย่างไม่รู้จบสิ้น แต่การศึกษาก็เกิดความฉลาดและความเจริญได้จริงนั้น จะคงอาศัยหลักอย่างน้อยสองประการ คือ ไม่ว่าจะศึกษาเรื่องใดของศึกษาให้ตลอดทุกแง่มุม พร้อมทั้งพิจารณาศึกษาเรื่องนั้นด้วยความคิดจิตใจที่เที่ยงตรงเป็นกลางควย จึงจะใดความรู้ที่ถูกต้องแท้จริง นำไปใช้ประโยชน์ใด มิฉะนั้น จะถูกอคติเหนียวนำให้ความรู้คลาดเคลื่อนวิปริตไปไม่เป็นประโยชน์และไม่ปลอดภัยจากโทษผิดพลาด

การเรียนรู้ลักษณะแรก คือ การเรียนรู้หรือรับทราบความรู้ของผู้อื่นซึ่งอาจเป็นการฟัง การอ่าน การสังเกต การจำ อยากรู้ก็ใดทั้งสิ้น การเรียนรู้แบบนี้จักเป็นการเรียนรู้ขั้นต้น เพราะยังต้องรู้ตามเขาโดยยังมีใดพิจารณา พิสูจน์ สอบสวน อาจถูก ผิด คี ชั่ว มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์ อยากรู้ก็ใด แต่ถึงอย่างไรบุคคลก็จำเป็นต้องเรียนรู้โดยลักษณะนี้ควย เพราะเรื่องราว ความรู้ วิทยาการ ที่ควรจะต้องเรียนรู้ในชีวิตนี้มีอยู่มากมายเกินกว่าที่จะศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งทุกอย่างใด จึงต้องศึกษาให้กว้างขวางไว้เป็นพื้นฐานก่อนเมื่อต้องการทราบเรื่องใดจริง ๆ จึงนำมาศึกษาพิจารณา และวินิจฉัยให้เห็นเหตุเห็นผลอีกชั้นหนึ่ง การเรียนรู้ควยการพิจารณา วินิจฉัยแล้วนี้ จักเป็นการเรียนรู้ลักษณะที่สอง ซึ่งสูงขึ้นมากกว่าระดับที่รู้ตามผู้อื่น ถึงระดับนี้ ความรู้ที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นความรู้ความเข้าใจของตัวเองซึ่งมั่นใจใด และใช้ประโยชน์ใดดีขึ้น 58

57 ประถม คุปรัตน์, "แนวทางการสร้างบัณฑิตในอนาคต: หลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา, วารสารการศึกษาแห่งชาติ 20(เมษายน- พฤษภาคม 2529) : 70.

58 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 163.

จากพระบรมราชาโชวาทแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่แท้จริงเป็นความรู้ที่จิต
มีใจเพียงตรง ปราศจากอคติ สามารถนำไปพิจารณาวิวินิจฉัยความมีเหตุผล
ผู้ที่มีความรู้แจ้ง ก็สามารถนำไปสู่ความเจริญได้ และพระบรมราชาโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับปัญญา ความตอนหนึ่งว่า

ปัญญา ความรู้ซึ้ง ซึ่งเป็นกำลังสำคัญสำหรับการพิจารณาวิวินิจฉัยตัดสิน
ปัญหาและเรื่องราวต่างๆ ที่จะต้องผจญในการปฏิบัติงาน ความรู้ซึ้งนี้
หมายถึงความรู้ที่กระจ่าง ถูกต้องตามเหตุตามผลและตามจริง เกิดขึ้นได้
โดยอาศัยความรู้อันกว้างขวางที่ใคร่ใคร่เห็น ได้ศึกษาสังเกตมาแล้วเป็น
เนื้อหา อาศัยสติ ความระลึก และความมีใจสงบทั้งนั้นในความเป็นกลาง
ไม่วุ่นไหวควายอคติ เป็นพื้นฐานรองรับ และเป็นเครื่องพิจารณาถ้อยแถลง
สำเร็จเป็นความรู้ความเห็นที่ซึ้ง เจนถูกต้อง ทำให้สามารถวินิจฉัยชี้ชัดในกรณี
ทั้งปวงได้แม่นยำ ถูกต้อง ผู้มีกำลังปัญญาจึงรู้อะไรจริง รู้อะไร
ภารกิจของตนได้อย่างซึ้ง เจนโดยตลอดทุกท่วงทุกอย่าง และสามารถปฏิบัติให้
สำเร็จเรียบร้อยได้โดยยุติธรรมถูกต้อง ⁵⁹

นอกจากนี้ บุญทัน คอกไชยสง ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรือความรู้ดังนี้

ปัญญา เป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถแก้ปัญหามองบุคคลและสังคมได้
ผู้มีปัญญาเป็นผู้มีแสงสว่างมาก มีคุณประโยชน์มาก ซึ่งแนวทางให้เกิดปัญญา
คือ สติ สมาธิ ปัญญา ความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวพาหะนำ
คนไปสู่การรู้อะไร ⁶⁰ ซึ่งเริ่มต้นด้วยการคิดค้นเพื่อหาทางดับทุกข์ทางกาย และ
การดับทุกข์ทางใจ

ดังนั้น บทบาทของปัญญานับว่าเด่นที่สุด เพราะเมื่อได้พัฒนาให้มีกำลัง
แก่กล้าจนถึงที่สุดแล้ว จะทำให้เกิดความรู้แจ้งพร้อมกับทำลายกิเลสอันเป็นเหตุแห่ง

⁵⁹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัส
และพระบรมราชาโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 326-327.

⁶⁰ บุญทัน คอกไชยสง, การบริหารเชิงพุทธ (กระบวนการทางพฤติกรรม)
(กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2528), หน้า 293.

ทุกข์ให้หมดสิ้น ความรู้จะทำให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง อันเป็นการนำไปสู่ความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ จึงจำเป็นที่ควรจะต้องฝึกอบรมหรือทำให้เจริญขึ้นได้ โดยปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นกิเลสครอบงำก็จะได้ความรู้ที่แท้จริง เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท ชั้น 5 ไตรลักษณ์ เป็นต้น

5. กระบวนการของการศึกษา

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลที่มีการกระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ด้วยกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา คือ ความประพฤติ จิตใจที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความเข้าใจ

จากข้อสรุปจะเห็นว่ากระบวนการของการศึกษาเป็นกระบวนการการพัฒนาศักยภาพของบุคคลที่กระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ด้วยการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา "พัฒนามนุษย์ให้อยู่ในทิศทางที่ถูกต้อง ละความเห็นแก่ตัว กิเลสก็จะไม่เกิด จะทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดสันติสุขแก่ตนเอง และสังคมก็จะเกิดสันติภาพ" ⁶¹ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ กระบวนการศึกษายังมีความสอดคล้อง สัมพันธ์กับความหมาย การศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษา ธรรมชาติของมนุษย์ และญาณวิทยา โดยใช้กระบวนการของไตรสิกขา ปฏิบัติโดยตรง มีเป้าหมายให้ผู้นับปฏิบัติมีความสะอาด สงบ และสว่างในที่สุด สามารถบรรลุธรรม จะทำให้เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ได้ หลักไตรสิกขามีความหมายกว้าง "ครอบคลุมหลักคำสอนของศาสนา และเป็นหัวใจของพุทธศาสนา คือ (1) การไม่ทำชั่ว จักเป็นศีลสิกขา (2) การทำความดี จักเป็นสมาธิ หรือจิตตสิกขา (3) การชำระจิตให้สะอาด ผ่องใส จักเป็นปัญญาสิกขา" ⁶² หลักไตรสิกขา มีลักษณะเด่น ใช้เป็น

⁶¹ พุทธศาสนิกชน, เป้าหมายของการศึกษา, หน้า 22.

⁶² ทวี ภูมรินทร์, "การศึกษาตามแนวพุทธศาสน์, ใน มนุษย์สาร,

ทฤษฎีทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า วิธี
การปฏิบัติฝึกอบรมตามหลักของไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา ผู้ศึกษาต้องปฏิบัติ
ตามทางของมรรค โดยได้สรุปวิเคราะห์ไว้ดังนี้

1. ผู้ที่ศึกษาตามกระบวนการศึกษาของหลักไตรสิกขา ต้องปฏิบัติฝึกหัด
อบรมด้วยตนเอง สีล สมาธิ และปัญญา จะไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงจากการ
ฟัง การอ่าน การดู หรือการบอกเล่า ต้องเรียนรูด้วยกายกระทำ เรียนรู
ด้วยการคิด การควบคุม เรียนรู้ความอดทน อุตุน ขมใจ และเรียน
รู้วิธีปฏิบัติ อุตสาหะ ความสำเร็จของการศึกษาแต่ละระดับนั้น ผู้ศึกษายอม
วัดและรู้ค่าด้วยตนเอง
2. เรื่องจากศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการฝึกหัดอบรมที่ต้องสามารถ
ละสิ่งที่ควรละ และเจริญสิ่งที่ควรเจริญ ทั้งนี้ ผู้ที่ศึกษาตามแนวทางของ
ไตรสิกขานี้ จึงต้องได้รับการแนะนำสั่งสอนจากผู้เป็นกัลยาณมิตรก่อน แต่
จะหยุดอยู่เพียงนั้นไม่พอ ต้องรู้จักฝึกและใช้ปัญญาฝึกฝนไปที่ละขั้น จนสามารถ
วินิจฉัย แยกแยะสิ่งดี สิ่งชั่ว (อย่างที่เรียกว่า ภูมิชอบชั่วดี) แล้วละเว้น
สิ่งชั่วเพิ่มพูนสิ่งที่ชอบธรรม และมีจิตใจดวงใสบริสุทธิ์
3. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขา ต้องอบรมเป็นขั้นตอน สืบเนื่อง
จากรูปธรรมไปหานามธรรมเริ่มจากกายไปสู่ยาก เช่น การกำจัดกิเลสหยาบ
ด้วยการควบคุมความประพฤติของตนทางกายและทางวาจา เมื่อปฏิบัติต่อไป
จะสามารถกำจัดกิเลสอย่างละเอียดด้วยปัญญา ละความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย
ได้โดยสิ้นเชิง
4. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขานั้นเป็นการพัฒนามนุษย์ทาง
ร่างกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการพัฒนา
ที่กว้าง และลึกมากกว่าการศึกษาที่เราเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไป
5. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่มี
ลักษณะบูรณาการ เพราะมีองค์ประกอบ คือ สีล สมาธิ ปัญญา และมรรค
มีองค์แปด ซึ่งเป็นวิธีการประพฤติปฏิบัติตนดี ฝึกฝนจิตใจให้ตั้งมั่น ใช้ปัญญา
ในการพัฒนาชีวิต จนถึงมีชีวิตอยู่โดยด้วยปัญญา⁶³

⁶³ สุนน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ,

ดังนั้น การที่นำมาปฏิบัติจะต้องตระหนักชัดในเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย และจับเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตัวสาระสำคัญมาใช้⁶⁴ และผู้ปฏิบัติเป็นผู้ฝึกฝนเอง ครม. จิตสำนึกเป็นหลักอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความคิดหรือความรู้สึกของจิตที่มุ่งสู่เป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญา ที่รู้ตระหนัก ไม่ใช่เป็นเรื่องของความอยากความปรารถนา เมื่อรู้ตระหนักในเป้าหมายก็จะมุ่งไปสู่เป้าหมาย

2. มองอะไรเป็นการเรียนรู้ โดยมองว่าประสบการณ์ที่ได้พบได้เห็น ได้ยินมา จะได้เรียนรู้อะไรบ้าง มีอะไรที่เป็นประโยชน์นำมาใช้ปรับปรุงตนเองให้เกิดความตั้งงาม จะทำให้สุขภาพจิตดี มีความอิมใจ เข้มขันตลอดเวลา ไม่โกรธเคืองใคร จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น⁶⁵

ในเรื่องของไตรสิกขานี้ไม่ใช่จะรู้แต่ตัวไตรสิกขาว่ามีอะไรบ้าง แต่จะต้องรู้วิธีปฏิบัตินี้เป็นอย่างไร โดยเฉพาะจิตสำนึกหรือนิสัยการศึกษาต้องสร้างขึ้นมาให้ได้ จึงจะก้าวเข้ามาสู่ขั้นของการศึกษาคือไตรสิกขา⁶⁶ ทั้งพระราชวรมนิโคอิมบาย เกี่ยวกับหลักของไตรสิกขา ดังนี้

1. อธิศีลสิกขา การฝึกฝนในศีล เป็นเรื่องภายนอก คือ กาย วาจา ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการอยู่รวมกันควยดีกับผู้อื่นในสังคม ทอจากนั้นก็ฝึกเข้าไปสู่ชั้นจิตใจ
2. อธิจิตตสิกขา การฝึกฝนในเรื่องจิตใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นการพัฒนาเกี่ยวกับเรื่องจิตใจของตนเองให้เป็นผู้ที่มี
 - คุณภาพจิตดี หมายความว่า จิตใจมีคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา มุทิตา ศรัทธา ความเชื่อเพื่อเนื้อแ

⁶⁴ พระราชวรมนี, พัฒนาคน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2530), หน้า 22.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-28.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-29.

- สมรรถภาพจิตดี เช่น มีขันติ ความอดทน สมาธิ ความมีใจทั้งมั่น ความเด็ดเดี่ยว วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกเท่าทัน เป็นต้น เป็นจิตที่เข้มแข็ง มีความสามารถ ความพร้อมที่จะทำงานใด เมื่อฝึกจิตให้มีสมาธิแล้วก็จะทำงานใดดี เป็นฐานของปัญญาต่อไป

- สุขภาพจิตดี จิตที่มีสุขภาพดี มีปกติ มีปราโมทย์ มีความเอิบอิ่ม แรมชื่น เบิกบาน ผ่องใส สบายใจ และทำใจให้สบายๆ ง่ายๆ

3. อธิปัญญาศึกษา การฝึกฝนในปัญญาอันยิ่งใหญ่ ปัญญาคือความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของกิเลส หลุดพ้นจากทุกข์ ปัญญาเป็นตัวคุมทนาย ⁶⁷

จะเห็นได้ว่า กระบวนการของการศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องในการทำหลายวิชา และค้นหาพร้อมทั้งสร้างเสริมปัญญา ฉันทะ และกรุณา เป็นต้น ⁶⁸

พระราชวรมุนี ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงแหล่งที่มาหรือจุดเริ่มต้นของกระบวนการการศึกษา ดังนี้

1. ตัวการศึกษาที่แท้ คือ มรรคมงคล 8 หรือไตรสิกขา เป็นส่วนที่อยู่ในตัวบุคคล เกิดขึ้นที่ตัวบุคคลเอง การศึกษาเริ่มเกิดขึ้นเมื่อเกิดสัมมาทิฐิ คือ ตัวปัญญาที่แท้

2. ตัวประกอบของการศึกษา คือ เครื่องเหนี่ยวนำชักจูงให้การศึกษาเกิดขึ้นแก่บุคคล มีตัวประกอบสองอย่าง ได้แก่

ตัวประกอบภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ คือ เครื่องชักจูงภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตร สิ่งแวดล้อมทางสังคม เป็นต้น

⁶⁷ พระราชวรมุนี, พัฒนาตน, หน้า 30-31.

⁶⁸ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 31.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37.

ตัวประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ ความรู้จักคิด คิดแยกแยะ วิเคราะห์ สืบสาวหาเหตุผลได้⁶⁹

กระบวนการของการศึกษาโดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา "ซึ่งมีอยู่มากมายพอเหมาะพอดีกับอัชฌาสัยจิตใจของบุคคลประเภทต่าง ๆ สามารถที่จะเลือกมาสั่งสอนชักเถลาความประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้ดีขึ้น เจริญขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ สอนให้เป็นคนดี ให้ประพฤติประโยชน์ ไม่เบียดเบียนคนอื่น รู้จักตนเอง รู้จักหน้าที่ ก็จะนำความสุขความร่มเย็นให้เกิดแก่สังคม"⁷⁰ ดังนั้น ผู้ที่ปฏิบัติตามขั้นตอนของกระบวนการศึกษา จะทำให้เป็นผู้มีความประพฤติดี มีคุณธรรม รู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์และดำเนินชีวิตโดยมีปัญญาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของตนเองและสร้างความสำเร็จให้แก่สังคม

6. สถาบันการศึกษา

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ สถาบันการศึกษาควรมีบรรยากาศเกื้อกูลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่อบรม และให้มีความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อชีวิต มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เข้าถึงวัด บ้าน และชุมชน

สถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ ภาระหน้าที่หลักของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนาจะต้องผลิตกำลังคนที่เป็นประโยชน์ มีคุณภาพดี หรือมีความสมบูรณ์ทั้งวิชาชีพชั้นสูง สติปัญญา

⁶⁹ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 36-37.

⁷⁰ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 144.

อารมณ์ ร่างกาย และจิตใจ ให้เป็นบุคคลที่มีความสามารถในทุก ๆ ด้าน ⁷¹ ถึงพระบรมราชาโหวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า "สถาบันการศึกษาจะต้องให้การศึกษแก่เยาวชนของชาติ คือ ให้ความสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง พิจารทั้งร่างกาย ความคิด จิตใจ และคุณธรรม" ⁷² แต่ในปัจจุบันนี้การศึกษา "ได้สร้างสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายที่อยู่รอบตัว นำไปสู่ความรุนแรง นำไปสู่การเร่งเร้าทางเพศ และนำไปสู่อบายมุข" ⁷³ พร้อมทั้ง"ได้ใช้ความเฉลียวฉลาด ความรอบรู้ไปในทางที่จะเสริมอัตรากาของมนุษย์มากขึ้น ไม่ได้ใช้ความเฉลียวฉลาดเพื่อค้ำทุกข์ของตัวเอง และทุกข์ของกันและกัน มีแต่ปัญญา แต่ไม่มีสติ" ⁷⁴ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษา "กลับมุ่งแต่ในทางวัตถุหรือเนื้อหนังเพียงอย่างเดียว เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา หน้ามืด ตามัว บุชาความสุขทางเนื้อหนังเป็นสรณะ" ⁷⁵ แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบัน "มุ่งเสริมกิเลส ค้นหา หากจะมีประโยชน์บ้างก็เพียงเพื่อประกอบอาชีพได้

⁷¹ พาณี ปริชานนท์ และคณะ. "รายงานการวิจัยเรื่องแนวกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือนอกหลักสูตรของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2526-2530) (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527, หน้า 1.

⁷² พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชาโหวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 93.

⁷³ วัลลพ ตั้งคณานุรักษ์, "การศึกษาของเด็กไทยท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายในสังคม" ศุภปริทัศน์ 11 (พฤศจิกายน 2529) : 5.

⁷⁴ เอกวิทย์ ณ ถลาง, "การประยุกต์ใช้แนวคิดทางศาสนากับการศึกษาไทย" ใน พุทธศาสนากับการศึกษาไทย พระคุณมี เมฆงกูโร บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2531), หน้า 113.

⁷⁵ พุทธทาสภิกขุ, "การศึกษาชนิดนำโลกไปสู่ความวินาศ," ใน การศึกษา คืออะไร (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2517), หน้า 126.

และมีรายไค้มาเพื่อจับจ่ายสนองกิเลสตัณหา มิไค้เป็นไปเพื่อความก้าวหน้าทางปัญญา และความเจริญของจิตใจ⁷⁶ ซึ่ง ระบุ สาคกริก ไค้กล่าวว่ ในสถาบันการศึกษาปัจจุบันมิไค้จัดเพื่อมุ่งพัฒนาคนอย่างแท้จริง เพราะ

1. เป็นการศึกษาค่ช้กับหลักธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ เช่น การเรียนในโรงเรียนอย่างเป็นทางการ มิไค้สัมพันธ์กับบรรยากาศชีวิตที่แท้จริงสร่างจริยธรรมในโรงเรียน มิไค้สร่างจากจริยธรรมที่แท้จริงในชีวิตคน
2. วิธีการในระบบการศึกษาเป็นธรรมชาติ เช่น ทัศนคติที่ยกของทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ทำให้ไมคนควาควยตนเอง ยึดตำรา มีความเป็น "วัตถุนิยม" และไมทำให้เกิดปัญญา⁷⁷

สาโรช บัวศรี ไค้กล่าวถึงสถาบันการศึกษาว่า

สถาบันการศึกษา หากจะปลุกฝังเพียงการศึกษาวิชาการ หรือวิชาชีพ ล้วน ๆ แตอย่างเค็ยวแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา โดยไมคว่ึงถึงคุณภาพอื่น ๆ ก็นับว่ไมไค้ทำหน้าที่ไค้หมค ยังไมไค้สนองความตองการของชุมชน หรือของประเทศชาติโดยสมบูรณ์⁷⁸

จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สถาบันการศึกษาจะตองจัดการศึกษาเพื่อป้องกันและ

⁷⁶ ภัทรพร สิริกาญจน, "แนวคิดทางการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ," ใน พุทธศาสนากับการศึกษาไทย พระคุษณี เมฆงกูโร บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2531), หน้า 154.

⁷⁷ ระบุ สาคกริก, "การศึกษาตามแนวคิดในส่วนตัวข้าพเจ้า" อ้างถึงใน สุวิมล รัชราภย์, "รายงานสรุป: การศึกษากับการพัฒนาสังคมไทย," รายงานการประชุมทางวิชาการแบบซิมโปเซียม เรื่องการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทยเนื่องในฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 23.

⁷⁸ สาโรช บัวศรี และคณะ, การฝึกความรับผิดชอบ (กรุงเทพมหานคร: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, 2505), หน้า 1.

แก้ไขปัญหาลดสังคมดังกล่าว รวมทั้งต้องหล่อหลอมจิตใจผู้เรียนให้สงบภายใต้บรรยากาศที่เรียบง่าย มีความร่มรื่น ไม่ฟุ้งเพื่อจนเกินปกติวิสัย จะช่วยป้องกันสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายให้แก่ผู้เรียน มีความสมดุลทั้งด้านความสามารถทางวัตถุ วิชาชีพ และ ความมีปัญญาพร้อมคุณธรรม จะทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และมีความสุข

ทองคำ หงส์พันธ์ ไคกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

บรรยากาศของสถาบันการศึกษา เป็นบรรยากาศที่แจ่มใส และเป็นอิสระ ย่อมมีส่วนเกื้อกูลหรือสร้างสรรคุณธรรมใญ่มาก และบรรยากาศของสถาบันการศึกษาย่อมสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำ พฤติกรรมของคณะครู นักเรียนในสถาบันการศึกษานั้น ๆ คว ⁷⁹

วีระพงษ์ นุ่มวงศ์ ไคแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาเพิ่มเติมว่า

สถาบันอุดมศึกษาควรให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ ให้สัมผัสกับข้อเท็จจริงในสังคม ฝึกการเป็นผู้นำ ฝึกทักษะการคิด วิเคราะห์ วิจารณ์การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ สถาบันการศึกษาจะต้องคำนึงถึงชุมชนและสังคมที่สถาบันต้องการพัฒนา เน้นความสำคัญการที่สถาบันจะสร้างอะไรให้ชุมชนจะต้องควาชุมชนไคไซประโยชน์จากสิ่งนั้นหรือไม่ ⁸⁰

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ต้องการให้สถาบันการศึกษามีความใกล้ชิดกับธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความร่มรื่น เงียบสงบ "เพราะ

⁷⁹ ทองคำ หงส์พันธ์, "คุณธรรมนิยม" ใน นานาทัศนะเกี่ยวกับครูอาจารย์ผู้สอน, หน้า 129.

⁸⁰ วีระพงษ์ นุ่มวงศ์ อ้างถึงในสุวิมล วัชรภักย์, "รายงานสรุปการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทย" รายงานการประชุมวิชาการแบบซิมไปเซียม เรื่องการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทยเนื่องในฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 25.

ธรรมชาติที่มีความหมายอยู่ในตัวเองแล้วว่า เป็นที่ตั้งของธรรม" ⁸¹ ที่จะทำให้
ผู้เรียนมีความรู้และคุณธรรม เพราะ

ชีวิตเป็นผลผลิตของธรรมชาติที่เจริญเติบโต ประสานสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
ชีวิตที่ปกติจะต้องมีความพอดี ถ้าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิต
การศึกษาก็ต้องสัมพันธ์ สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติของชีวิตอย่างไค
สัดส่วน และธรรมชาติเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยความรู้อันประมาณมิได้ จึง
จำเป็นจะต้องเปิดกว้างไปสู่ธรรมชาติ ให้นักเรียนได้รวมกิจกรรมที่สอดคล้อง
กับชีวิตจริงท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่แท้จริง ⁸²

นอกจากนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ ยังได้นำเอาคุณลักษณะดังกล่าวของ
บรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติมาทดลองสอน ผลปรากฏว่า ช่วยสร้างความ
สนใจ ความตั้งใจ ปลุกเร้าให้เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตาม
วัตถุประสงค์ของการสอนเป็นที่พึงพอใจยิ่ง พอสรุปได้ดังนี้ ⁸³

1. ความเจียมสงบ การสร้างบรรยากาศที่เจียมสงบ มีใช้เข็มขัดบังคับ
ห้ามพูด ห้ามลุกจากที่นั่ง แต่เน้นที่การสำรวมตน คือ สำรวมกาย วาจา ใจ
ฝึกการแผ่เมตตา ฝึกสมาธิอย่างง่าย ๆ เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้ตัวอยู่เสมอว่า
กำลังทำอะไรอยู่

2. ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ให้นำธรรมชาติเข้ามาสู่ชั้นเรียน และ
นำนักเรียนออกไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และแหล่งวิทยาการในชุมชน ทำให้
ได้รับประสบการณ์ตรงด้วยวิธีการประหยัดและสอดคล้องกับท้องถิ่น

⁸¹ พุทธทาสภิกขุ, คนถึงธรรม ธรรมถึงคน (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2529), หน้า 110.

⁸² สุมณ อมรวิวัฒน์, "สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย," วารสาร
ครูศาสตร์ 15 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2529), หน้า 14-18.

⁸³ สุมณ อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ,
หน้า 80-81.

3. ความแปลกใหม่ และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ คือ จัดห้องเรียนให้น่าอยู่ เช่น จัดห้องเรียนตามลักษณะวิชา ทกแห่งห้องควยสื่อต่าง ๆ ในโอกาสสำคัญ เปลี่ยนกลุ่มนักเรียน เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ไม่รู้สึกจำเจ เมื่อหน่าย

4. ความสะอาด มีระเบียบและเรียบง่าย เป็นการจักสภาพแวดล้อม เพื่อฝึกลักษณะนิสัยและฝึกหัดอบรมการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งต้องกระทำอยู่เสมอ สภาพของห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงหรูหรา แต่ต้องกวาดซันให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ

จากที่ณะกึ่งกล่าว จะเห็นว่าสถาบันการศึกษาเป็นศูนย์จักการศึกษาเพื่อเตรียมให้เป็นบุคคลที่พร้อมด้วยปัญญา คุณธรรม มีวิชาการ และวิชาชีพ อันสามารถนำไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเอง และผู้อื่น จึงจำเป็นจะต้องมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาสร้างสรรค้ความรู้ พัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ในที่สุด และสถาบันการศึกษาจะต้องมีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เข้าถึงวัด บ้าน และชุมชน

7. ผู้บริหาร

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารควรเป็นคนดี ความประพฤติดี มีคุณธรรม โดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ ความคิด ความสามารถดี

ผู้บริหารการศึกษามีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจักการศึกษาโดยตรง เป็นผู้รับเอานโยบายของการศึกษาไปจักสรร ปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมาย พร้อมทั้งมีความรับผิดชอบการเรียนการสอน ผู้บริหารที่จะประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานจะต้องมีคุณลักษณะพิเศษดังนี้

1. เป็นคนมีชีวิตชีวา ที่น่ตัวอยู่เสมอ พร้อมรับสถานการณ์ทุกชนิด ปรับตัวได้ เปลี่ยนแปลงได้ ราเริง ทนต่อความลำบากไม่ท้อแท้
2. มีความสามารถในการจักสันใจใค้ถูกทอง และเร็ว มีความเชื่อมั่นในตนเอง

3. มีความสามารถในการจูงใจคน
4. มีความรับผิดชอบ
5. มีความฉลาด ไหวพริบดี ทันโลก ทันเหตุการณ์ และมีความรอบรู้
6. ต้องนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหาร ⁸⁴

จากคุณลักษณะของผู้บริหารควรเป็นคนดี ความประพฤติดี มีคุณธรรม โดยผู้บริหารเห็นว่า "หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการบริหารบุคลากรให้ประสบความสำเร็จ นำไปใช้แก้ปัญหาในการบริหารบุคลากรได้ และเชื่อว่าการบริหารจิตระดับหนึ่งของสมาธิช่วยให้การบริหารบุคลากรประสบความสำเร็จ" ⁸⁵ หลักธรรมที่ผู้บริหารใช้ในการบริหารงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คือ

หลักธรรมที่ใช้ปกครองตนเอง ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะ และอิริ-
โธทศัลยปะ

หลักธรรมที่ผู้บริหารใช้ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4

หลักธรรมที่ผู้บริหารใช้เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบด้วย ซันติ โสรัจจะ ปชาน 4 อิทธิบาท 4 และ มรรค 8 ⁸⁶

ปัญญา สาขร ไคเสนอคุณลักษณะของผู้บริหารควรมีลักษณะเพิ่มเติมจากที่ไคกล่าวมาแล้ว "คือจะต้องมีใจกว้าง ไม่ตระหนี่ มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์

⁸⁴ ญาณุ สาขร, หลักการบริหารการศึกษา, หน้า 264-265.

⁸⁵ วีระ อ่าพันสุข, "การประยุกต์พุทธธรรมในการบริหารการศึกษา คำนบุคลากร" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า ก.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

สุจริต ตรงต่อเวลา รู้จักเลือกใช้คน ติดตามคำสั่ง หมั่นอบรม ให้ผู้น้อยพบปะง่าย
 าลา " ๘๗ จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่ได้นำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
 มาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของสังคมและความก้าวหน้า ผู้บริหารแต่ละคน
 ก็มีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ตัวอย่างเช่น

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ เป็นธรรมะ
 ที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าเป็นชีวิต
 หมกจก และปฏิบัติตนตามมนุษยสัมพันธ์ทั้งหลายโดยชอบ ไคแก

เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี
 และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง พิจารณาเห็นได้โดยปัญญา มีจิตเที่ยง-
 ธรรมไม่เอนเอียงคอยรักและชัง และวางเฉย สงบใจเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ^{๘๘}

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์ หรือธรรมที่เป็นเครื่อง
 ยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคล และประสานมนุษยสัมพันธ์ในสามัคคี ไคแก

ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือกันด้วยดีของ
 ตลอดจนถึงให้ความรู้ แนะนำ สั่งสอน

ปิยะวาจา วาจาที่รัก คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สามัคคี
 ให้เกิดความไมตรี และรักใคร่นับถือ

อัทถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญ
 สาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทางจริยธรรม

สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอตนเสมอปลาย วางตน
 เหมาะแก่ฐานะ^{๘๙}

๘๗ ภิญโญ สาคร, หลักการบริหาร, หน้า 265-266.

๘๘ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,
 หน้า 148-149.

๘๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167-168.

ดังนั้น คุณธรรมของผู้บริหารจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อบรรยากาศ ขาวและกำลังใจของผู้น้อย เพราะหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ผู้บริหารได้ประพฤติปฏิบัติในการบริหารงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความสุข ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

8. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้สอนกับผู้เรียนให้ปฏิบัติตามหลักทศ 6 โดยให้ความใกล้ชิด เอาใจใส่รับผิดชอบต่อกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งในและนอกชั้นเรียน

กระบวนการของการศึกษาย่อมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ทศ 6 (ทศเบื้องต้น) ทั้งรายละเอียดในบทที่ 2 จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ประสบการณ์แก่ตนเอง และส่วนรวมมากที่สุด ถ้าหากปราศจากความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การศึกษาจะไม่ประสพผลดี และเป็นอันตรายต่อการจัดการศึกษาอีกด้วย

บุญจวน อินทรกำแหง ให้ทัศนะในเรื่องความสัมพันธ์นี้ว่า "ครูกับศิษย์จะต้องมีเวลาใกล้ชิดกัน มีเวลาที่จะให้ลูกศิษย์นั่งไต่ถาม มีเวลาที่ครูจะนั่งเฝ้ามองคุณพฤติกรรมของศิษย์ มีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งมีความเข้าใจ เห็นใจ ไม่เฉพาะในชั้นเรียนเท่านั้น ก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น" 90

ในเรื่องความสัมพันธ์นี้ ผู้สอนควรเป็นคนรักเด็ก ชอบอยู่ใกล้ชิดเด็ก มีความเมตตากรุณา ออกทนต่อถ้อยคำต่าง ๆ ยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์เย็น พร้อมทั้งจะรับฟังปัญหา ให้คำปรึกษาและอภัยแก่เด็กเสมอ

รศ. ทศสวัสดิ์ ได้ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า "การที่สถาบันการศึกษาจะ

90 สัมภาษณ์ บุญจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

ประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนที่จะผลิตเด็กออกมาสู่สังคม จะขึ้นอยู่กับคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน" ⁹¹ จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญมาก เพราะเหนือสิ่งอื่นใดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจะมีความรัก ความใกล้ชิด ทำให้เกิดความอบอุ่นทางใจแก่ผู้เรียน ซึ่งถือว่าเป็นคุณธรรมที่จะเสริมค่าการเรียนการสอน หากครูสอนนักเรียนด้วยความรัก รักนักเรียน รักการสอน และมีความสุขที่ได้เห็นนักเรียนเจริญเติบโตในทุก ๆ ด้าน

9. ผู้สอน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้สอนควรเป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นศิลปทายก พร้อมทั้งมีคุณสมบัติตามหลักทศ 6 ทศเบื้องต้นว่า

ผู้สอน นับว่าเป็นหัวใจในบรรดาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลในการจัดการศึกษา "เพราะเป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน ถึงแม้จะมีปรัชญาการศึกษา หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน วัสดุ และการประเมินที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำรงชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบันก็ตาม แต่สิ่งแวคล่อมเหล่านี้ย่อมจะไร้ความหมายหรือไร้คุณค่า ถ้าครูไม่นำไปใช้หรือปฏิบัติ ทั้งนี้ ในการพัฒนาคุณภาพของเด็ก สิ่งที่ควรคำนึงถึงอย่างยิ่งคือตัวครูหน้าที่ของครูอย่างแท้จริงอาจกล่าวได้ว่า ครูมีหน้าที่สอนและอบรมเพื่อให้เด็กเป็นพลเมืองดี" ⁹² ดังที่ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ใ้เห็นว่า "ครูคือหัวใจของการศึกษา

⁹¹ รัตนา คุงคสวัสดิ์, พื้นฐานการศึกษาทางสังคม (ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 150.

⁹² บุญผา นวลละออง, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทครูสังคมศึกษาในการพัฒนาจริยธรรม," หน้า 3.

การเปลี่ยนแปลงใด ๆ จึงควรเริ่มที่ครู" 93

บุญสม มาร์ติน ไก่กล่าวคำปราศรัยเนื่องในวันครูเกี่ยวกับผู้สอน ดังนี้
 เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดวิชาการ และวิชาชีพต่าง ๆ เป็นผู้ช่วยเสริมสร้างพัฒนาคุณภาพ และคุณสมบัติอันดีงามให้แก่เยาวชนของชาติ เป็นผู้ช่วยสร้างสรรคความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนและส่วนรวม และนั่นจึงอาจกล่าวได้ว่า ครูเป็นเสมือนผู้เฝ้าทางวิถีชีวิตของคนของชาติให้มุ่งไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง เกิดประโยชน์มากที่สุด 94

ขุนทอง ภูนิเวศน์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับครูว่า "การศึกษาจะมีคุณภาพที่ดีและบังเกิดผลตามแนวทางใดต้องอาศัยครูเป็นกำลังสำคัญในการอบรมบ่มนิสัย ให้ความรู้ ให้ประสบการณ์ และสติปัญญาที่ถูกต้อง ให้รู้จักปรับตนเหมาะสมแก่กาลเทศะ กล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นผู้มีศีลธรรม มีสุขภาพทางกายและทางจิตที่สมบูรณ์" 95

ไค้มีผู้กล่าวว่า "ครูคือผู้กวีวิญญานของโลกเนื่องจากธรรมชาติต้องการให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้ธรรมะประยุกต์ธรรมเข้ากับความเป็นครู" 96

93 ไพฑูรย์ สินดารัตน์, "เทคนิคในการพัฒนาครูให้ก้าวหน้าทางวิชาการ," วารสารครูศาสตร์ 2 (เมษายน-กรกฎาคม 2515) : 1.

94 บุญสม มาร์ติน, "ความปราศรัยเนื่องในวันครู," วารสารมิตรครู 20 (กุมภาพันธ์ 2521) : 6.

95 ขุนทอง ภูนิเวศน์, "ครูไทยในอนาคต" ใน นานาทัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ผู้สอน, หน้า 39-40.

96 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, "วิญญานของความเป็นครู," วารสารการศึกษาแห่งชาติ 5 (เมษายน-พฤษภาคม 2524) : 62.

กึ่งที่ท่านพุทธทาสได้ให้ทัศนะว่า "ครูเป็นผู้นำทางวิญญาณ สอนให้ทุกคนรู้จักชีวิต รู้จักหน้าที่ในค่านิยมวิญญาณ เมื่อแต่ละคนประพฤติดำเนิน ก็มีความรอดเกิดขึ้น ทั้ง ล้วนบุคคลและส่วนสังคม" 97 จะเห็นว่า ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้การ ศึกษา และพัฒนาคนใหม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น ครูจะต้องมีคุณสมบัติที่ดี ครบถ้วน ในการที่จะเป็นผู้ให้ความรู้ ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง พร้อมทั้งเป็น แบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์

พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแก่ ครูอาวุโสเกี่ยวกับความเป็นครู ความตอนหนึ่งว่า

ความเป็นครูนั้นประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่าง อย่างหนึ่งได้แก่ ปัญญา คือความรู้ที่ดีที่ประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้อง ที่แน่นแฟ้น กระจ่างแจ่ม ในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนงานกิจที่จะทำค่าที่จะ พุทธิทุกอย่างใดโดยถูกต้องด้วยเหตุผลอย่างหนึ่ง ได้แก่ ความดี คือ ความ สุจริต ความเมตตากรุณา เห็นใจ และปรารถนาดีต่อกันโดยเสมอหน้าอีก อย่างหนึ่ง ได้แก่ ความสามารถที่จะเฝ้าและถ่ายทอดความรู้ความดีของ ตนเองไปยังผู้อื่นอย่างใดผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้ รับประโยชน์ด้วย กล่าวคือ ความแจ่มแจ้ง แน่ชัดในใจยอมสองแฉกความรู้ ออกมาให้เขาใจตามใดโดยง่าย และความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจยอมมอบนำให้ เกิดศรัทธาแจ่มใส มีใจพร้อมที่จะรับความรู้ความดี ความชื่นบาน ทั้งพร้อม จะร่วมงานด้วยโดยเต็มใจและมั่นใจ โดยนัยนี้ผู้ที่ใด "รับแสงสว่างแห่งความ เป็นครูชบยอมกายใจแล้ว จึงเป็นผู้ไผ่หาความรู้ ไผ่หาความดี ทั้งตั้งใจและ เต็มใจ ที่จะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่น โดยบริสุทธิ์ "จะประกอบกิจการใดก็ จะ ทำให้กิจการนั้นดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่น และสำเร็จ ประโยชน์ที่มุ่งหมาย ใดโดยสมบูรณ์ ผู้ที่มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัว นอกจากจะมีความดีด้วย ตนเองแล้ว จึงยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์ เกี่ยวของบรรลุ ถึงความดีความเจริญไปด้วย 98

97 พุทธทาสภิกขุ, "บทบาทของครูกับความอยู่รอดของสังคม," ใน ธรรมสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2529), หน้า 178.

98 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช- คำรัสและพระบรมราชาบาท พุทธศักราช 2522, หน้า 155.

พร้อมกันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำรัสพระราชนาน
แก่ครูอาวุโสเพื่อย้ำความเป็นครูอีกตอนหนึ่ง ดังนี้

ครูที่แท้เป็นผู้ทำแต่ความดี คือ ต้องหมั่นขยัน และอุทิศเวลาเพียร
ท่อง เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดทนอดกลั้นและอดทน ท่อง
รักษาวินัย สุภาพระวางความประพฤติปฏิบัติของตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน
ที่ทำงาน ต้องปลื้มปลื้มใจจากความสะอาดเรียบร้อย และความสนุกสนานรื่นเริงที่
ไม่สมควรแก่เกียรติภูมิของตน ต้องตั้งใจหมั่นคงแน่วแน่ ต้องซื่อสัตย์
รักษาความจริงใจ ต้องเมตตาหวังดี ต้องวางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไป
ตามอำนาจอคติ ต้องอบรมปัญญาให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้น ทั้งด้านวิชาการและ
ความฉลาดรอบรู้ในเหตุและผล เมื่อครูที่ดีที่แท้เป็นดังนี้ จึงกล่าวอีกอย่างหนึ่ง
ได้ว่า การทำหน้าที่ครูคือการสร้างบารมีที่แท้จริง และการบำเพ็ญบารมี
หรือเพิ่มพูนความดีนั้น ย่อมบำรุงจิตใจให้เจริญมั่นคงขึ้น และชักเกลาให้ประณีต
สะอาด หมกขจร เพราะฉะนั้น แม่ท่านทั้งหลายจะเป็นครูอาวุโสแล้ว และ
หลายคนไต่ถามจากตำแหน่งหน้าที่ความทางการแล้วก็ถาม ก็ไม่มีเหตุผลที่จะ
ท่องวิตกกังวลว่าชีวิตภายหน้าจะของอับเฉา บารมีที่พากเพียรสร้างสุขไว้
จะนำไปบรรลุลความผองใส ความอิ่มเอิบ และความสุขสงบในจิตใจใดต่อไป
ตลอดกาลนาน ⁹⁹

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนานแก่คณะครู
นักเรียน โรงเรียนไกลกังวล เกี่ยวกับคุณสมบัติของครู ความตอนหนึ่งดังนี้

ครูนั้นจำเป็นต้องทำตัวให้ดี ให้เป็นที่เคารพรักใคร่และเชื่อถือได้โดย
สนิทใจ ขอหนึ่งจะท่องฝึกฝนตนเองให้แตกฉานและแม่นยำชำนาญทั้งในวิชา
ความรู้ และวิธีสอน เพื่อสามารถสั่งสอนใคร่อย่างกระจ่างแจ่มแจ้ง และ
ถูกต้อง สมบูรณ์ อีกขอหนึ่ง จะท่องฝึกหัดจิตใจของตัวให้เข้มแข็ง หนักแน่น
สุจริต ซื่อตรง ประกอบความเมตตาและความสุภาพอ่อนโยน จะใดทำให้
ศิษย์มองเห็นซึ่งและประทับใจในความสามารถและความดีของครู แล้วกำหนด

⁹⁹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชนาน
และพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 261.

จกจำเป็นแบบฉบับการให้การศึกษาที่จะบรรลุผลครบถ้วนตามจุดประสงค์¹⁰⁰

นอกจากนี้ ยังมีพระบรมราโชวาทถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของครู
ความอีกตอนหนึ่งว่า

ครูต้องมีความรับผิดชอบต่อชาติ บ้านเมืองอย่างเต็มที่ในอันที่จะต้อง
ปฏิบัติหน้าที่ให้เที่ยงตรง ถูกต้อง สมบูรณ์โดยเต็มกำลัง จะประมาณหรือ
ละเอียดมิได้ เพราะถ้าปฏิบัติให้ผิดพลาดบกพร่องไปควยประการใด ๆ ผลร้าย
อาจเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมและประเทศชาติไคม่าถูกม่าย ทุกฝ่ายจะทอกรวมกัน
สร้างเสริมรากฐานชีวิตอันแข็งแรงสมบูรณ์ให้แก่เยาวชน ทั้งในคานาร่างกาย
จิตใจ และความรูกความฉลาด สำคัญที่สุดจะตองฝึกฝนอบรมให้รู้จักดิชอบ
ชั่วดี รู้จักกักฉินใจควยเหตุผล และรู้จักสร้างสรรคตามแนวทาง ที่สุจริต
ยุติธรรม ¹⁰¹

จากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท และทัศนะต่าง ๆ แสดงให้
เห็นว่า ครูจะตองประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี มีความเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์
มีความรับผิดชอบในหน้าที่ ในการที่จะสร้างให้ผูเรียนเป็นคนมีคุณภาพ สมบูรณ์ทั้งทาง
ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ผลที่ครูไครับคือความสุขใจ กระทั่งยกย่องขึ้นเป็นปฐนีย-
บุคคลทั้งที่ท่านพุทธทาสภิกขุไคกล่าววว่า "บุคคลที่เป็นครูนี้เป็นปฐนียบุคคลโดย
แท้จริง" ¹⁰² ผู้ทำหน้าที่อันประเสริฐสุด "เป็นผู้นำทางวิญญาณของสัตว์โลกไปสู่
จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนา" ¹⁰³ พร้อมกันนี้ท่านพุทธทาสภิกขุไคพูดถึงครูที่มี

¹⁰⁰ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช
ดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 156.

¹⁰¹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช
ดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 234.

¹⁰² พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 116.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

อุคมคติในหัวใจ "จะต้องมีปัญญากับเมตตาเต็มแน่นอยู่ในหัวใจ ปัญญาคือวิชาความรู้ ความสามารถในหน้าที่ที่จะส่องสว่างให้แก่ศิษย์ และเมตตาคือความรัก ความเอ็นดู กรุณาต่อศิษย์ของตนเหมือนกับว่าเป็นลูกของตน" ¹⁰⁴ ถ้าหากทำไปไม่ถูกต้องตาม อุคมคติของครู "ก็กลายเป็นครูปลอมในที่สุดก็สูญเสียความเป็นปราชญ์บุคคลกลายเป็น ลูกจ้าง หวังแต่เพียงค่าจ้างเท่านั้น" ¹⁰⁵ เกี่ยวกับในเรื่องนี้ สุนน อมรวิวัฒน์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับครูดังนี้

ทุกวันนี้ฐานะของครูนั้นที่อยู่แล้วในสังคมไทย ขึ้นไปยกระดับขึ้นอีกเกรง จะลดยคิดลมนบน แลวทุกทำลงมูากวาเดิมเสียอีก หากฐานะของครูจะทุกค่า ลงก็เพราะตัวครูเองนั่นแหละคินรุกรวณกรวณกรววยกันจนคนทั่วไป เห็นวา เป็นลูกจ้างประเภทหนึ่ง อีกหนอยก็คองรับค่าจ้างกันเป็นชั่วโมงและคิคคาสอน เป็นคำ ๆ ไปเลย ถ้าถึงขนาดนั้นแล้วอย่าเรียกขานวา "ครู" เลย เรียก วา "นักสอน" เดิกจะคิคคากับ "นักเรียน" ¹⁰⁶

อาชีพครูนั้นต่างไปจากอาชีพอื่น คือ เป็นอาชีพที่ไม่มีวันจะเลิกทำอะไรเป็น เงิน คำว่าครูกับเงินนั้นไม่คอยไปด้วยกัน ทั้งนี้ ภาวฐานะของครูควย เงินเทียบกับแรงงานที่คิคคาคไป ครูก็คองเรียกรองหาความยุติธรรมไมจรจบ ยังไมคอยคิคคโอกาสเห็นครูที่ "ทำงานครู" จนร่ำรวย เทาที่คิคคาคเห็นนั้น มักจะเป็นพวก "ขายวิชา" เสียมากกว่า ¹⁰⁷

ในทุกวันนี้ภาพของครูในลักษณะปราชญ์บุคคลกลับถูก "มองว่าลดน้อยลงตาม ลำดับ" "ภาพรวมแห่งความเป็นครูจากเป็นผู้มีกริยามารยาทอันงดงาม มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมอันน่ายกย่อง สรรเสริญ หรือที่เพียบพร้อมควยความ

¹⁰⁴ พุทธศาสนิกชน, การศึกษาคืออะไร, หน้า 118.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

¹⁰⁶ สุนน อมรวิวัฒน์, คิคคอย่างครู (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคิมทอง, 2528), หน้า 4.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

เสียสละอย่างแท้จริง กลับเหลือเพียงภาพอดีตไป" ¹⁰⁸ ประกอบกับครุชาคคุณธรรม ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรม จึงทำให้ครุมีคุณภาพต่ำ ไม่น่าเชื่อถือ ทำให้การพัฒนาการศึกษาชะงักงัน จึงต้องนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เป็นหลักในการปฏิบัติ เพื่อให้ครุมีความเป็นปุษยนียบุคคลขึ้นมาใหม่ ดังพระราชวรมุนีได้อธิบายถึงครุว่า จะต้องเป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสิปปทายก ดังนี้

ครุในพระศาสนาจะทำหน้าที่ 2 ประการด้วยกัน ประการที่หนึ่งเรียกว่า สิปปทายก คือผู้ให้หรือผู้ถวายทอดศัลยวิทยา หรือส่งลอนวิชาการศึกษาทาง ๆ อีกแง่หนึ่งก็เป็นผู้รักษาสิบศอศัลยวิทยา มีหน้าที่ในการคนควา แสวงหาเพิ่มพูน ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการในสาขาที่ตนมีความชำนาญพิเศษให้ลึกซึ้ง กว้างขวางออกไปเป็นหลักในการสืบทอดมรดกของสังคม หรือมรดกทาง วัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลังต่อไป หน้าที่แรก นี้มีความสัมพันธ์กับการทำมาหาเลี้ยงชีพ และการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

หน้าที่อีกประการหนึ่งของครุ ซึ่งถือว่าสำคัญยิ่งกว่าประการแรก และเป็นเนื้อตัวของการศึกษาที่เกี่ยว ทานูเรียกว่า "กัลยาณมิตร" ถ้าจะแปลอีก ว่าเป็นเพื่อนที่ดีหรือเพื่อนแท้... มีหน้าที่ที่จะช่วยชี้ของทางให้ศิษย์ หรือผู้ที่รับ การอบรมส่งลอนนั้นเป็นคนรู้จักคิด รู้จักมองความหมายของสิ่งต่าง ๆ อย่าง ถูกต้อง รู้จักแสดงออกอย่างมีเหตุผล และมีความรับผิดชอบ และรู้จักการ ดำเนินชีวิตที่ดี พุคสัน ๆ ว่า มีปัญญาและคุณธรรม หน้าที่นี้มีความสำคัญและ เป็นตัวแทของการศึกษา ¹⁰⁹

วิจิตร เกศววิสิษฐ์ กล่าวว่า ความสำคัญของครุในฐานะเป็นกัลยาณมิตร มีความสำคัญต่อศิษย์มาก เพราะสามารถนำศิษย์ให้มีความประพฤติเรียบร้อยได้ ใน เบื้องต้น ก่อนที่จะนำเข้าสู่วิชา และในการนำศิษย์เข้าสู่วิชานั้น ครุก็สามารถจูง

¹⁰⁸ นาวี รังสิวารักษ์, "ความจำเป็นในการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพ ครุ โดยการออกใบมาตรฐานวิชาชีพครู," ครูปริทัศน์ 9 (กันยายน 2527) : 22.

¹⁰⁹ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 172-176.

ศิษย์ให้ก้าวขึ้นสู่มันโคแห่งความรู้โดยลำคัมได้ไม่ยาก 110

ดังนั้น ผู้สอนตามแนวพุทธจะต้องทำหน้าที่ทั้งสิบปทายก และหน้าที่กัลยาณมิตร พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทศเบ็องขวา) อีกด้วย ทั้งได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 จะทำให้ผู้สอนเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียน ทั้งใจสอนด้วยความมุ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีคุณธรรมของสังคม ควบคู่กับวิชาการให้ค่าเป็นชีวิตก้าวหน้าเป็นคนที่สมบูรณ์ เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและประเทศชาติต่อไป

10. ผู้เรียน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ คุณสมบัติของผู้เรียนคือปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทศเบ็องขวา) โดยเคารพเชื่อฟัง ทั้งใจเล่าเรียน รับไซ้ใกล้ชิด เพื่อให้ได้รับแบบอย่างที่ดีจากครู พร้อมกับฝึกตนให้เป็นผู้สุทร อีกหลักอิทธิบาท 4

ผู้เรียนในแนวพุทธจะต้องประพฤติและปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักทศ 6 เพื่อจะนำไปสู่ความเป็นพหูสุทร โดยอีกหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งพระบรมราชาวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้กล่าวถึงนักเรียนความตอนหนึ่งว่า

การสร้างความเจริญมั่นคงและเกียรติยศชื่อเสียงให้แก่ตนเอง , นอกจากมีความรู้ความสามารถทางวิชาการแล้ว ยังต้องอาศัยจิตใจสุจริต มุ่งมั่นในความสำเร็จเป็นรากฐานรองรับ พร้อมกับต้องมีคุณโลบาย หรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบควยจึงจะสัมฤทธิ์ผลได้แน่นอน 111

110 วิจิตร เกกวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 146.

111 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชาวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 57.

วิชาการต่าง ๆ ที่เรียนที่สอบไล่กันไค้้นโดยลำพังไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเอาตัวรอดไค้ และไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยสร่างสรรคสิ่งไค้ให้เป็นประโยชน์แก่ตัว แก่ผู้อื่น แก่บ้านเมืองไค้ ผู้มีวิชาการแล้วจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติในตัวเอง นอกจากวิชาความรู้ไค้ จึงจะนำตนนำชาติไค้รอดและเจริญไค้ 112

คั้งนั้น การจัดการศึกษาจะต้องให้ผู้เรียน "ไค้รับสิ่งที่สูงสุด คือ ความเป็นเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ มีความสุขเต็มที่ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่" 113 ทำตัวให้เข้ากับสังคมไค้ กล้าคิด กล้านึก กล้าทำ โดยจงสังคมิให้ไปสู่ความคับทุกข์ทั้งปวงเอาชนะกิเลสทุกชนิด "แล้วก็เป็นนิพพานเองไค้โดยไม่ต้องปรารณานิพพาน เป็นการฝึกหัดที่ถูกต้องสำหรับผู้เรียนไค้แท้จริง" 114

ท่านพุทธทาสไค้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเขาวงกตที่หึ่งปรารณาจะต้องทำตนคั้งนี้

ทำตนเป็นที่หึ่ง คือ รู้จักตนเอง รู้จักเคารพตนเอง เชื่อตนเอง ชื่อตรงต่อตนเอง บังคับตัวเอง หอใจตัวเอง เป็นสุขไค้ค้ยตนเอง หึ่งตนเอง รับผิดชอบตัวเอง เขาวงกตไค้จะบันคาลโลกไค้ให้น่าอยู่ นาค มีแต่สันคิสุข ถาเขาวงกตไค้รับการอบรมไค้จะเป็นผู้สร่างโลกไค้ค้ในอนาคค 115

ประกอบ คู้ปรคัณ ไค้แสดงความคิดเห็นว่ ผู้เรียนจะต้องมีคุณสมบัติคั้งนี้

1. รับผิดชอบในหน้าที่
2. มีระเบียบวินัย
3. ทำงานอย่างมีจุดหมาย

112 พระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุคยเดช, ประมวลพระรชคำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 102.

113 พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 98.

114 เรื่องเดียวกัน, หน้า 130-132.

115 พุทธทาสภิกขุ, เขาวงกตที่หึ่งปรารณา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน, 2529), หน้า 21-24.

4. มีศีลธรรมจรรยา
5. จีกระเบียบงานให้เข้ากันได้
6. สามารถแก้ปัญหาไม่ว่าอยู่ในสภาวะใด
7. มีความสามารถเป็นผู้นำ ¹¹⁶

ในปัจจุบันนี้ ผู้เรียนดิ้นรนแข่งขันกันเข้ามาเรียนเพื่อต้องการสถานภาพทางสังคมที่จะไต่จากระบบการศึกษาออกไปอยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่เหนือบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนเหมือนตน ทั้งนี้จะได้อาศัยสถานภาพดังกล่าวแย่งชิงลาภ ยศ ชรรเสริญ โลกียสุขมาไต่มา ๆ ไม่ได้ช่วยทำให้ปัญหาลดน้อยลง ¹¹⁷ เขาท่านอง "ยิ่งเรียนรู่มาก ก็ยิ่งหย่อนในค่านิยมธรรมกันมาก" ¹¹⁸ จึงจำเป็นที่จะสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพ โดยเน้นในเรื่องของศีลธรรมอบรมค่านิยมวินัย โดยฝึกจิตให้ยึดมั่นในคุณธรรมอันดีงาม และทำให้ผู้เรียนเข้าถึงความเป็นไทยพร้อมกันไปด้วย โดยให้ผู้เรียนตระหนักถึงหน้าที่ของตนเอง ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

นักเรียนทุกคนควรจะต้องทราบที่ว่หน้าที่สำคัญของนักเรียนคือการเรียนใหญ่เต็มกำลัง เรียนใหญ่โต และเรียนใหญ่สำเร็จ แต่กระนั้นหลาย ๆ คนก็ทำเช่นนั้นไม่คอยใครเติมที่ ทั้งนี้อาจเป็นความยังมองไม่เห็นชัดถึงคุณค่าของวิชาความรู้ และประโยชน์ของการศึกษาเล่าเรียน นักเรียนจะต้องเข้าใจว่าวิชาความรู้นั้นเป็นของจำเป็นสำหรับการยังชีพ และการสร้างความเจริญ

¹¹⁶ ประกอบ คุปรัตน์, "แนวทางการสร้างบัณฑิตในอนาคต: หลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา," วารสารการศึกษาแห่งชาติ 20 (เมษายน-พฤษภาคม 2529) : 62.

¹¹⁷ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, "แนวคิดทางการศึกษาของสันติอโศก," ใน พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้า 190.

¹¹⁸ เสน่ห์ จามริก, "บทนำ" ใน พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้าบทนำ.

ทุกประการ การทำงานทุกอย่างต้องอาศัยความรู้ ผู้ใดไม่ชวนชวชาญศึกษาหาความรู้ไว้ก็ทำงานดี ๆ ไม่ไค จะต้องมีชีวิตอัปเนา และเป็นคนไร้ประโยชน์ ยิ่งญาติญาติจรรยาไม่พากับความรู้และความเจริญก้าวหน้าทาง ๆ ควบแล้ว ก็ยังตกต่ำไม่มีโอกาสไคดี ทุกคนจึงต้องนึกถึงประโยชน์และความจำเป็นในภายหน้าไคมาก จะไคมีความกระตือรือร้น และชวนชวชาญเอาเรียนวิชาทาง ๆ ไครู้ขึ้นมาควบความหมั่นขยันและขะมักเขม่นในการเรียนนั้น นอกจากต้องตั้งอกตั้งใจขยันหมั่นเพียรแล้ว ยังจะตองมีความเคารวะอ่อนน้อมต่อครบาอาจารย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ และตองทำตัวไคเป็นที่เมตตาเอ็นดูของครควบ จึงจะทำได้ไคเห็นความตั้งใจดี ความมีน้ำใจ และครก็ จะเมตตาไคในข้อบรมสั่งสอนความรู้ความดีไคทุก ๆ อย่าง ไคไครับการศึกษอบรมบรมทุกคาน จึงขอไคทุกคนกำหนดจกจกไว้ พร้อมทั้งพยายามทำตามไคไค¹¹⁹

จากพระบรมราโชวาทแสดงไคให้เห็นว่าผู้เรียนที่ไคจะตองเรียนไครู้จริงเรียนไคให้เต็มกำลังความสามารถ และเรียนไคสำเร็จ มีความออกทนขยันหมั่นเพียร และมีความเคารวะอ่อนน้อมแก่ครบาอาจารย์ ซึ่งสถาบันการจกการศึกษาไคในระดับอุดมศึกษาของไ�ที่คนส่วนใหญ่ไคความหวังไว้สูงว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะตองเป็นผู้ไคมีความรู้ดี มีความสามารถสูง สมดังปณิธานที่ตั้งไว้ว่า

การบุกเบิก แสงหา ทำนุบำรุง และถายทอดความรู้กับการสร้างเสริมคุณธรรมไ�บงกชิต เป็นไ�เพียงพร้อมควบสติปัญญา ความรู้ ที่นับว่าสำคัญไคยิ่งไคคือความรู้ไคเพื่อความเจริญของบุคคลและสังคม อันไคแก่ ความรอบรู และความเชี่ยวชาญในสรรพวิทยาการที่อ่านควบประโยชน์แก่การค้ำเนินชีวิต ล้วนคุณธรรมที่ผู้เรียน ผู้ฟังมี เป็นหนาคที่ไคจะตองปลูกฝัง ไคคือ ความรู้จกตนเอง ไคใคอยู่เสมอ ไคความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ รอบคอบ ไคไคครอง ไคไคผล

¹¹⁹ พระบาทสมเด็จเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 155.

รับผิดชอบ เห็นการณ์ไกล มีศีลธรรม และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 120

ผู้เรียนที่ตื่นอกจากมีความรู้คุณธรรม ยังจะปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทิศเบื้องขวา) และปฏิบัติตามหลักธรรม คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมน้อมนำไปสู่ความสำเร็จ ดังในรายละเอียดบทที่ 2 เมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษาที่ถูกต้องก็จะพัฒนาจิตใจเป็นผู้ที่มีความประพฤติอันดีงาม มีสติปัญญาในระดับสูง รู้เท่าทันความเป็นจริง แก้ไขปัญหาได้ถูกต้อง ทำลายความเห็นแก่ตัวลงได้ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข สังคมก็จะเจริญก้าวหน้าและสงบสุขด้วย

11. วิธีสอน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ วิธีสอนควรเน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิงเหตุผล และเชิงคุณธรรม ปฏิบัติได้โดยเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละกรณี เช่น การบรรยาย แบบถามตอบ แบบปฏิบัติ แบบเปรียบเทียบ แบบริยสัจ 4 เป็นต้น

พุทธศาสนามีวิธีสอนเพื่อสร้างคนจริง ๆ "เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์เป็นกัลยาณบุรุษ เป็นบัณฑิต เป็นคนดีจริง ๆ"¹²¹ และสอนให้ค้นพบวิธีดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญและความสุข ควบการพัฒนา "ความรู้ ความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เจริญขึ้นจนสามารถก้าวล่วงพ้นปัญหาต่าง ๆ ไป

¹²⁰ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฝ่ายวิชาการ, รูปแบบหลักสูตรที่
เหมาะสมสำหรับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 1.

¹²¹ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแนบ ฐิตญาโน), สองสิ่งสงสัย (กรุงเทพ-
มหานคร: โรงพิมพ์ศิwap, 2527), หน้า 163.

สู่ความหลุดพ้น" 122 จะเห็นได้ว่า วิธีสอนเป็นภารกิจสำคัญในกระบวนการทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนในระดับอุดมศึกษา จะต้องมียุทธวิธีสอนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้แก่คุณภาพ และเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง ทั้งพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับวิธีสอนความตอนหนึ่งว่า

จะท่องสอนให้ใครวิชากรใหม่มากที่สุด แต่ละเลยความรู้ในทางปฏิบัติ ก็จะทำให้การศึกษาเป็นหมัน เพราะผู้ที่มีความรู้สูง แต่ไม่รู้จักใช้ความรู้นั้นเท่ากับเป็นผู้มีอาวุธร้ายแรงอยู่ในมือ และไม่มีความรู้ในจิตใจ อาจจะทำอันตรายต่อผู้อื่นได้ อาวุธที่ร้ายแรงมีอำนาจก็ยิ่งจะเป็นอันตรายไ้มาก เพราะอาจจะไปพันผูกอย่างลุ่มลึกและไม่มีประโยชน์ ถ้าใครสามารถสอนให้เขาใจว่าความรู้ซึ่งเป็นอาวุธนี้จะท่องเที่ยวในทางที่ดีที่ถูกต้อง ยิ่งมีความรู้สูง และมีสติจิตใจที่บริสุทธิ์ที่สุจริตทาง ๆ อีกด้วย ก็ยิ่งจะทำให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมไ้มาก ความจริงทุกคนไ้ความไ้ที่มีความสุจริตและความบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ยอมทำประโยชน์ไ้แก่ส่วนรวมไ้มากกว่าความไ้ที่มีความรู้มาก แต่ไ้ไม่มีความรู้สุจริต ไ้ไม่มีความรู้บริสุทธิ์ใจ 123

จากพระบรมราโชวาทจะเห็นได้ว่า จะต้องสอนทั้งทางวิชาการและการฝึกอบรมปฏิบัติในทางจิตใจ เพื่อให้เป็นผู้ที่มีจิตใจที่บริสุทธิ์และมีประโยชน์ต่อส่วนรวม

ท่านพุทธทาสภิกขุไ้อธิบายถึงการสอนว่ามีสองวิธีเช่นกัน คือ การสอนในทางทฤษฎี และการฝึกหรือการปฏิบัติอบรมหรือพูดให้ชัดว่า สอนให้รู้ อบรมทำให้มีไ้เป็นขึ้นมา และการสอนในพระพุทธศาสนาโดยไ้หลักอริยสัจ 4 โดยตอบ 4 หัวข้อว่า

สิ่งนั้นคืออะไร

สิ่งนั้นมาจากอะไร

122 เอกวิทย์ ฌ กลาง, "อันอาจนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาที่เป็นของเราเอง," วารสารสังคมปริทัศน์ 7 (กันยายน-พฤศจิกายน 2512) : 19.

123 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำริสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 42.

สิ่งนั้นมันเพื่อประโยชน์อันใด

สิ่งนั้นจะสำเร็จได้ตามนั้นโดยวิธีอย่างไร 124

หรือสรุปสั้น ๆ ความหมายของการสอนว่า "สอนด้วยปาก ทำให้หู และมีความสุขให้หู" 125 ถึงรายละเอียดคือ

สอนด้วยปาก แสดงความรัก ความหวังที่ต่อศิษย์อยู่ตลอดเวลาที่สอนด้วยปาก ทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง

ทำให้หู เพื่อสร้างความพอใจ ความเพลิดเพลิน

มีความสุขให้หู อยู่ให้หู อยู่เป็นมนุษย์ จะต้องเป็นแบบอย่างถูกต้องให้ลูกศิษย์ดู 126

นอกจากนี้ ท่านพุทธทาสได้อธิบายถึงองค์ประกอบเกี่ยวกับการสอนดังนี้

1. สอนเท่าที่ควรสอน นักเรียนต้องเรียนสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเรียนมาก ที่ควรเรียนก็ไม่ได้เรียน ที่ไม่จำเป็นจะต้องเรียนหรือบังคับให้เรียน จะต้องสอนวิชาอะไรให้มันจริงจึงขึ้นมา ให้มีความรู้เต็มที่

2. สอนอย่างซัดเจน บอกให้หมด จะโดยหลักอริยสัจสี่ หรือหลักอื่น ๆ ก็ได้ ว่ามันเป็นอย่างไร เปรียบเทียบกับสิ่งใด มีที่อย่าง ที่ประเภท ฯลฯ

3. สอนมีเหตุผลอยู่ในตัว มีเหตุผลซัดเจนมาก สอนมีเหตุมีผล

4. สอนชนะน่าใจผู้ฟัง ผู้ฟังจะหมกปัญหาโต้เถียงหรือคัดค้าน จนผู้ฟัง

ยอมรับ ยอมปฏิบัติ

5. สอนให้เกิดความร่าเริง สอนให้สนุก ร่าเริง

124 พุทธทาสภิกขุ, "วิธีสอนจริยธรรม," ใน ธรรมสำหรับครู, หน้า 134-135.

125 เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

126 เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

6. สอนให้ผู้ที่ฟังบังเกิดความกล้าที่จะปฏิบัติตาม ¹²⁷

พระราชวรมุณี ได้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการสอนว่าต้องสอนให้คหณ สูงงาน มีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเองได้อย่างปราณีตสุขุม และร่วมงานกับผู้อื่นได้ ¹²⁸

ลาโรช บัวศรี ได้เสนอวิธีสอนสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือ การศึกษาค้นของอริยสัจสี่มาประยุกต์เป็นวิธีสอน คือ ชั้นทุกข์ (ปัญหา) ชั้นสมุทัย (สมมติฐาน) ชั้นนิโรธ (ทดลองปฏิบัติจนได้ผล) ชั้นมรรค (วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล) ¹²⁹ ทั้งรายละเอียดอีกก็ปรากฏในบทที่ 2

ดวงรัชฎ ศศะนาวิณ ได้แสดงความเห็นในเรื่องการสอนดังนี้

1. สอนตามความแตกต่างของบุคคลที่จะสอน
2. สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้
3. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรมหรือจากง่ายไปหายาก
4. สอนโดยให้มีประสบการณ์ด้วยตนเอง
5. สอนโดยไม่ให้ผู้สอนรู้ตัว
6. สอนโดยทำตัวอย่างให้ดู เพื่อให้คนอื่นปฏิบัติตาม
7. สอนด้วยอุปกรณ์ของจริง ¹³⁰

¹²⁷ พุทธทาสภิกขุ, "วิธีสอนจริยธรรม," ใน ธรรมดำหรับครู,
หน้า 141-143.

¹²⁸ พระราชวรมุณี, คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 54.

¹²⁹ ลาโรช บัวศรี, อ้างถึงใน เวศ ศรีละมุล "ครูกับปรัชญาการศึกษา," ใน นันทาทศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ ผู้สอน, หน้า 54.

¹³⁰ ดวงรัชฎ ศศะนาวิณ, คามรอยพระบรมครู (พระนคร: โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม, 2513), หน้า 33-37.

ประกอบ คู่ปรักน์ ได้เสนอรูปแบบของการสอนไว้น่าสนใจคือจะต้อง
ให้ผู้เรียนได้สัมผัสของจริง ปลอดภัยพ้นจากห้องเรียน และให้สอนตลอดเวลาหา
ความรู้และประสบการณ์ใหม่ 131 .

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงการสอนว่าจะต้อง "จัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ
และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และใฝ่ดีการศึกษาโดยแยกคาง นำไปสู่
การปฏิบัติจนประจักษ์จริง เรียกว่าการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมุ่ง
ให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ให้ศิษย์มีโอกาส
คิดแสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถนำไปแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม" 132

วิจิตร เกศวิสิษฐ์ ได้กล่าวถึง การสอนมีหลายวิธี เช่น สอนจาก
ประสบการณ์ทั่ว ๆ ไป สอนใหม่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้ฟัง สอนแบบ
ง่าย ๆ สอนแบบโต้ตอบ เป็นต้น 133

วิธีสอนตามแนวพุทธดังกล่าวสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของ
การคิดเป็น ทำเป็น รู้จักการแก้ปัญหาได้ ทั้งได้ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ
พุทธศักราช 2520 วิธีสอนตามแนวพุทธนี้ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ การ
รู้จักคิดอย่างรอบคอบมีเหตุผลก็จะทำให้ผู้เรียนแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ได้อย่างดี

131 ประกอบ คู่ปรักน์, "แนวทางการสร้างบัณฑิตในอนาคต: หลักสูตร
การเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา," วารสารการศึกษาแห่งชาติ 26(เมษายน-
พฤษภาคม 2529) : 72.

132 สุนน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ,
หน้า 84.

133 วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่าย
เถรวาท," หน้า 161-163.

พร้อมกันนี้ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวการสอนไว้ว่า การสอนควรกระทำด้วย
 ใหล่่มือปฏิบัติ เคารพตนเอง เชื่อฟังผู้สอน สร้างนิสัยที่ดีงาม และมีลักษณะแห่ง
 ความสำเร็จที่ดีที่สุด คือ มรณาวาสนธรรม 4 หรืออิทธิบาท 4 ดังรายละเอียดใน
 บทที่ 2 ¹³⁴

ดังนั้น วิธีสอนจึงเป็นกระบวนการของการศึกษาที่สำคัญในการอบรม กาย
 วาจา และจิตของผู้เรียนให้รู้จักคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผล และใช้สติปัญญาในการ
 แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข
 ทั้งตนเองและสังคมอีกด้วย

12. หลักสูตร

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ หลักสูตรมีทั้งวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม
 เน้นในเรื่องความประพฤติ มีจิตใจเป็นสุขควบคู่กับวิชาการ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ และมีบทบาทอย่างสูง
 ที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่น การศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนา
 ทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นสมอองและหัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ¹³⁵ ซึ่ง
 สอดคล้องกับพระราชดำรัส และพระราชปณิธานที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดในคำ
 การจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังพระบรมราโชวาทความตอนหนึ่งว่า

การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความประพฤติ และ
 คุณธรรมของบุคคล สังคม และบ้านเมืองใ้ใหญ่การศึกษาแก่เยาวชนใ้ได้อย่าง
 ครบถ้วน พอเหมาะใ้กับทุก ๆ คาบ สังคมและบ้านเมืองนั้นใ้จะมีพลเมืองใ้มี

¹³⁴ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมสำหรับครู, หน้า 144-150.

¹³⁵ สิปปนนท์ เกตุทัต, "การจัดการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจและ
 สังคมแห่งชาติ" วารสารการศึกษาแห่งชาติ (สิงหาคม-กันยายน 2526) : 71.

คุณภาพ ซึ่งสามารถชำระรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และ
พัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้ตลอด 136

ดังนั้น การที่จะพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม
มีพลานามัยสมบูรณ์ และเป็นพลเมืองดีของชาติได้ ต้องอาศัยการศึกษา และเนื่อง
จากพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติเช่นเดียวกัน
จึงนับได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นทรัพยากรแหล่งสำคัญที่สามารถนำมาพัฒนาคน พัฒนา
ประเทศชาติได้ ดังพระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่า "พระพุทธศาสนาเป็นการสอนเพื่อ
สร้างคนจริง ๆ พัฒนาให้เป็นมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นกัลยาณบุรุษ เป็นบัณฑิต
เป็นนักปราชญ์ เป็นคนดีจริง ๆ เรียกว่า สัปบุรุษ" 137

การจัดการศึกษาทุกระดับจะต้องอาศัยหลักสูตร เป็นหัวใจของการศึกษา
เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงไปตามที่กำหนดไว้ "การกะ
หลักสูตรเป็นแผนหรือแนวทางของการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอก
ระบบโรงเรียน ในการที่จะถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม การเสริมสร้างทักษะ การปลูกฝัง
เจตคติ ค่านิยม และการเสริมสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียนได้พัฒนาทุก ๆ
ด้าน สามารถดำรงตนอย่างมีความสุข และบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ
ได้" 138 นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ยังได้กล่าวถึง

136 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, อ้างถึงใน สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชกับการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สยามปริ๊นท์, 2530), หน้า 91.

137 พระโสภณคณาภรณ์, ส่องสิ่งสงสัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ศิwap, 2527), หน้า 163.

138 ทศนี้อยู่ สุภเมธี, หลักสูตรและแบบเรียนประถมศึกษา (กรุงเทพ-
มหานคร: คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูชนบุรี, 2527), หน้า 16.

การจัดหลักสูตรไว้ดังนี้

รัฐพึงจักให้สาระและกระบวนการเรียนรู้อบรมด้าน และกลมกลืนกันระหว่าง ความเจริญงอกงามทางคุณธรรม จริยธรรม และปัญญา กับความเจริญทาง วัตถุ และระหว่างความเจริญงอกงามทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการ ดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ¹³⁹

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้ปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้และคุณธรรม โดยนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในหลักสูตร และเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่ง ชนุ แสงศักดิ์ ไก่กล่าวถึงเหตุผลที่คองนำ เอาพระพุทธศาสนา มาจัดไว้ในหลักสูตรดังนี้

เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนามี แฝงแฝงอยู่ในสังคมไทย ดังนั้นการศึกษาก็ควรจะทำหน้าที่รับผิดชอบให้ผู้เรียน มีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติใญ่ถูกต้อง นอกจากนั้นพระพุทธศาสนา เป็น รากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้ ผู้ที่จะดำเนินชีวิตอยู่ด้วยดีใญ่ใน สังคมจะทอมีความรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติใญ่เข้ากับวัฒนธรรมที่มีพระ- พุทธศาสนาเป็นรากฐาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะปลูกฝังให้ มีในตัวผู้เรียน เพื่อจะใญ่เป็นผู้นำสังคมที่ดี สามารถพัฒนาสังคมและ ประเทศชาติใญ่ด้วยดี ¹⁴⁰

ศักดิ์ ปรารภประทานพร ไญ่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรไว้ว่า "จะตอมุ่งใญ่ผู้เรียนใญ่รับความรู้ทางศิลปศาสตร์และวิชาชีพ มีความยึดหยุ่นใญ่ตัวเอง

¹³⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ใญ่ในเต็คโพรคักชั่น, 2520), หน้า 6.

¹⁴⁰ ชนุ แสงศักดิ์, "คำชี้แจงจากคำถามของสื่อมวลชน เรื่อง การ ประเมินผลหลักสูตรค่านคุณลักษณะ"ใญ่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เอกสาร อบรมวิจัยปฏิบัติการ ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2526), หน้า 214-217.

ที่สำคัญจะต้องเน้นในเรื่องศีลธรรม ฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีวินัย มีศีล และฝึกจิตใจให้
ยึดมั่นกับคุณธรรม พร้อมทั้งให้รู้จักคิด รู้จักการใช้เหตุผล¹⁴¹

จิตกร ทั้งเกษมสุข ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรว่าต้อง
ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ และเนื้อหา
ที่จำเป็นต่อการพัฒนาในด้านจิตใจ เพราะการพัฒนาความเป็นมนุษย์จะต้องพัฒนาทั้ง
ด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมกัน¹⁴²

จะเห็นได้ว่า หลักสูตรจะสะท้อนให้เห็นแนวในการจัดการศึกษาที่จะกำหนด
แนวทางของการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น คุณภาพของการศึกษาย่อมขึ้นอยู่กับ
คุณภาพของหลักสูตร หลักสูตรที่มีคุณภาพดี ควรเป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาให้ผู้เรียน
มีความรู้ ความสามารถ ทักษะคติ และทักษะที่นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและ
สังคม และสอดคล้องกับพื้นฐานวัฒนธรรมของคนในสังคมด้วย ทั้ง สุมิตร คุณานุกร
ได้กล่าวว่า "หลักสูตรที่ดีควรตอบสนองต่อสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
หลักสูตรจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงด้วย"¹⁴³ จากข้อสรุปของผู้เชี่ยวชาญในด้าน
หลักสูตร เป็นสิ่งที่น่าคำนึงถึง ซึ่งสอดคล้องกับคุณภาพของชีวิตที่ดี ที่จะดำรงชีวิต
ด้วยการประกอบอาชีพ อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข มีจิตใจที่ดีงาม โดยการฝึกอบรม
ด้านจิตใจ และคุณธรรมเป็นสำคัญ เพื่อให้เป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิชาการควบคู่กับ
คุณธรรม

141 ศักดา ปรากฏีประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 169.

142 จิตกร ทั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญา กับ ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 108.

143 สุมิตร คุณานุกร, หลักสูตรและการสอน (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2523), หน้า 222.

13. การวัดผลประเมินผล

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ การวัดผลประเมินผลผู้เรียนพึงรับผิดชอบที่วัด และประเมินผลด้วยตนเอง นอกเหนือจากการวัดผลและประเมินผลโดยผู้สอน และความร่วมมือจากผู้อื่น โดยเน้นการปฏิบัติได้ และประพฤติกายเป็นคนดีเป็นสำคัญ

การจัดการศึกษาที่ดีและถูกต้อง น่าจะเป็นการศึกษาที่ให้อะไรทั้ง "สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม" ¹⁴⁴ ดังนั้น ผู้สอนจะมีบทบาทสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษาที่จะต้องทำหน้าที่สำคัญในการวัดผลประเมินผลของผู้เรียน "เพื่อจะได้ทราบถึงความก้าวหน้า และผลของการเรียนการสอนว่าอยู่ในระดับใด แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพราะมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้เต็มที่" ¹⁴⁵ ที่จะให้ผู้เรียนทุกคน "เรียนตามควรแก่ศักยภาพ เป็นอันเชยิบภูมิรู้ให้สูงขึ้น" ¹⁴⁶ การวัดผลและประเมินผลของครูจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สมควรจัดกระทำโดยสม่ำเสมอ มีระเบียบระบบ เพื่อจะได้ให้คุณภาพที่ดีสนองต่อความต้องการของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ที่ใดที่ตั้งไว้

ในหลักของพระพุทธศาสนา การวัดผลและประเมินผลไข่มองตัวเองเป็นสำคัญ ใช้ความรู้ลึกซึ้งของตัวเองซึ่งหนักแน่นและค่อนข้างลึกซึ้งกว่าคนข้างนอกมอง จึงจำเป็นที่สุดที่จะต้องวัดผลประเมินผลด้วยตนเอง เพื่อจะได้ทราบว่าตนเองมีพัฒนาหรือก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ตนเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้รู้จักและเข้าใจตนเอง

¹⁴⁴ เอกวิทย์ ฅ ถวาง, "การประยุกต์ใช้แนวคิดทางศาสนากับการศึกษาไทย" ใน พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้า 114.

¹⁴⁵ พระราชวรมุนี, เอกสารประกอบบรรยายวิชาพื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรมตอนพระพุทธศาสนา, (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 6.

¹⁴⁶ เสน่ห์ จามริก, "บทนำ" พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้าบทนำ.

ที่ดีที่สุด ทั้ง โฟทรี ลินลาร์ทน์ กล่าวไว้ว่า "การจะพัฒนาหรือปรับปรุงอะไร
หลีกเลี่ยงไม่ไ้ที่จะต้องกู้ตัวเราเอง" 147

พระโสภณคณาภรณ์ ได้กล่าวถึงการวิวัฒนาการและประเมินผลไว้ว่า

การวิวัฒนาการและประเมินผล ต้องวิคตัวเราเอง ตรวจสอบใจตนเองไม่ใช่
คนอื่นวิคให้ โดยตรวจสอบใจตนเองว่าทั้งแก่ประเพณีปฏิบัติมาเกิดปัญญา
หรือไม่เพียงใด โดยคุณแนววาระชั่วประเพณี มีจิตใจบริสุทธิ์ การศึกษา
ตามแนวพุทธศาสนาเป็นการเรียนรู้ และปฏิบัติใด ไม่ใช่สอบใด 148

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า "การวิวัฒนาการประเมินผลที่แท้จริง คือ
ประเมินตนเอง แล้ววิเคราะห์ปรับปรุงตนเอง การประเมินโดยผู้อื่นเป็นเพียง
ข้อมูลประกอบเท่านั้น" 149

จะเห็นได้ว่า ในพระพุทธศาสนามุ่งให้ผู้เรียน "เรียนรู้ได้ รู้จักตนเอง
สามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ และพึ่งตนเองได้เป็นหลักสำคัญ" 150 จึง
จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการวิวัฒนาการและประเมินผลโดยตนเองเป็นสิ่งที่ที่สุด และร่วม
กับการวิวัฒนาการประเมินผลโดยผู้สอนหรือผู้อื่น โดยเน้นการปฏิบัติได้และประเพณี
เป็นคนที่เป็นสำคัญ

จากข้อสรุปสารพัดพุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญที่ได้นำเสนอแล้ว
นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสามารถที่จะนำเอาพุทธปรัชญาการศึกษาทั้ง 13 คำน ซึ่ง
แต่ละคำมีความสมบูรณ์สอดคล้องเชื่อมโยงกันเป็นอย่างดี มาประยุกต์ใช้กับการ

147 โฟทรี ลินลาร์ทน์, พูดเรื่องอุดมศึกษา, หน้า 241.

148 สัมภาษณ์พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

149 สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

150 เสน่ห์ จามริก, "บทนำ" พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้าบทนำ.

จัดการศึกษาได้เพราะ "พุทธศาสนามีใช้เป็นเพียงหลักธรรมคำสั่งสอน หรือปรัชญา หรืออุดมการณ์ในมนุษยศาสตร์ หากแต่ยังมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมอยู่โดยพื้นฐาน"¹⁵¹

การที่จะพัฒนาบุคคลหรือสังคม จะต้องคำนึงถึงคุณภาพของคนเป็นสำคัญ โดยใช้การศึกษามาเป็นเครื่องมือพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ความตอนหนึ่งว่า

งานด้านการศึกษาเป็นงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติ เพราะความเจริญ และความเสื่อมของชาติขึ้นอยู่กับการศึกษาของพลเมืองเป็นข้อใหญ่ ทว่าขอเท็จจริงที่ทราบกันดีแล้วระยะนี้บ้านเมืองของเรามีพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งมีสติปัญญาบางอย่างเกิดขึ้นควยวว่า พลเมืองบางส่วนเสื่อมทราม ลงไปในความประทุพถุติและจิตใจ ซึ่งเป็นอาการที่น่าวิตก ถ้าหากยังเป็นอยู่ต่อไปอาจเอาตัวไม่รอด ปรากฏการณ์เช่นนี้ นอกจากเหตุอื่นแล้วคงมีเหตุมาจากการจัดการศึกษาคอยอย่างแน่นอน จึงต้องจับงานด้านการศึกษาให้ เข้มแข็งยิ่งขึ้น¹⁵²

นอกจากนี้ สถาบันพระพุทธศาสนายังมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมด้วยเป็นสำคัญ นอกเหนือไปจากความมั่งคั่งอุดมการณ์ในส่วนของหลักธรรมประการสำคัญ ในยามวิกฤตและแสงหาทางเลือกการพัฒนานี้ สถาบันพระพุทธศาสนาก็คงจะต้องมี โยนิโสมนสิการ เพื่อชี้ช่องทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชน ส่วนใหญ่¹⁵³ ทั้งนี้ การจัดการศึกษาจะต้องได้รับการพิจารณาไตร่ตรองจนเข้าใจ ได้ถูกต้องและดำเนินไปให้ตรงกับความเป็นจริง ด้วยการทำเอาพุทธปรัชญาการศึกษา เข้ามามีชีวิต เพื่อแก้ไขปัญหาท่าง ๆ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีสติปัญญาควบคู่คุณธรรม จึงจะทำให้เกิดสันติสุขอันถาวรขึ้นได้

¹⁵¹ เสน่ห์ จามริก, "บทบาท" พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้าบทนำ.

¹⁵² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชกับการศึกษาไทย, หน้า 99.

¹⁵³ เสน่ห์ จามริก, "บทบาท" พุทธศาสนากับการศึกษาไทย, หน้าบทนำ.

ด้วยเหตุผลทั้งใ้กอภิปรายมาแล้ว จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เชี่ยวชาญให้
ข้อสรุปสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาสอดคล้องกันในทุก ๆ ด้าน เพราะผู้เชี่ยวชาญ
ทุก ๆ ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้สูง มีความรอบรู้ และรู้อย่างลึกซึ้ง ทั้งยังได้ประพฤ
ติปฏิบัติงานมานานทำให้มีประสบการณ์มาก สามารถมองเห็นการณ์ไกลในการที่จะ
แก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญยังเป็นคนไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ
ชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อคุณค่าทางจิตใจ และมีอิทธิพลต่อการดำรงตน พร้อมทั้งคนไทย
นำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาถือปฏิบัติในการดำรงชีวิต ทำให้
หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแทรกซึมเข้าไปฝังรากลึกในการดำรงชีวิต ประกอบกับ
ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาได้รับการศึกษาจากวัดเป็นส่วนใหญ่
และมีพื้นฐานความรู้ด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมา จึงมีความคุ้นเคยกับหลักธรรม
ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

สภาพของสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้มีผล
กระทบต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนจิตใจ จึงอาจเป็นสาเหตุกระตุ้นที่
ทำให้ผู้เชี่ยวชาญเล็งเห็นความสำคัญของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาตรงกัน
ในการที่จะนำหลักธรรมมาเป็นหลักในการพัฒนา และนำมาแก้ไขปัญหานั้น ๆ ตลอดจน
ต้องการที่จะส่งเสริมให้คนในชาติเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าว
จึงอาจจะเป็สาเหตุให้ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อสรุปสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาในทุก ๆ ด้าน
สอดคล้องกัน

อภิปรายผลการวิจัยที่ได้จากการสำรวจ

1. แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและ
อาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร
 - 1.1 ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษา
ของรัฐในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา

สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มติ แก้วประสพ¹⁵⁴ ที่วิจัยพบว่าปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา เมื่อพิจารณารวมทั้งการศึกษาที่มีแนวโน้มไปทางลัทธิพุทธ-ปรัชญาการศึกษาสูงสุดในระดับชาติ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ประภาพร อินทร์พันธ์¹⁵⁵ พบว่า ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยล้านนา และพุทธชินราช เมื่อพิจารณาทั้งการศึกษาในระดับชาติ มีแนวโน้มไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด แสดงให้เห็นว่าอาจารย์ในวิทยาลัยครู ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐมีแนวคิดและความต้องการพุทธปรัชญาการศึกษา นับได้ว่ามีแนวโน้มเกี่ยวกับข้อค้นพบในงานวิจัยนี้

การที่ผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดอาจเนื่องมาจาก

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และมีความใกล้ชิดกับพุทธศาสนาเป็นเวลานาน จึงเป็นธรรมดาที่อิทธิพลคำสอนของพุทธศาสนาจะซึมซาบเข้าไปในวัฒนธรรมประเพณี "โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการศึกษา ในสมัยก่อนคนไทยส่วนมากเรียนหนังสือกับพระที่วัด ปรัชญาการศึกษาของไทยจึงเป็นปรัชญาที่อิงอยู่กับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก"¹⁵⁶ ซึ่ง จะเห็นว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมไทย และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ทัศนคติของคนไทยเป็นอย่างมาก คำสอนในพุทธศาสนาจึงเป็นหัวใจสำคัญ

¹⁵⁴ มติ แก้วประสพ, "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา," หน้าบทคัดย่อ.

¹⁵⁵ ประภาพร อินทร์พันธ์, "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยล้านนา และสหวิทยาลัยพุทธชินราช," หน้าบทคัดย่อ.

¹⁵⁶ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับัจุบันงาน, หน้า 153.

ที่กำหนดปรัชญาชีวิตของคนไทย¹⁵⁷ นอกจากนี้ คนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในพุทธศาสนา เป็นเวลาช้านาน พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจ การดำเนินชีวิต และ วัฒนธรรมของคนไทยมากมายหลายแง่หลายมุม¹⁵⁸

นอกจากนี้ วีระ บำรุงรักษ์ ไคลนัมสนุนเรื่องนี้ว่า

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนส่วนใหญ่ใน ชาติ เป็นหัวใจของวัฒนธรรมไทยมาแต่โบราณ จนสามารถกล่าวได้ว่า หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาโคสอศนุทรกอยู่ในจิตใจของคนไทย โดย กระบวนการทางวัฒนธรรม จนเรียกว่า จิตวิญญาณของชาติก็ว่าได้ ผู้นำ ของชาติในอดีตและโดยเฉพะะในสมัยที่ไม่มีวิทยุการทางตะวันตก เขามามี บทบาทในสังคมไทย ยอมรับหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นเป็นหลักในการพิจารณา คัดเลือกใจในการดำเนินงานของชาติเกือบทุกประเภท จึงถือได้ว่าเป็น แหล่งทรัพยากรของชาติทางวิชาการอีกด้วย¹⁵⁹

ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ ไคลนัมสนุนว่า "ธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีความ การศึกษาธรรมะเป็นการทำให้การศึกษาของเราสมบูรณ์ มีชีวิตที่เยือกเย็นสมกับ

¹⁵⁷ สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองและพื้นฐาน บางแง่ของวัฒนธรรมไทย" ใน การพัฒนาการเมืองไทย, ลิขิต ชีรเวคิน, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2529), หน้า 316.

¹⁵⁸ เอกวิทย์ ๗ ถलग, วิชาครูในพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรไทย, 2514), หน้า 28.

¹⁵⁹ วีระ บำรุงรักษ์, "ความเป็นมาของโครงการศึกษาเพื่อเสนอหลัก วิชาการตามแนวพุทธ" ใน การประชุม Symposium เพื่อนำหลักวิชาทาง สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์แนวพุทธเข้าสู่หลักสูตรระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย (ยูทีซี) ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 1.

ความเป็นมนุษย์ที่จะคอยประคับประคองให้ชีวิตเดินถูกทาง แล้วมีความสุขตลอดไป
ถ้าปราศจากธรรมะชีวิตก็จะเป็นทุกข์" 160

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้กล่าวถึง นโยบายในการ
จัดการศึกษาไว้ว่า "รัฐพึงจัดให้สาระและกระบวนการเรียนครบถ้วนและกลมกลืนกัน
ระหว่างความเจริญงอกงามทางคุณธรรม จริยธรรม และปัญญา กับความเจริญทาง
วัตถุ และระหว่างความเจริญงอกงามทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการดำรง
ชีวิตที่สมบูรณ์ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา" 161 จะเห็นได้ว่า
พุทธปรัชญาการศึกษามุ่งที่จะทำให้ผู้เรียนมีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงาม และสามารถนำ
ปัญญามาแก้ปัญหาชีวิตได้

ปัจจุบันนี้ จะพบว่า "ปัญหาค่านิยม(จิตวิญญาณ) ของคนในชาติ
นับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะการไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรงและ
รวดเร็วของค่านิยม และเทคโนโลยีจากต่างชาติ การอบรมความรู้โดยกระบวนการ
เรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ ตามแนวทางของตะวันตกเจริญก้าวหน้าอย่าง
กว้างขวางยิ่งกว่ายุคสมัยใด ๆ ในประวัติศาสตร์ของชาติ แต่ข้อสังเกตอันเป็นที่
ทราบกันโดยทั่วไป ก็คือการอบรมความดีและความงามย่อหย่อนไปมาก" 162

จะเห็นได้ว่าในระยะเวลาที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

160 พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะเป็นคู่ชีวิต (กรุงเทพมหานคร: พลพันธ์-
การพิมพ์, 2529), หน้า 2-16.

161 กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ในเค็ดโปรดักชั่น, 2520), หน้า 6.

162 วีระ บำรุงรักษ์, "ความเป็นมาของโครงการศึกษาเพื่อเสนอหลัก
วิชาการตามแนวพุทธ" ใน การประชุม Symposium เพื่อนำหลักวิชาทาง
สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์แนวพุทธเข้าสู่หลักสูตรระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา, หน้า 2.

เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลมาจากความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยี การรับอารยธรรม วิถีชีวิต และค่านิยมต่าง ๆ จากภายนอกประเทศ หากแต่การศึกษายังไม่สามารถจะพัฒนาคุณภาพคน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมให้มีความสามารถในการรู้จักตนเอง ชีวิตและสังคม รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับสถานะการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ¹⁶³

ดังนั้น จากการที่วัฒนธรรมตะวันตกแผ่ขยายเข้ามาในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว ทำให้การศึกษาไทยได้รับอิทธิพลความคิดทางปรัชญาการศึกษาตะวันตกตามไปด้วยนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะว่า "การศึกษาในยุคปัจจุบันมีข้อบกพร่องมาก เพราะไปเลียนแบบการศึกษาของชาวตะวันตก ซึ่งเน้นทางวัตถุ มองข้ามความสำคัญทางศีลธรรมไป การศึกษาสอนให้คนเรียนหนังสือเพื่อให้มีอาชีพแต่ไม่มีธรรม จึงทำให้ระบบการศึกษาไทยถูกกระทำให้เป็นไปเพื่อเป็นทาสของวัตถุ หันหลังให้บรมธรรม ทำให้การศึกษามีอันตราย เพราะสอนให้คนเรียนเป็นทาสของกิเลสและไร้อิทธิธรรม ทำให้ชีวิตหาความสงบไม่ได้ การศึกษาจะนำบุคคลไปสู่ความพินาศ"¹⁶⁴ สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยจากภายนอกที่เป็นผลกระทบต่อสัมฤทธิ์ผลในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เยาวชน กล่าวคือ

สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการดำรงชีวิตอย่างกว้างขวาง ดังนั้น จะพบว่าหลายครั้งที่หลักการและแนวปฏิบัติที่

¹⁶³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 1.

¹⁶⁴ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาที่มีอันตราย (กรุงเทพมหานคร: ชรรณยูชา, 2521), หน้า 25-29.

สอนในสถานศึกษาเป็นอย่างหนึ่ง แต่สังคมภายนอกเป็นอีกอย่าง ทำให้เกิดความขัดแย้งในสิ่งที่เรียนกับสิ่งที่พบเห็นภายนอก ¹⁶⁵

เมื่อพิจารณาในระดับอุดมศึกษาแล้ว ดูเหมือนว่าการเรียนการสอน "ยังขาดแคลนในสิ่งที่เป็รรากเหง้าสำคัญของวัฒนธรรมไทย คือ พุทธศาสนา มาก ใค้มีการทุ่มเทการศึกษาและวิจัยแบบตะวันตก ซึ่งมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป จึงทำให้เผชิญกับปัญหานานาประการ จึงควรอย่างยิ่งที่จะนำเอาพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่ง และมีความเป็นชุมชนพหุทางปัญญา มาขยายพรมแดนแห่งความรู้" ¹⁶⁶ ถึงแม้ว่าสถาบันอุดมศึกษาได้เพิ่มภาระกิจทางด้านการทะนุบำรุงและส่งเสริมวัฒนธรรมแต่พบว่า "งบประมาณเพื่องานนี้ยังมีสัดส่วนน้อย นอกจากนี้ปรากฏว่าอาจารย์ยังไม่ค่อยเต็มใจอุทิศเวลาเข้าร่วมงานดังกล่าว" ¹⁶⁷ นอกจากนี้การเรียนการสอนไม่ให้ความสำคัญในการที่จะฝึกฝนอบรมค่านิยม จริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมอันดีงาม ¹⁶⁸ จากสภาพการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ และมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้บริหารและอาจารย์

¹⁶⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนรุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 24.

¹⁶⁶ บรรพต วิละสัย, "ความเป็นมาของโครงการศึกษาเพื่อเสนอหลักวิชาตามแนวพุทธ" ใน การประชุม Symposium เพื่อนำหลักวิชาทางสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์แนวพุทธเข้าสู่ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 3.

¹⁶⁷ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 24.

¹⁶⁸ ทิพวรรณ ยุทธโยธิน, การศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: คณะวิชาครุศาสตร์ วิทยาลัยครูชนบุรี, 2529), หน้า 251.

โคั้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อประเทศ ในการที่จะจัดการศึกษาให้เกิด
ประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการฝึกอบรมด้านศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และ
ประเพณีปฏิบัติตามหลักของศาสนาและวัฒนธรรมไทย

สำหรับประเทศไทย "หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไ้มีส่วนสำคัญ
ในการรับใช้ชาติบ้านเมืองในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการอันชอบธรรม
ของชาติตลอดมา หลักธรรมคำสอนเหล่านี้เป็นความรู้ประเภทที่มีความดี ความงาม
แอบแฝงอยู่แล้วอย่างลึกซึ้ง" 169

เป็นที่น่ายินดีที่รัฐบาลไทยโคั้ตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะเร่งแก้ไข
ปัญหาดังกล่าว จึงโคั้กำหนดให้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ลงในแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อันเป็นแผนหลักในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 โคั้กำหนดให้

1. เร่งทะนุบำรุง ส่งเสริมศาสนาให้เป็นที่ยึดมั่นทางใจ
2. พัฒนาจิตใจในกลุ่มข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ กลุ่มครอบครัว
ผู้บริหารการศึกษา และครู ผู้นำศาสนา และสื่อมวลชน
3. เร่งส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน โดยให้มีการเรียนธรรมศึกษา
ทุกระดับ และเร่งส่งเสริมให้เยาวชนประกอบกิจกรรมทางศาสนา
4. ส่งเสริมให้เยาวชนและข้าราชการประกอบกิจกรรมทางศาสนาใน
วันสำคัญ

169 วีระ บำรุงรักษา, "ความเป็นมาของโครงการศึกษาเพื่อเสนอหลัก
วิชาการตามแนวพุทธ" ใน การประชุม Symposium เพื่อนำหลักวิชาทางสังคม-
วิทยาและรัฐศาสตร์แนวพุทธเข้าสู่หลักสูตรระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา,
หน้า 2.

5. ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนจริยธรรมในสถาบันการศึกษา และ
สถาบันศาสนา ¹⁷⁰

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ยังมี "เป้าหมาย
ในการที่จะพัฒนาจิตใจของคนในชาติ โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็น
หลักในการพัฒนาจิตใจ โดยส่งเสริมการปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมอันดีงาม
ของไทยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ" ¹⁷¹ นอกจากนี้ ยังได้กำหนดทิศทางใน
การพัฒนาการศึกษาไว้ดังนี้

มุ่งเน้นให้เยาวชนและประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม
ประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศาสนาและวัฒนธรรมไทย มีสติปัญญา ความรู้
ทักษะ เจตคติเพื่อประกอบอาชีพ มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจ
ในปัญหาสังคม และแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาพัฒนาสังคมร่วมกัน รู้จักคิด
รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา รู้จักปรับตัวให้ทันและสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป
มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ รวมทั้งมีความเป็น
พลเมืองดีของชาติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ¹⁷²

จากนโยบายดังกล่าวในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติยังได้กำหนดเป้าหมาย

¹⁷⁰ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2524), หน้า 219-221.

¹⁷¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ในเค็ดโปรดักชั่น, 2529), หน้า 71-92.

¹⁷² กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวง, ทิศทางแผนพัฒนาการศึกษา
ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ
(กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราวิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2529), หน้า 35.

ให้สถาบันอุดมศึกษาคำเนิการผลิตบัณฑิต"วิจัยบริหารทางวิชาแก่สังคม และทะนุบำรุงคือปวชนธรรมได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ"¹⁷³ พร้อมกันนี้ได้วางนโยบายที่จะผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์¹⁷⁴ จะเห็นได้ว่า "สถาบันอุดมศึกษาทางใดที่ระหนักถึงภาระหน้าที่ที่จะผลิตบัณฑิตที่มีความรู้คุณธรรม ทั้งเช่น ปฏิธานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ "การบุกเบิก แสวงหา ทะนุบำรุง และถ่ายทอดความรู้ กกับการเสริมสร้างคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยสติ และปัญญา"¹⁷⁵ และปรัชญาของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย "ใ้เน้นปลูกฝังให้บัณฑิตสมบูรณ์ด้วย ความรู้เรื่องปัญญา และคุณธรรม"¹⁷⁶

นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) นอกจากคำนี้ถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการศึกษาที่ผ่านมาแล้ว ยังได้คำนึงถึงทิศทางและเป้าหมายที่จะพัฒนาการศึกษา สนับสนุน และสอดคล้องไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ "ในการที่จะพัฒนาคุณภาพคนในสังคมเพื่อพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า และสร้างไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ"¹⁷⁷

¹⁷³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534), หน้า 55.

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹⁷⁵ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยพื้นฐานการศึกษา รุ่น 1-7 ปีการศึกษา 2530 (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 7.

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

ทั้งนี้ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์
มีแนวคิดและการปฏิบัติใหม่ไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงลุด

1.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติ
เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาลัทธินิรันดรนิยม เป็นอันคับรองลงมา อาจอธิบายได้ดังนี้

ในระบบการศึกษาทั่วไปในโลก ถึงแม้จะก่อสร้างความก้าวหน้าทาง
วิทยาการต่าง ๆ แต่ก็ก่อสร้างปัญหาทางจิตใจของมนุษย์ให้เพิ่มพูนขึ้นพร้อมกันมา¹⁷⁸
ดังเช่น สังคมไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทศวรรษ ซึ่ง เป็นผล
มาจากความก้าวหน้าทางคานวิทยาการและเทคโนโลยี รวมทั้งการหลั่งไหลเข้ามา
ของวัฒนธรรมจากภายนอกประเทศ เป็นเหตุให้ไม่สามารถปรับตัว และกระทำ
หน้าที่ตามหลักการและความรับผิดชอบของตนได้ทันกาล บางครั้งบางโอกาสจึงมี
ส่วนสร้างและเสริมให้เกิดปัญหาเป็นปฏิกิริยาห่วงโซ่เพิ่มเติมให้กับสังคมยิ่งขึ้น
โดยเฉพาะในคานการประเพณี การปฏิบัติ ตามครรลองของศาสนาและวัฒนธรรม
อันดั้งเดิมของไทย นอกจากนี้ คานิยมและความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมยังลุ่มหลง
ในเรื่องของความฟุ้งเฟ้อ พุ่มเฟิย ซากคุณธรรม¹⁷⁹ ถึงแม้ว่าประชาชนไทย
ส่วนใหญ่มีความยึดมั่นศรัทธาในศาสนา"แต่ก็มีอยู่บ่อยครั้งที่ปรากฏว่ามีพฤติกรรม
เบี่ยงเบนไปจากหลักธรรมคำสอนของศาสนา ไม่น่าหลักธรรมคำสอนมาเป็นหลัก
ปฏิบัติ"¹⁸⁰

¹⁷⁸ ระวี ภาวิไล, ศาสนากับปรัชญา (กรุงเทพมหานคร: เคลสิกไทย,
2520), หน้า 68.

¹⁷⁹ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนา
การศึกษาศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) (กรุงเทพ-
มหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2530), หน้า 19.

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

นอกจากนี้ ประชาชนยังเคารพปฏิบัติตามแนววัฒนธรรม "โดยเคารพเอาอย่างเลียนแบบต่างชาติ โดยไม่ใคร่ศึกษาให้ทราบถึงสาระ แก่นสาร และคุณค่า ตลอดจนความดีงามของวัฒนธรรมนั้น ๆ การประพฤติปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนไปจากแนวที่ถูกต้องจนเกิดความเสียหาย และสร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อวัฒนธรรมไทย ซึ่งนับวันจะเสื่อมสลาย"¹⁸¹ พร้อมกับมีปัญหาความสงบสุขในสังคมมีสาเหตุมาจากสถาบันในสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้นความคิดจะเสริมสร้างให้เกิดความสงบสุขในสังคมจึงต้องเสริมสร้างให้คนในสังคมมีคุณธรรม "เพราะความสงบสุขในสังคมเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นส่วนรวม จะเห็นได้ว่าสังคมที่ไม่มีความมั่นคงในที่สุดย่อมบั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของประเทศ"¹⁸²

จากปัญหาดังกล่าว ย่อมจะเป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ จำเป็นจะต้องเร่งแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลได้วางนโยบายดังนี้

จะเร่งรัดพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน ประชาชนใหม่มีคุณภาพ มีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม ประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศาสนาและวัฒนธรรมไทย มีสติปัญญา ความรู้ ทักษะ เจตคติ เพื่อประกอบสัมมาชีพ มีความเข้าใจในปัญหาสังคม และแนวทางที่จะแก้ไข พัฒนาสังคมร่วมกัน รักษารับตัวให้ทัน และสอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งทางกาย ใจ รวมทั้งมีความ

¹⁸¹ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534), หน้า 26.

¹⁸² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ในเคหะโปรตักชั่น, 2530), หน้า 99.

เป็นพลเมืองดีของชาติ 183

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ต้องการพัฒนาสติปัญญาให้นักศึกษาเป็นคนมีเหตุผล เพื่อจะแก้ไขปัญหาคือธรรมต่าง ๆ และมุ่งที่จะรักษาถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามสืบต่อไป จึงทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิด และการปฏิบัติอันดีรอมโนมไปทางลัทธินิกายนิยม ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะแนวคิดปรัชญานิกายนิยมนี้ "สนใจในเรื่องเหตุผลและมีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และมีจิตใจบริสุทธิ์ มีความดีอยู่ในตน และเป็นผู้ที่สนใจศาสนาแท้ๆ ลัทธินี้จึงเป็นการพัฒนาจิตใจ และศีลธรรม" 184

นอกจากนี้ ยัง "มีเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาจริยธรรมควบคู่กับการพัฒนาปัญญา และเชื่อว่าทั้งสองสิ่งนี้มีอยู่แล้วในธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ เพียงแต่การศึกษาจะต้องหาวิธีการพัฒนาให้ปรากฏเด่นชัดขึ้น จนทั้งสองเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม" 185

จะเห็นได้ว่า ปรัชญานิกายนิยมต้องการ "ที่จะสร้างคนให้เป็นคนสมบูรณ์ที่แท้จริงด้วยการรู้จักตนเอง โดยพัฒนาคุณสมบัติในเชิงของสติปัญญา และเหตุผล" 186

183 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษาศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ปีการศึกษา 2529 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย, 2529), หน้า 15.

184 ภิญโญ สาขร, หลักการบริหารการศึกษา, หน้า 113.

185 ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญาบนเส้นทางของการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530), หน้า 77.

186 ไพฑูรย์ สินดารักษ์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71-72.

และ "ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีศักยภาพในตัวเองแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนา" ¹⁸⁷ จึงจำเป็นจะต้องพัฒนาคน" เหตุผล ศีลธรรม และจิตใจอย่างเต็มที่" ¹⁸⁸ จากแนวคิดที่เน้นการพัฒนาทางค่านิยม จิตใจ ศีลธรรมควบคู่กับการพัฒนาทางค่านิยมสติปัญญา มีแนวคิดที่สอดคล้องกับพุทธปรัชญาที่มีสาระสำคัญอยู่ที่ "การสร้างและการเสริมความรู้ เพื่อพัฒนาชีวิต ยกกระตือรือร้นให้สูงขึ้นโดยลำพังทั้งในแง่ปัญญา และพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอก" ¹⁸⁹ ดังนั้น ในการพัฒนาบุคคลให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดีนั้น จึงต้องพัฒนาทั้งสติปัญญา และจริยธรรมควบคู่กันไป โดยเน้นไปที่การพัฒนาตัวปัญญา ก่อน เพื่อสามารถปลูกฝังจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังพระราชวรมุณีได้แสดงทัศนะว่า "ถ้าแยกพุทธธรรมออกเป็นสองส่วน ก็คือ ส่วนของสัจธรรมกับจริยธรรม เราต้องไม่รู้จักธรรมอันเป็นตัวธรรมคา เหตุปัจจัยที่มีอยู่ของมันไปตามธรรมคาธรรมชาติแล้ว ส่วนนี้เป็นการพัฒนาปัญญา เมื่อมีปัญญาเขาถึงสัจธรรมแล้ว ก็นำมาวางวิธีดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัยเพื่อให้เกิดประโยชน์ ส่วนนี้คือจริยธรรม" ¹⁹⁰ นอกจากนี้ "ยังเป็นกระบวนการสร้างปัญญา และคุณธรรมเพื่อช่วยไข่มุมปัญหาต่าง ๆ และนำชีวิตให้เจริญงอกงามไปสู่ความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด" ¹⁹¹ โดยทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วมีการ

¹⁸⁷ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74.

¹⁸⁸ ศักดา ปรารักษ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษานับพันฐาน, หน้า 103.

¹⁸⁹ สัจวร พรหมเสน, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาค 1 : ปรัชญาการศึกษา, หน้า 21.

¹⁹⁰ พระราชวรมุณี, "เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม ตอนพระพุทธศาสนา," (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 6. (อัครสำเนา)

¹⁹¹ พระราชวรมุณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 124.

ประเพณีกระทำอย่างมนุษย์ ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์" ¹⁹² พร้อมทั้งพยายามให้ "คนมีโยนิโสมนสิการขึ้นมา แม้ว่าจะไม่มีระดับสูงสุดก็พยายามให้มากที่สุด ให้คิดเองเป็น มีความอิสระ และพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น" ¹⁹³

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าจากสภาพความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม และปัญหาทางศีลธรรม จริยธรรมในสังคม รวมทั้งลัทธินิรันทรนิยม มีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ อันมีอิทธิพลต่อคุณค่าทางจิตใจของคนไทย จึงน่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติในอันดีรลงลงมาในลัทธินิรันทรนิยม

1.3 ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดสูงสุดตรงกัน โดยโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาในค่านิยมทางการศึกษา ค่านิยมสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน และค่านิยมมุ่งหมายของการศึกษานั้น อาจจะเป็นเนื่องมาจากสภาพสังคมที่สับสนในปัจจุบัน ความเจริญทางวัตถุ และอารยธรรมต่างประเทศ เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทยอย่างรวดเร็ว "ทำให้เกิดความสับสนขึ้นทั้งทางวัตถุ และจิตใจในสังคมไทย" ¹⁹⁴ อันมีผลกระทบทั้งทางค่านิยม วัฒนธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ทำให้คุณภาพของคนลดน้อยลง จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพของคนให้เป็นคนที่มีความสามารถ ให้มีบทบาทที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข ชำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ

¹⁹² พุทธศาสนิกชน, การศึกษาคืออะไร, หน้า 43.

¹⁹³ พระราชวรมณี, "เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม ตอนพระพุทธศาสนา," หน้า 30.

¹⁹⁴ สิทธิชัย ชาคาปิติ, การศึกษากับสังคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเคียนสโตร์, 2524), หน้า 129.

ค่านิยมอันดีงาม และยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคน" ¹⁹⁵ ดังนั้นสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นที่จะต้อง "รักษา ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทยให้มีเอกลักษณ์สูงเด่น และป้องกันมิให้ศิลปวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ ที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยทำลายศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์อันดีงามของชาติ รวมทั้งปราบปรามกิจกรรม อันทำลายและชักค่อศีลธรรม จรรยา และชื่อเสียงเกียรติภูมิของคนไทยด้วย" ¹⁹⁶ พร้อมทั้งนี้ผู้บริหารและอาจารย์จำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดคอยช่วยเหลือและสามารถชี้แนะแนวทางที่ถูกตองให้แก่ผู้เรียน และสามารถที่จะเสริมสร้างการพัฒนา ทั้งทางค่านิยมประเพณี จิตใจ ควบคู่กับการพัฒนาทางค่านิยมปัญหาตามแนวทางของพุทธศาสนา

ปัจจุบันการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังถือว่าเป็นภาระหน้าที่และบทบาทของรัฐบาลที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาการอุดมศึกษา "โดยมุ่งให้เป็นแหล่งผลิตบัณฑิตวิจย บริหารทางวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ" ¹⁹⁷ กับทั้งผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ

¹⁹⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 72.

¹⁹⁶ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษาและวัฒนธรรม ปีการศึกษา 2527 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2529), หน้า 14.

¹⁹⁷ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 55.

มีคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม 198

จากความต้องการดังกล่าวเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ และแนวความคิดนี้มีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญาการศึกษา ค่านิยมอันการศึกษา ค่านิยมสัมพันธระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ค่านิยมมุ่งหมายของการศึกษาเป็นอย่างมาก จึงอาจทำให้ผู้บริหาร และอาจารย์มีแนวคิดสอดคล้องกันในพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในค่านิยมอันการศึกษา ค่านิยมสัมพันธระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และค่านิยมมุ่งหมายของการศึกษา

1.4 ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติสูงสุดตรงกัน โดยโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาในค่านิยมอันการศึกษา ค่านิยมสอน และค่านิยมสัมพันธระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนนั้นอาจเนื่องมาจาก พระพุทธศาสนามีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นอย่างมาก อีกทั้งผู้เรียนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา และพระพุทธรูปก็มีเผยแพร่อยู่ในสังคมไทย ดังนั้นการศึกษาจึงควรจะทำหน้าที่รับผิดชอบให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติพุทธศาสนาได้ถูกต้อง พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทยที่จะปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นผู้นำสังคม สามารถพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้¹⁹⁹ ควบคู่การพัฒนาทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นภาระกิจสำคัญที่จะต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันความว่า

198 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 55.

199 ชนุ แสงศักดิ์, "คำชี้แจงจากคำถามของสื่อมวลชนเรื่อง การประเมินผลหลักสูตรค่านิยมสัมพันธ" เอกสารการอบรมวิจัยปฏิบัติการครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2526), หน้า 214-217.

การศึกษา คือ การทำให้บุคคลมีปัจจัยหรืออุปกรณ์สำหรับชีวิตอย่างครบถ้วน เพียงพอทั้งในสวนวิชาความรู้ สวนความคิดวินิจนัย สวนจิตใจ และคุณธรรม ความประพฤติ สวนความขยันอดทน และความสามารถในอันที่จะนำความรู้ความคิดไปใช้ปฏิบัติงานด้วยตนเอง สามารถดำรงชีพ ด้วยความสุข ความเจริญมั่นคง สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคม²⁰⁰

ความรู้เป็นปัจจัยสร้างเสริมความฉลาดและความเจริญ จะต้องอาศัยหลัก คือ ต้องศึกษาให้ตลอดทุกแง่มุม พร้อมทั้งพิจารณาศึกษาเรื่องนั้นด้วยความคิดที่เที่ยงตรง เป็นกลาง จึงได้ความรู้ที่ถูกต้องแท้จริง นำไปใช้ประโยชน์ได้²⁰¹ ซึ่งผู้สอนจะต้องมีหน้าที่หาความรู้และวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีให้ศิษย์ หากผู้สอนมี "อธิบายหรือวิธีการอันแยบคายแล้วจะช่วยให้การสอนไคผล และมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการเรียนการสอน"²⁰² สามารถให้ผู้เรียนได้บรรลุถึงประโยชน์แห่งตน คือ "ไคฝึกอบรมตนเองดี พึ่งตนเองไคทั้งทางร่างกาย และจิตใจ มีความเจริญงอกงามแห่งสติ ปัญญา และคุณธรรม ตลอดจนสามารถช่วยเหลือผู้อื่น ทำตนเป็นประโยชน์แก่สังคมทั้งทางวัตถุและจิตใจ"²⁰³

จากเหตุผลดังกล่าวไคจึงหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นพื้นฐานในการ

²⁰⁰ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2525), หน้า 106.

²⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

²⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

²⁰³ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาของไทย, หน้า 42-43.

จัดการศึกษา เพราะ "พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อแนวความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน" ²⁰⁴ จึงทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติสอดคล้องกัน ในพุทธปรัชญาการศึกษา คำนความหมายการศึกษา คำนวิธีสอน และคำนความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนผู้สอน สูงสุด

การที่ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในอันตัมสูงสุดสอดคล้องกัน คือ โน้มนามาทางพุทธปรัชญาการศึกษา ทั้งนี้เพราะพุทธปรัชญาการศึกษานั้นอิงหลักพระพุทศาสนา และพระพุทศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยด้วยคนชาติไทยโดยกย่องและเทิดทูนพระพุทศาสนาต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ²⁰⁵ จนพระพุทศาสนาได้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนไทย กิจกรรมในสังคมไทยจึงผูกพันอยู่กับพระพุทศาสนา ²⁰⁶ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะอิทธิพลของพระพุทศาสนา จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของคนไทย ²⁰⁷ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาการศึกษามีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนไทยจึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติสอดคล้องกัน

²⁰⁴ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "พุทธศาสนากับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน" ใน เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2529), หน้า 247.

²⁰⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร: สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาการ, 2514), หน้า 7.

²⁰⁶ สมเด็จพระญาณสังวร, พุทธศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 23.

²⁰⁷ พระเทพกวี, "เขวชนกับอนาคตของศาสนา," วารสารพุทธจักร ฉบับพิเศษ (มีนาคม 2512), หน้า 51.

2. แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร
และอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร

2.1 ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับ
พุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดตรงกันในค่านิยมทางการศึกษา ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า
"สังคมไทยมีปัญหาค่านิยมอันอ่อนแอของวัฒนธรรม การแพร่กระจายวัฒนธรรม
ต่างชาติ และการแตกแยกทางวัฒนธรรม ผลของความเจริญทำให้คนให้คุณค่าแก่
วัตถุมากกว่าจิตใจ²⁰⁸ จนทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการศึกษาหลายประการ
เช่น เกิดปัญหาภาวะจิตที่เครียด เครียดรุนแรง วิปริต ปัญหาความเห็นแก่ตัว เห็น
แก่ใจทางวัตถุมากกว่าความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่"²⁰⁹ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษา
ยังเน้นการเรียนการสอนค่านิยมความรู้วิชาการ ไม่ให้ความสำคัญของการฝึกอบรมค่านิยม
จริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมอันดีงาม²¹⁰

ปัญหาทั้งหมดนี้จึงต้องรีบหาทางแก้ไข ดังนั้น การศึกษาเป็นเครื่องมือ
สำคัญในการที่จะพัฒนาจิตใจของคนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม
จริยธรรม "โดยใช้สถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการอบรมจริยธรรม

²⁰⁸ ชนิตา รัชพลเมือง และคณะ, แนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียน
ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7, ผลงานการวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 14, หน้า 328.

²⁰⁹ วัลลภ ตั้งคณาภิรักษ์, "บทบรรณาธิการ," วารสารครุศาสตร์
15 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2529) : หน้าบรรณาธิการ.

²¹⁰ ทิพวรรณ ยุทธโยธิน, การศึกษาไทย, หน้า 251.

ให้เป็นคนดี จะทำให้สังคมสงบสุขด้วย ซึ่งแนวคิดทางพุทธศาสนาได้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างแยกไม่ออก และไม่เพียงแต่สำหรับพุทธศาสนิกชนเท่านั้น คนไทยที่นับถือศาสนาอื่น ก็มีแนวคิดกลมกลืนกับพุทธศาสนาด้วย²¹¹ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้เน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของคนมากขึ้นกว่าแผนที่ผ่าน ๆ มา โดยได้เน้นไว้ในแผนดังนี้

การพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสติปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรม และวัฒนธรรม มีผลงานที่มีสมรรถนะ มีทักษะในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความรู้ ความสามารถในการเทคโนโลยีที่เหมาะสมและเป็นกำลังในการพัฒนาสังคมของประเทศ²¹²

สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งก็ได้พยายามสร้างบรรยากาศและจัดกิจกรรมทางอ้อมที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาจิตใจของนิสิตนักศึกษาอยู่แล้ว เช่น "การส่งเสริมการก่อตั้งชมรมพุทธศาสน์ และประเพณี ชมรมจิตศึกษา ชมรมคริสตศาสนิก และชมรมนักศึกษามุสลิม"²¹³ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสนับสนุน เรียกร้องให้ "อาจารย์

²¹¹ รัตนา กุศลสวัสดิ์, "ข้อคิดเกี่ยวกับจริยธรรม," ใน จริยธรรมกับการศึกษา เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ชีระพร อูรรณไพ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 232.

²¹² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 82.

²¹³ สุนน อมรวิวัฒน์, "การสร้างเสริมศีลธรรม," ใน จริยธรรมกับการศึกษา เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ชีระพร อูรรณไพ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 184.

ที่สอนวิชาการทุกวิชาได้พยายามสอดแทรกศีลธรรม และคุณธรรมของวิชาชีพใน
กระบวนการสอนอย่างต่อเนื่อง และข้อเสนอที่เป็นที่ยอมรับจากผู้บริหาร และ
คณาจารย์อย่างมาก คือ การที่จักวิชา ปรัชญา ชรรถวิทยา และวิชาพระพุทธศาสนา
ไว้เป็นวิชาบังคับในหลักสูตร" ²¹⁴ จะเห็นได้ว่าผู้บริหารและอาจารย์ได้มอง
เห็นความสำคัญของปัญหา และเห็นความสำคัญของสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือ
ที่จะพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุให้ผู้บริหาร และอาจารย์ มี
ความสอดคล้องในการที่จะนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้จัดการ
ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อ "ช่วยชุบชีวิตให้สามารถเผชิญกับเงื่อนไขต่าง ๆ ได้
อย่างถูกต้อง และเอาชนะปัญหาต่าง ๆ ได้ ทำให้พึ่งตนเอง และเป็นกำลัง
สำคัญของชาติต่อไป" ²¹⁵ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลปัจจุบัน ความว่า

สถาบันการศึกษาต้องให้การศึกษาก่อเยาวชนของชาติ คือ การให้
นักเรียนมีความสมบูรณ์ ไม่บกพร่องทั้งทางร่างกาย ทั้งทางความคิด
จิตใจ และคุณธรรม ให้นักเรียนมีวิชาความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำ พร้อมทั้งมี
ความสามารถที่จะนำความรู้ ความคิดไปปฏิบัติใช้งานด้วยตนเอง ไฉนจึงควย
กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ให้นักเรียนแต่ละคนมีโอกาสครบครันสำหรับการ
ครองชีพ และสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม และชาติบ้านเมืองในกาล
ภายหน้านั้นเอง ²¹⁶

จากเหตุผลดังกล่าวจึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดสูงสุด
สอดคล้องกันในค่านสถาบันการศึกษา

2.2 ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับ

²¹⁴ สุมน อมรวิวัฒน์, "การสร้างเสริมศีลธรรม," ใน จริยธรรมกับ
การศึกษา, หน้า 185.

²¹⁵ สุมน อมรวิวัฒน์, "สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย," วารสาร
ครุศาสตร์ 15 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2529) : 15.

²¹⁶ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช
คำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 93.

พุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดตรงกันในด้านความหมายการศึกษา ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า ประเทศไทยอยู่ในช่วงที่มีการเร่งรัดพัฒนาประเทศ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการศึกษาเป็นหลักในการสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพ เพื่อจะได้เป็นเครื่องอำนวยในการพัฒนาประเทศให้เป็นไปตามเป้าหมาย ดังนั้น "การจัดการศึกษาไทยจำต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแห่งความเป็นไทยควบคู่ไปกับเอกลักษณ์แห่งความเป็นคนซึ่งมีศักดิ์ศรีอย่างสมภาคภูมิกับความเป็นมนุษย์ควบคู่ตลอดไป" ²¹⁷ นอกจากนี้ "การศึกษาไทยจะต้องดำเนินไปอย่างเหมาะสมเข้ากันได้ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวัฒนธรรม สภาพชีวิต และนิสัยของคนไทย และการศึกษาจะต้องยอมรับสภาพจำกัดของสังคมไทยด้วย" ²¹⁸ ดังนั้น พุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญมากในการพัฒนาจริยธรรมของประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เห็นความสำคัญจึงได้กำหนดนโยบายของการที่จะพัฒนาไว้ดังนี้

ในการพัฒนาคุณภาพคนทั้งในค่านร่างกาย สติปัญญา ความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในค่านอาชีพและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ²¹⁹

นอกจากนี้ ยังได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาระดับที่ 6 ไว้ว่า "จะพัฒนาคุณภาพคนในสังคมใหม่มีความรู้ ความคิด คุณธรรม พละนาบยที่สมบูรณ์"

²¹⁷ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 132.

²¹⁸ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 144-145.

²¹⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 81.

มีทักษะในการประกอบอาชีพเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ" ²²⁰ นโยบายดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อสรุปด้านความหมายการศึกษาตามแนวพุทธที่มุ่งฝึกอบรมพัฒนาชีวิตให้ผู้เรียนให้ตั้งงามทุกด้าน จะเห็นได้ว่าผู้บริหารและอาจารย์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะควบคุม และดำเนินงานการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายการศึกษาตามที่รัฐบาลได้กำหนดไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ที่จะให้การศึกษานั้นจะต้อง "ประกอบด้วยความรู้ทางวิชาการเพื่อที่จะมีอาชีพที่ดีเป็นอุปกรณ์ที่จะฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิต ทั้งมีความรู้ในทางประเพณี คือ มีจิตใจที่สามารถที่จะระดมแห่งกรรมดี และปฏิบัติในความดี อันนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญของการศึกษา" ²²¹ จากเหตุผลดังกล่าวแล้วจึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติสูงสุดสอดคล้องกันในคำความหมายของการศึกษา

3. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุคมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร

3.1 ผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุคมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตโน้มไปทางตัวเลือกที่เป็น ข้อสรุปสารัตถ์ของพุทธปรัชญาการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก "สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางค่านิยม ทัศนคติ ซึ่งเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี รวมทั้งการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมจากภายนอกประเทศ ทำให้ลุ่มหลงในความพึงเพื่อ

²²⁰ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534), หน้า 25.

²²¹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 42.

พิมพ์เพื่อ ชาคคุณธรรม" ²²² จึงเป็นเหตุให้ "สภาพสังคมในปัจจุบันประสบปัญหาความเสื่อมโทรมในทางศีลธรรมอย่างกว้างขวาง ย่อมเป็นการสมควรที่จะเร่งการปลูกฝังค่านิยม ค่านคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่เยาวชนมากขึ้น" ²²³ สมควรอย่างยิ่งในการที่จะเร่งรัดพัฒนาการเรียนการสอนศาสนา ศีลธรรม และจริยศึกษาให้เยาวชนเข้าใจหลักธรรมและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ²²⁴ จึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์หันมาให้ความสนใจในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย "ความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน" ²²⁵ ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงใ้ค้ำ "ศาสนธรรมมาเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจโดยโคเน้นคุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น" ²²⁶ ซึ่ง "หลักคุณธรรม 4 ประการ "ที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติดังนี้

²²² กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ทิศทางแผนพัฒนาการศึกษาศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534), หน้า 21-22.

²²³ สุทธิพงศ์ ทันทยาพิศาลสุทธิ, "เหตุผลที่รัฐบาลสมควรบรรจุหลักสูตรทางพุทธศาสนาเป็นวิชาบังคับในสถาบันการศึกษาของชาติทุกระดับชั้น," วารสารพัฒนาหลักสูตร 37 (เมษายน 2528) : 12.

²²⁴ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 32.

²²⁵ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "พุทธศาสนากับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน," ใน เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น 200 ปี (กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2528), หน้า 247.

²²⁶ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 91.

- ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเองที่จะ
 ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
- ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติ
 ปฏิบัติอยู่ในความสัจความศรัทธา
- ประการที่สาม คือ การอดทน อคคณ และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วง
 ความสัจ สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
- ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละ
 ประโยชน์เล็กน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของ
 บ้านเมือง

คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญ
 งอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความ
 รมเย็น และมีโอกาสพัฒนาใหม่มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ ²²⁷

จะเห็นได้ว่าพระบรมราชาไมตรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยัง
 สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ "หลักมรรคาธรรม" ²²⁸ ซึ่งเป็น
 หลักธรรมที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข และเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
 อันดีงาม นอกจากนี้คณะกรรมาธิการพัฒนาธรรมแห่งชาติได้ประกาศ "ค่านิยมพื้นฐาน
 5 ประการ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักแห่งคุณธรรม
 อันมีอยู่ในสายเลือดของคนไทย เพื่อความปลอดภัย สันติสุขของคนในชาติ ซึ่ง 1

²²⁷ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช
 คำรัสและพระบรมราชาไมตรี พุทธศักราช 2525. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 กรมแผนที่ทหาร, 2526), หน้า 60-61.

²²⁸ คุรุบาละเอียกได้จากพระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์
 ฉบับประมวลธรรม, หน้า 135.

ใน 5 ประการนั้น ได้เน้นการปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา" 229

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้มุ่งเน้นที่จะผลิตบัณฑิตที่มี "คุณภาพ มีคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ และยังมีมุ่งที่จะปรับปรุงและพัฒนา คุณภาพของอาจารย์ในค่านวชิ คุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นัก นิสิต นักศึกษา และสังคม"²³⁰ นอกจากนี้นโยบายการจัดการศึกษาในแผนการ ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้กล่าวว่า "รัฐพึงจัดให้สาระและกระบวนการ เรียนรูกรบถวน และกลมกลืนกันระหว่างความเจริญงอกงามทางคุณธรรม จริยธรรม และปัญญา กับความเจริญทางวัตถุ และระหว่างความเจริญงอกงามทางร่างกาย และจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์"²³¹ แสดงให้เห็นว่าหน่วยงาน ต่าง ๆ ของรัฐได้เห็นความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นคนที่สมบูรณ์โดยเน้นค่าน คุณธรรม

มีงานวิจัยที่เป็นข้อสนับสนุนแนวโน้มที่จะนำพระพุทธศาสนามาใช้ในอนาคต มากขึ้น เช่น ผลงานวิจัยของ ชนิทา รัชพลเมือง และคณะ เรื่องแนวโน้มการ ศึกษาในระบบโรงเรียนในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7 ผลการวิจัยพบว่า

การศึกษาในปัจจุบันและอนาคตเริ่มมีแนวคิดว่าปรัชญาการศึกษาไทยที่ เหมาะสมไม่ควรเป็นการลอกเลียนแบบปรัชญาของผู้อื่นและสังคมอื่น ปรัชญาควรมีพื้นฐานทางศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาควรนำมาเป็น แนวทางหลักในการกำหนดปรัชญาการศึกษาไทย และการศึกษาควรตั้งอยู่

229 อ่างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู, หน้า 83.

230 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษา แห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 54-55.

231 กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520, หน้า 6.

บนรากฐานของวัฒนธรรม และสังคมไทย แต่ต้องผสมผสานวัฒนธรรม
ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเป็นการวางรากฐานในอนาคต ²³²

ผลงานวิจัยท่านเองเกี่ยวกับของ พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์ และคณะ เรื่อง
ทางเลือกในอนาคตของสังคมไทยในทัศนะของนักวิชาการ พบว่า "ภายในปี
พ.ศ. 2550 คนไทยจะเห็นความสำคัญของศาสนามีความเข้าใจศาสนาดีกว่าอดีต
มีการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงมากขึ้น ศาสนาจะได้รับการยอมรับในฐานะเป็น
เครื่องมือบรรเทาปัญหาต่าง ๆ " ²³³ พร้อมทั้งนี้ สถาบันศาสนาทำหน้าที่เป็น
ผู้นำความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพและมีความสุข ²³⁴

ดังนั้น ทิศทางของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ขึ้นไป ปฏิรูปการศึกษา
ไทยควรมุ่งไปสู่ความเป็นตัวของตัวเอง สร้างคนไทยให้อยู่อย่างไทย
เพราะเรารู้แล้วว่าไม่มีใครรักษาไทยแทนคนไทย การศึกษาต้องเน้น
ความเป็นไทย สนับสนุนความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองไทย ส่งเสริม
ศิลปกรรมจรรยา เลิ้มสร้างวัฒนธรรมไทยให้กล้าแข็งขึ้น และนำเอา
พุทธปรัชญามาใช้ เพราะพุทธปรัชญาจะทำให้คนไทยเป็นไทย" ²³⁵

²³² ชนิตา รัชพลเมือง และคณะ, แนวโน้มการศึกษาในระบบ
โรงเรียนในช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7,
ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 14, หน้า 287.

²³³ พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์ และคณะ, ทางเลือกในอนาคตของสังคมไทย:
ในทัศนะของนักวิชาการ, หน้า 87.

²³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

²³⁵ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "บทสัมภาษณ์ ชนุ แสงศักดิ์, เลขาธิการ
คณะกรรมการการศึกษาเอกชน," ใน บทวนการศึกษาไทย เอกสารทางวิชาการ
30 ปี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ไพฑูรย์ สินลาวัณย์ และคณะ,
บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2530), หน้า 9.

จากเหตุผลดังกล่าวที่ได้อภิปรายมา จะเห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิต จิตใจในการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมของคนไทย จึงเป็นบรรทัดฐานที่คำสอนของพระพุทธศาสนา จะซึมซาบเข้าไปในจิตใจ ในวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่ต่างก็เป็นคนไทย และนับถือพุทธศาสนา จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์ มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้อีกในอนาคต ตรงกับข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษา ซึ่งเป็นข้อที่สมบูรณ์ที่สุดสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

3.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติตรงกัน ซึ่งสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้าน ผู้เรียน ด้านผู้บริหาร ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านวิธีสอน ด้านความหมาย การศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ด้านการวัดผล และประเมินผล ด้านความมุ่งหมายการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และ

มีความรู้ ก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยี อันนำไปสู่ความสำเร็จทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังช่วยอบรมฝึกฝนให้เป็นคนรู้จักชวนชวยหาความรู้ และประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ มีสติปัญญา คิดเป็น ตัดสินใจถูกต้อง มีสุขภาพทางกายและทางจิตสมบูรณ์ ช่วยกล่อมเกลาจิตใจ ให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม มีความสำนึกรับผิดชอบหน้าที่ของตน รวมทั้งให้สามารถปรับคนให้เหมาะสมแก่กาละเทศะ ²³⁶

²³⁶ ขุนทอง ภูนิเวศเอน, "ครูไทยในอนาคต" ใน นานาทัศนะเกี่ยวกับครูอาจารย์ท่านผู้สอน (สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2529), หน้า 39 เอกสารประกอบการสัมมนาอาจารย์ผู้สอนปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครูจากวิทยาลัยครูทั่วประเทศ วันที่ 21-25 พฤษภาคม 2529 ณ วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.

ผู้มีหน้าที่ให้ "การศึกษา จะต้องทำให้การศึกษามบูรณ์ ครบถ้วน ทั้ง ส่วนวิชาการ และส่วนศีลธรรมจรรยา เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐาน และปัจจัยเครื่องส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างแท้จริง" ²³⁷ ทั้งนี้ "การศึกษาที่สมบูรณ์สามารถทำด้วยการสอนอบรมด้วยจริยธรรม" ²³⁸ ให้มีความละเอียดรอบคอบ มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งในความคิด และการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีอุปการะ และชาติบ้านเมือง" ²³⁹ ด้วยการมีวิธีสอนอันแยบคาย จะช่วยให้การสอนไคณล มีประสิทธิภาพสมบูรณ์ "ซึ่งวิธีการสอนอย่างแยบคายเป็นอุปกรณ์สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการเรียนการสอน" ²⁴⁰ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถทางวิชาการแล้ว

ยังต้องอาศัยจิตใจสุจริต มุ่งมั่นในความสำเร็จเป็นรากฐานรองรับด้วย จะต้องสร้างศรัทธาใหม่ขึ้นก่อน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติศรัทธาที่พึงประสงค์ไม่เกิดจากใจอนันต์ ง่ายดาย ปราศจากเหตุผล จะต้องเกิดขึ้นจากการรู้เพ่งพิจารณา ไครครวญคว้าความคิด และจิตใจที่หนักแน่น สมบูรณ์ด้วยเหตุผล จนเห็นถ่องแท้ถึงคุณค่าและประโยชน์อันแท้จริงในผลของการปฏิบัติที่จะบังเกิดตามมา เมื่อศรัทธาเกิดขึ้น ยอมมอบทานั้นหะความพอใจ กระตือรือร้น ความพากเพียร ขวนขวาย ตลอดจนความฉลาด ริเริ่ม ให้เกิดขึ้น แล้วสนับสนุนให้การปฏิบัติงานดำเนินก้าวหน้าไปโดยราบรื่น ²⁴¹

²³⁷ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 280.

²³⁸ พุทธศาสนิกชน, เป้าหมายของการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพนพาน, 2527), หน้า 4.

²³⁹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 102.

²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

²⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๑๐ ทรงกล่าวถึง วิธีการสอนไว้ดังนี้

ในวิธีการสอนอันแบบค้ำย จะไม่มองข้ามการอบรมความประพฤติของ เด็กเป็นอันขาด คุณลักษณะของครู วาจา วัตรปฏิบัติ ลักษณะใค ชอบการฝึกหัดอบรมแบบใด เช่น เด็กวัยหนึ่งต้องประคับประคองให้ทำจึง ใคผล อีกวัยหนึ่งต้องการเคี่ยวเข็ญของบังคับ ต้องกวักชวนให้ทำจึงใคผล อีกวัยหนึ่งต้องแสดงเหตุผลชีวิตให้เห็นก่อน เพื่อชักนำให้ทำจึงจะใคผล ²⁴²

ในการสอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะให้ผู้เรียนกลายเป็นคนที่สมบูรณ์ โดยคำนึง ถึงความแตกต่างของบุคคลให้เหมาะสม นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ผู้สอนกับผู้เรียน "ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าการสอนแผนใหม่จะยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางก็ไม่ได้ เชื้อครูกระเด็นออกไปจากการเรียนไม่ ครูก็ยังเตรียมชั้นสอน เป็นผู้เร้าให้เกิด การเรียน เป็นผู้เสริมและสรุปประเด็นสำคัญของบทเรียน และเป็นผู้ประเมินผล ยิ่งกว่านั้นจะต้องศึกษาความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อช่วยให้ใคการเรียนรู้ จนสุดความสามารถ"²⁴³ ทั้งนี้การจัดการศึกษาแต่ละระดับจะทรงแจกเอาหลัก พุทธศาสนาไว้เป็นวิชาบังคับในหลักสูตร เพื่อจะทำให้ผู้เรียนเป็นผู้พร้อมทั้งความรู้ และคุณธรรม จะเห็นใคว่า การศึกษาใคทำให้บุคคลเป็นผู้มีความรู้ดี มีความ ประพฤติดี และมีทัศนคติที่ดี ย่อมจะใคชื่อว่าทำให้ชาติเจริญ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็คือ ผู้บริหาร และอาจารย์ ที่จะต้องควบคุมดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายของการ ศึกษาตามที่รัฐต้องการ

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น อาจทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิด เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติตรงกัน และสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด

²⁴² พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช- คำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 102.

²⁴³ สุนน อมรวิวัฒน์, "ครูที่ไม่สอนจะเป็นครูหรือ," ใน นานา ทัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ท่านผู้สอน, หน้า 25.

3.3 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคตตรงกัน และสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านผู้สอน ด้านหลักสูตร ด้านสถาบันการศึกษา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลที่สำคัญยิ่งในการที่จัดการศึกษาในอนาคตในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ ทำให้ชีวิตเป็นสุข และเจริญรุ่งเรือง ทั้งพระบรมราชาโหวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ความว่า

พระพุทธศาสนามีธรรมะอยู่มากมายหลายชั้น อันพอเหมาะพอคึกกับ อัจฉริยะ จิตใจของบุคคลประเภทต่าง ๆ สำหรับเลือกเฟ้นมาแนะนำ สั่งสอน ชักเสลาความประพฤติ ปฏิบัติ ของบุคคลให้ดีขึ้น เจริญขึ้นโดยงามมีประสิทธิภาพ²⁴⁴

การที่จะจัดการศึกษาให้ได้ผลดีนั้น "ผู้สอนกับผู้เรียนย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน" ²⁴⁵ นอกจากนี้จะต้องมีความรัก ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เสริมค่าของการสอน "ถ้าครูสอนนักเรียนด้วยความรัก รักนักเรียน รักการสอน และมีความสุขที่ได้เห็นนักเรียนเจริญเติบโตทุกด้านอย่างขึ้นมาน แจ่มใส ก็นับว่าครูได้สอนแล้ว"²⁴⁶

ดังนั้น ผู้ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาจะต้องเป็นผู้นำในทางวัตถุ และเป็น

²⁴⁴ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราช-
คำรัสและพระบรมราชาโหวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 144.

²⁴⁵ ทองคุณ หงส์พันธ์, "ครูธรรมนิยม," ใน นันทาทศนะเกี่ยวกับ
ครู อาจารย์ ท่านผู้สอน (สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2529),
หน้า 129

²⁴⁶ สุมณ อมรวิวัฒน์, "ครูที่ไม่สอนจะเป็นครูหรือ," ใน นันทาทศนะ
เกี่ยวกับครู อาจารย์ท่านผู้สอน (สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี,
2529), หน้า 26.

และเป็นผู้นำทางวิญญาณ 247 ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับครูไว้ดังนี้

ครูในอุคมคคิเป็นผู้นำในทางวัตถุ คือ นำในการแสวงหา ในการแสวงหา ผู้ในการเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ชนิดที่ไม่ทำให้เกิดความทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น ไม่มีการกระทบกระทั่งเบียดเบียนใคร ไครมาแล้วก็แบ่งปันกัน และเป็นผู้นำในทางวิญญาณ เป็นเรื่องทางจิตใจ คือ รู้จักเป็นอยู่อย่างไม่มีอุปสรรคใด ๆ อยู่อย่างไม่มีเคราะห์กรรมใด ๆ อยู่อย่างไม่มีความทุกข์ใจใด ๆ เลย 248

พร้อมกันนี้ผู้สอนจะต้องเป็นผู้นำใน "การสร้างระเบียบ วินัย คุณธรรม และจริยธรรมด้วย" 249 และในอนาคตคนในชาติก็จะมีวินัย มีคุณธรรม มีความสำนึกในหน้าที่ของพลเมืองดี ซึ่งจะทำให้การพัฒนาประเทศเจริญรุดหน้ารวดเร็วยิ่งขึ้น 250

ในอนาคต พระพุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการพัฒนาจริยธรรมของประเทศไทยในส่วนของการศึกษา สถาบันการศึกษาจะเน้นการปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมมากขึ้น จะมีการเน้นการพัฒนาความสำนึกในการเป็น

247 พุทธทาสภิกขุ, ครูในอุคมคคิ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน, 2527), หน้า 36.

248 เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

249 ชุนทอง ภูนิเวศิณ, "ครูไทยในอนาคต," ใน นันทาคันนะ เกี่ยวกับครู อาจารย์ท่านผู้สอน, หน้า 43.

250 เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

คนไทยมากขึ้น²⁵¹ และจะมีการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับ "ความต้องการของสังคมไทยมากขึ้น ให้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยให้มากขึ้น"²⁵² เป็นการพัฒนาคุณภาพคนให้เป็นคนดี มีความสามารถ และให้มีบทบาทที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข²⁵³ ภัยเหตุดลจากที่หันเหของบุคคลต่าง ๆ จะชี้ให้เห็นชัดว่า ในอนาคตทั้งรัฐบาลและประชาชนจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางจิตใจ และเล็งเห็นว่า พระพุทธศาสนาจะเป็นหลักในการพัฒนาทางค่านิยม จริยธรรม "สำหรับประเทศไทยคนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นนักการศึกษาทั้งหลายก็ต้องคิด ถ้าเราต้องการมีการศึกษาให้มั่นคง ก้าวหน้า ก็จะต้องนำพุทธปรัชญามาช่วยกันทำให้เป็นปรัชญาการศึกษา"²⁵⁴ "จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาจะสำเร็จตามความมุ่งหวังหรือไม่ ขึ้นอยู่กับบุคลากรที่สำคัญ คือ ผู้บริหารกับครู ทั้งนี้เพราะถ้าผู้บริหารและครูมีความคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาอย่างไร ก็จะกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน เนื้อหา และวิธีการสอน ไปตามแนวทางที่ตน

²⁵¹ ชนิตา รัชพลเมือง และคณะ, แนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียนในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ ฉบับที่ 7, ผลงานการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 14, หน้า 205.

²⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 285.

²⁵³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534, หน้า 72.

²⁵⁴ สาโรช บัวศรี, "คตินิยมและแนวทางการศึกษาของไทยในอนาคต," ใน บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, รายงานการประชุมวิชาการ ครั้งที่ 3 (พระนคร: กรมสามัญศึกษา, 2522), หน้า 318-335.

ยึดถือ หรือตามที่คนเห็นดีเห็นงาม" ²⁵⁵ ในเมื่อผู้บริหารและอาจารย์มีแนวความคิด สอดคล้องกัน ก็ย่อมมีผลโดยตรงกับการที่จะคิดและทำในสิ่งที่คิดและต้องการตาม เจตนารมณ์ของตน โดยสามารถที่จะมองภาพรวมของอนาคตได้อย่างมีระบบ เพราะมีความเชื่อว่า "มนุษย์มีความคิด ความสามารถ และมีความฝัน มนุษย์สามารถที่จะ สร้างความฝันให้เป็นจริงได้" ²⁵⁶

จากเหตุผลดังกล่าวอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคตตรงกัน และสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดใน ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านผู้สอน ด้านหลักสูตร ด้านสถาบันการศึกษา ด้านความ สัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

4. เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของ ผู้บริหารและอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร

4.1 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญา การศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสถาบัน การศึกษา ด้านหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรินทร์ รักษาติ พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาโดยส่วนรวมแตกต่างกันอย่างมี

²⁵⁵ ภิญโญ สาทร, หลักการศึกษ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา, 2521), หน้า 81.

²⁵⁶ จุมพล พูลภัทรชีวิท, "อนาคตนิยมกับการพัฒนาประเทศ," วารสาร คุรุศาสตร์ 12 (กรกฎาคม-กันยายน 2526) : 59.

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ²⁵⁷ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากผู้บริหาร และอาจารย์ มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาใด ก็ให้นำเอาแนวคิดปรัชญาการศึกษานั้นมาใช้ในการจัดการศึกษาแตกต่างกัน โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษา และหลักสูตรจะต่องแตกต่างกันไปตามแนวของลัทธิปรัชญาการศึกษานั้น ๆ "อาจเป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่เป็นที่ยอมรับของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสิ่งนั้นผิด ขึ้นอยู่กับการมองปรัชญาของแต่ละคน" ²⁵⁸ ซึ่ง "ไม่มีนิยามใค่น่าพอใจถือว่านิยามไม่ได้ เพราะเนื้อหาไม่แน่นอน จะนิยมได้ก็โดยกำหนดเนื้อหาตามยุคตามสมัย และตามอารยธรรม" ²⁵⁹ ดังเช่น ลัทธิปรัชญาการศึกษาสารัตถศึกษา "ถือว่าสถาบันการศึกษามีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือของสังคม เพื่อการเรียนรู้เข้าใจเรื่องราวของสังคม เด็กจะเรียนรู้ของสังคม โดยเฉพาะกฎเกณฑ์ ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ จากสถาบันการศึกษา" ²⁶⁰ หลักสูตรเน้นเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง เน้นหลักสูตรเป็นระบบต่อเนื่อง มีขั้นตอนความยากง่าย และเนื้อหาวิชาในหลักสูตรเป็นสิ่งตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ และเป็นสากล ความรู้พื้นฐานได้ เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ คำนวณ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางสังคม ส่วนลัทธิปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม สถาบันการศึกษา "จะจำลองแบบที่ถึงงามของสังคมและเป็นแหล่งสร้างสรรค์ประสบการณ์ชีวิตจริงให้กับเด็ก

²⁵⁷ สุรินทร์ รัชชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา ระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร, หน้า 133.

²⁵⁸ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 3.

²⁵⁹ กิรติ บุญเจือ, สารานุกรมปรัชญา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 152.

²⁶⁰ ไพฑูรย์ ลินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 69.

เพื่อที่จะได้เรียนรู้ปัญหาชีวิต และปัญหาสังคม" ²⁶¹ ส่วนหลักสูตรให้ประสบการณ์ โดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนและสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งผู้เรียนสามารถนำไปแกปัญหาต่าง ๆ ได้ หลักสูตรจึงมีความยืดหยุ่น ส่วนลัทธิปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม สถาบันการศึกษา "มีบทบาทต่อสังคมมาก ที่จะปลุกฝังให้เห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาสังคมทำให้สังคมดีขึ้น การจัดกิจกรรมและสิ่งแวดล้อม จะต้องยึดสังคมเป็นอนาคตเป็นหลัก มีบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตย" ²⁶² ส่วนหลักสูตรในปรัชญานี้เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาสังคม และปัญหาต่าง ๆ ในสังคม และให้ความสำคัญวิชาที่จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจสังคม ส่วนพุทธปรัชญาการศึกษาจะต้องการให้สถาบันการศึกษาเกื้อกูลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่อบรม และให้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อชีวิต ส่วนหลักสูตรในแนวพุทธปรัชญาการศึกษาเน้นให้มีความประพฤติดี มีจิตใจเป็นสุขควบคู่กับวิชาการ โดยมีทั้งวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในแต่ละสถาบันการศึกษาและหลักสูตร จะแตกต่างกันไปตามลัทธิปรัชญาการศึกษา

จากเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดในลัทธิปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันในค่านสถาบันการศึกษา และค่านหลักสูตร

4.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านธรรมชาติของมนุษย์ นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

จากการที่ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดในปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกัน ย่อมส่งผลให้มีการปฏิบัติในปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน โดยเฉพาะ

²⁶¹ ศักดา ปรากฏ์ระทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 64-65.

²⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

ค่านิยมของมนุษย์ ซึ่งมีความสำคัญมากที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุผล ในสัทธิปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เชื่อว่า "เด็กยังเป็นเด็กอยู่โดยธรรมชาติ ยังไม่สามารถรู้ได้เอง ผู้ใหญ่ต้องสอน แนะนำ และฝึกอบรม เพราะยังไม่บรรลุวุฒิภาวะ เด็กต้องพึ่งผู้ใหญ่เสมอในการเรียนรู้ธรรมชาติของมนุษย์" ²⁶³ สัทธิปรัชญาการศึกษาพัฒนาการเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ "มนุษย์ประกอบด้วยกาย และจิตเป็นของคู่กัน ที่สามารถพัฒนาการให้ตัวเองตามสภาพแวดล้อมและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลง" ²⁶⁴ ในสัทธิปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเชื่อว่า "มนุษย์ไม่ใช่วัตถุหรือเครื่องจักรกล แต่เป็นสัตว์ที่มีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด ไม่มีใครเหมือนใคร ทุกชีวิตมีราคาและมีคุณค่า" ²⁶⁵ สัทธิปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมโคกกล่าวถึงธรรมชาติมนุษย์ไว้ว่า "มนุษย์มีศักยภาพในการกำหนดอนาคตของตนเอง และเลือกกระทำ ตลอดจนรับผิดชอบในการกระทำอันมีผลต่อตนเองและสังคม" ²⁶⁶ และพุทธปรัชญาการศึกษาเชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้เต็มที่ จากการธรรมชาติของมนุษย์ในแต่ละสัทธิปรัชญาการศึกษา มีความแตกต่างกัน จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติในแต่ละสัทธิปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันในค่านิยมของมนุษย์

4.3 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

²⁶³ ภิญโญ สาขร, หลักการบริหารการศึกษา, หน้า 109.

²⁶⁴ กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1, หน้า 88.

²⁶⁵ ศุภร ศรีเสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 151.

²⁶⁶ ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาศึกษานอกระบบโรงเรียน, หน้า 178.

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้มีผลกระทบต่อ การจัดหลักสูตร การเรียนการสอนเพื่อให้ออกคล้องกับความต้องการของบุคคลและ สังคมได้อย่างกว้างขวาง จะเห็นได้ว่าหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาในปัจจุบันเน้น ความเป็นเลิศทางวิชาการ เน้นสติปัญญา "ไม่ให้ความสำคัญในค่านิยม เพราะ เห็นว่าเป็นวิชาที่สอนเทคนิคการกระทำไม่ได้สอนให้ใช้ปัญญาทำความเข้าใจ"²⁶⁷ จึงจำเป็นที่จะต้องเสริมความรู้ด้านวิชาการที่เหมาะสมกับชีวิตที่เป็นความรู้ควบคู่ จริยธรรมที่ปรับปรุงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพชีวิต ในปัจจุบันและการ ประกอบอาชีพ ทั้งแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้วางนโยบายในการ ที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้ออกคล้องกับสภาพสังคมไว้ดังนี้ "การปรับปรุงหลักสูตรให้ มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องทันแก่การเปลี่ยนแปลง และความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี ตลอดจนให้มีความสมดุลระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ"²⁶⁸ ทั้งนี้ ใน การจัดทำหลักสูตรจึงควรมีทั้งวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม เน้นให้ผู้เรียน มีความประพฤติ มีจิตใจเป็นสุขควบคู่กับวิชาการ จึงเป็นเหตุให้ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการศึกษา และรับนโยบายในค่านิยมหลักสูตรมาใช้ปฏิบัติ จึงมีแนวคิดที่ แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้บริหารเป็นเพียงผู้รับนโยบายจากผู้บังคับบัญชามาใช้ใน สถานศึกษา และบางครั้งผู้บริหารยังเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย และ กำหนดหลักสูตร แต่ไม่เคยเป็นผู้ที่ลงมือปฏิบัติโดยตรง เป็นเพียงใช้หลักสูตรในลักษณะ ของผู้ชี้แนะนิเทศการสอน วางแผนการปฏิบัติงาน สนับสนุนการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ตรงกันข้ามกับอาจารย์ซึ่งไม่มีส่วนร่วมใน การกำหนดนโยบายวางเป้าหมายของการศึกษา และไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำ หลักสูตร แต่อาจารย์เป็นผู้ที่ลงมือปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักสูตรโดยตรง เป็นผู้วางแผน

²⁶⁷ ไพฑูรย์ สินดารักษ์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 73.

²⁶⁸ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษา แห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534), หน้า 55.

การเรียนการสอน เลือกวิธีสอน ทลอคจนค่าเนนการสอน เนนแนวทางประกอบ
อาชีพ และเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่าง
มีประสิทธิภาพตามความมุ่งหมายของหลักสูตร และมีความรับผิดชอบต่อผู้เรียน ทั้ง
ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน นอกจากนี้เมื่ออาจารย์นำหลักสูตรมาใช้ก็อาจจะพบ
กับปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ เช่น หลักสูตรไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้บริหาร และอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านหลักสูตร

4.4 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับ
พุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่าน
พุทธญาวิทยา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาจะดีหรือไม่
ขึ้นอยู่กับบุคลากรที่สำคัญ คือ ผู้บริหารกับอาจารย์ผู้สอน ซึ่งมีแนวความคิดหลากหลาย
ที่จะดำเนินการกำหนดเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ใดที่กำหนดไว้
"ในสถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันที่มุ่งส่งเสริมความรู้ความคิดที่ลึกซึ้งในวิชาการต่าง ๆ
ต่าง ๆ " ²⁶⁹ และ "มีอิสระเสรีภาพในการทำงาน มีอิสระเสรีภาพทางความคิด
และเสรีภาพทางวิชาการ และเป็นสิ่งที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องสนับสนุน ถ้าต้องการ
ความก้าวหน้าทางวิชาการ" ²⁷⁰ ดังนั้น จะเห็นว่าผู้บริหารซึ่งเป็นบุคลากรหลักใน
การบริหารการศึกษา เพราะเป็นผู้ที่นำเอานโยบายไปจัดสรรให้เป็นไปตามสถาบัน
การศึกษา รวมทั้งรับผิดชอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ "สถาบันอุดมศึกษาก็คือ
สถาบันวิชาการ การบริหารงานวิชาการจึงเป็นหัวใจของการบริหารทุกอย่างใน
สถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายของการบริหารงานวิชาการ ก็คือ ความก้าวหน้า

²⁶⁹ ไพฑูริย์ สินลาพันธ์, พุทธเรื่องอุดมศึกษา (กรุงเทพมหานคร:
เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 290.

²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 291.

ทางวิชาการ" ²⁷¹ จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารไม่ค่อยมีโอกาสได้สอนมากเหมือนกับอาจารย์ จึงทำให้ผู้บริหารมีการปฏิบัติแตกต่างจากอาจารย์ ส่วนอาจารย์ซึ่งเป็นนักวิชาการเป็นผู้เชี่ยวชาญแต่ละเรื่องต่างกัน มีความเป็นอิสระทางวิชาการ ทำตามหลักวิชาในวิชาชีพของตน จะเห็นได้ว่า "อาจารย์เป็นผู้เรียนทางสาขาวิชาต่าง ๆ มาเพื่อมาสอนก็จะใช้ความพยายามให้เต็มที่ สอนในสิ่งที่ลึก ลอนให้เห็นจริง เห็นจริง มีทฤษฎีมีแนวคิด มีหลักการ มีตัวอย่างที่สอดคล้องกับสังคม เปิดโอกาสให้มีการอภิปราย ตกเถียงกันอย่างจริงจัง" ²⁷² จะเห็นได้ว่า คุณภาพของการศึกษาขึ้นอยู่กับความสามารถในการสอน การถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์ และยังเป็นผู้ออกแบบการเรียนการสอน ดำเนินการสอน แนะนำทางประกอบอาชีพ พร้อมเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้เรียน

ดังนั้น ทั้งผู้บริหารและอาจารย์จึงมีความเข้าใจในขั้นตอนของการรับรู้ เพื่อให้ได้ความรู้ที่แท้จริงต่างกันซึ่งในการรับรู้เพื่อให้ได้ความรู้ที่แท้จริง สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การศึกษาคนควา ปิดกั้นทัศนใจกระทำด้วยตนเอง หรือโดยการผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 และจิตใจรู้สึกจดจำ และคิดโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำเป็นคน

จากเหตุผลดังกล่าวอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านิยมพหุปัญญาวิทยา

5. เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพหุปัญญาการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามหัวแปรอิสระ ดังนี้

²⁷¹ ไพฑูรย์ ดินสารรัตน์, พหุเรื่องอุดมศึกษา, หน้า 289.

²⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 308

5.1 เพศ

1. ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารที่มีเพศแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับการวิจัยของ สุชาติ ชิวพันธ์ (Suchart Chewapun) พบว่า เพศหญิงกับเพศชายมีความรู้สึกต่อการทำงานไม่แตกต่างกัน²⁷³ อาจเนื่องมาจากการบริหารการศึกษาของไทยนั้นมีลักษณะส่วนกลางรับผิดชอบ ดูแลตัดสินใจ และให้บริการมาโดยตลอด รวมไปถึงจัดสรรเงินและอุปกรณ์ต่าง ๆ ควบพร้อมกันไป การรวมอำนาจไว้กับส่วนกลางทำให้การดำเนินงาน การปรับปรุงการศึกษา เป็นไปไม่ไค้เต็มที่²⁷⁴ จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่จะเคยชินกับระบบการบริหารราชการแบบรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง นโยบาย เป้าหมาย หลักสูตร และการเรียนการสอนก็จะถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง จึงทำให้ผู้บริหารไม่ค่อยสนใจ และให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาในท่านต่าง ๆ เหล่านั้น นอกจากนี้ผู้บริหารไม่ค่อยได้สัมผัสผลกับการเรียนการสอน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้กำหนดนโยบายการเรียนการสอน กำหนดรายละเอียดของวิชาที่จะเปิดสอนในแต่ละภาคเรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

ปัจจัยอีกประการก็คือ ทั้งผู้บริหารเพศชาย และเพศหญิง ได้เติบโตมาในสภาพสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาเดียวกัน และเป็นยุคที่มีความตื่นตัวในเรื่องความเสมอภาค ซึ่งจากงานวิจัยของ บุญเต็ม ไพเราะ พบว่า "ปัจจุบันผู้หญิงมี

²⁷³ Suchart, Chewapun, "Job satisfaction among physical education instructors at teachers colleges in Thailand" (Denton U.S.A.: University of North, 1989), p.100.

²⁷⁴ ไพฑูรย์ สีนารัตน์, ระบบการศึกษาไทยในรอบสามทศวรรษ (พ.ศ. 2490-2520) : รายงานการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 81.

โอกาสได้รับการศึกษาที่คึกคักกับผู้ชาย โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาจะมีผู้หญิงเพิ่มขึ้นในจำนวนมากกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ ผู้หญิงยังเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการประกอบอาชีพต่าง ๆ อย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย" ²⁷⁵ ประกอบกับองค์การสหประชาชาติได้พยายามรณรงค์เพื่อที่จะรื้อฟื้นคำกล่าวที่ว่า "สตรีและบุรุษมีสิทธิที่คึกคักเหมือนกัน" ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ดั่งขึ้นมาในปี พ.ศ. 2491 ²⁷⁶ และไต่ถามในปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากลระหว่างประเทศ จัดให้มีการประชุมขึ้นที่นครเม็กซิโก ผลของการประชุมทำให้มีการวางแผนปฏิบัติงานเพื่อความเสมอภาคและพัฒนาสันติสุขของสตรีทั่วโลก โดยได้กำหนดให้แต่ละประเทศดำเนินการในค่านต่าง ๆ อาทิ ให้สตรีรื้อหนังสือมากขึ้น ฝึกฝนวิชาชีพ ให้สิทธิแก่เด็กหญิงได้เรียนหนังสือเท่าเทียมแก่ผู้ชาย ให้สตรีได้ค่าจ้างแรงงานเท่าบุรุษในงานเดียวกัน และให้สตรีได้มีตำแหน่งหน้าที่ในการวางแผนนโยบายการบริหารต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งได้แต่งเพลงปลุกใจสตรีขึ้น ชื่อ "Half the World is Woman" เผยแพร่ไปทั่วโลก" ²⁷⁷ และยังพบว่า "สตรีไทยในระดับผู้บริหารส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ

²⁷⁵ บุญเทิม ไพเราะ, "สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโททางสังคมศาสตร์ แผนกวิชาสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 114-115.

²⁷⁶ จรัสพงษ์ บุญเกียรติ, "ปีสตรีระหว่างประเทศ," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ 7 (เมษายน 2518) : 1.

²⁷⁷ พัชรี จันทร์กัน, "การประชุมระดับโลก เรื่อง ปีสตรีสากลระหว่างประเทศ," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ 7 (เมษายน 2518) : 65-66.

ภายในหน่วยงานใดก็เป็นผู้ที่มีเหตุผล" ²⁷⁸ และยังพบว่าผู้บริหารสตรียังมีความสามารถทัดเทียมผู้บริหารชาย เช่น "ในปี พ.ศ. 2528 มีผู้บริหารที่เก่งของคุรุสภา มีผู้บริหารที่เป็นผู้บริหารสตรี 1 คน ผู้บริหารชาย 2 คน" ²⁷⁹ ปี พ.ศ. 2529 มีข้าราชการพลเรือนที่เก่งของกระทรวงศึกษาธิการ สตรี 27 คน ชาย 19 คน ²⁸⁰ ข้าราชการที่เก่งของทบวงมหาวิทยาลัย สตรี 14 คน ชาย 9 คน ²⁸¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำที่เท่าเทียมกันระหว่างสตรีและบุรุษ จากเหตุผลดังกล่าวแล้ว อาจเป็นเหตุให้มีผู้บริหารเพศหญิงกับผู้บริหารเพศชาย มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้านไม่แตกต่างกัน

2. ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีเพศแตกต่างกันมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านสถาบัน การศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ อภัสสรี ไชยคุนา พบว่าอาจารย์ที่มีเพศ

²⁷⁸ บวร ประพนทิตี และคณะ, สตรีไทย: บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 202.

²⁷⁹ สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, ครูที่เก่งคุรุสภา 2527 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 16.

²⁸⁰ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ข้าราชการพลเรือนที่เก่งประจำปี 2529 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิศกอร์ฟาวเวอร์พอยท์, 2530), หน้า 65-76.

²⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88-96.

แตกต่างกันมีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05²⁸² ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง โดยยกย่องให้ผู้ชายเป็นผู้นำ (ช่างเท้าหน้า) ผู้หญิงเป็นผู้ตาม (ช่างเท้าหลัง) จึงทำให้การยอมรับเลี้ยงดูแตกต่างกันไป ซึ่งถือว่าเพศชายเป็นผู้ที่มีความแข็งแรง กล้าคิด กล้าคิด กล้าแสดงออก ส่วนเพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ "และยังพบว่า เพศหญิงต้องการความช่วยเหลือและเชื่อฟังผู้ใหญ่มากกว่าเพศชาย มีลักษณะเก็บตัว มีความลังเลใจที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง"²⁸³ นอกจากนี้ "หญิงไทยมักจะสนใจให้ความผูกพันแต่เฉพาะเรื่องในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่"²⁸⁴ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การศึกษา การอบรมในวัฒนธรรม และอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน จะทำให้ความสามารถทางสมองและค่านร่างกายแตกต่างกัน²⁸⁵

²⁸² อภัสสร ไซยคณา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา ระหว่างอาจารย์ นักศึกษา และครูประจำการที่เข้ารับการอบรมในโครงการฝึกอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาประจำการ ในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ," หน้า 96.

²⁸³ สุรินทร์ รักชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา ระหว่าง ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา วิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร," หน้า 157-158.

²⁸⁴ รายงานการวิจัยโครงการวิจัย, "สถานภาพสตรีไทย การวิเคราะห์สภาพทบทวนและทัศนคติของสตรีไทยที่ทำงานในกรุงเทพมหานคร," (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาพัฒนาบริหารศาสตร์และสมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย, 2518)

²⁸⁵ บทนำของวารสารเสรีภาพฉบับสตรี, "สตรีแบกภาระของสังคมไว้ครึ่งหนึ่ง," วารสารข่าวสารสมาคมไทยอเมริกัน 7 (2518) : 2-3.

จึงอาจเป็นเหตุให้อาจารย์ที่มีเพศแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน

3. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีเพศแตกต่างกันมีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านหลักสูตร สำหรับอาจารย์ที่มีเพศแตกต่างกัน มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านหลักสูตร นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุรินทร์ รักษาติ ที่พบว่า เพศมีส่วนทำให้ความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร อาจารย์ และ นักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05²⁸⁶ อาจเนื่องมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรม "เพราะการเรียนรู้ที่เกิดจากการเลี้ยงดูอบรมในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะเป็นตัวสร้างความแตกต่างในบทบาทระหว่างเพศ"²⁸⁷ โดยเฉพาะสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมแบบจารีตประเพณีที่ถือว่าผู้ชายเป็นผู้นำ ผู้หญิงเป็นผู้ตาม และสถาบันครอบครัวของไทย "ใค้อบรมและสร้างค่านิยมให้ผู้ชายมีอิสระ มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง กล้าคิด กล้าทำ และกล้าแสดงออกมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายไม่ค่อยได้รับการตำหนิเมื่อทำผิดพลาดในขณะที่ผู้หญิงมักจะถูกปลุกฝังให้สงบเสงี่ยม เรียบร้อย อ่อนหวาน ประพฤติอยู่ในกรอบประเพณีที่

²⁸⁶ สุรินทร์ รักษาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา ระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา วิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร," หน้า 157.

²⁸⁷ มานะ จิตตะสังคะ, "การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของสตรีไทย ในชนบทและฟิลิปปินส์, ใน รายงานการประชุมทางวิชาการเกษตรศาสตร์และชีววิทยาแห่งชาติ ครั้งที่ 17 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522), หน้า 1.

คิงาม ชาติความอิสระในตนเอง ถูกอบรมให้เป็นคนนิ่งเฉยต่อความไม่พอใจ และเก็บความรู้สึกในขณะที่ผู้ชายจะแสดงกริยาอาการอย่างไรก็ไม่ถูกคิดเทียบว่า กล่าว แต่ถาผู้หญิงทำเช่นนั้นก็จะถูกตำหนิตินินทาไปในทางเสียหายได้โดยง่าย"²⁸⁸ เมื่อค่านิยมของสังคมไทยมีการอบรมเลี้ยงดูดังกล่าว จึงเป็นผลให้บุคคลที่มีเพศแตกต่างกันมีการปฏิบัติต่างกัน เช่น พบว่าผู้หญิงเป็นไปในลักษณะที่ไม่รุนแรง ทั้ง เห็นค้ายและไม่เห็นค้าย ผู้หญิงยังต้องการความช่วยเหลือและเชื่อฟังผู้ใหญ่มากกว่าผู้ชาย ²⁸⁹ และยังพบว่า "ผู้หญิงมีความเกรงกลัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มากกว่าผู้ชาย" ²⁹⁰ ผู้ชายเป็นเพศที่ชอบต่อต้านมากกว่ายอมรับ และสนใจที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ²⁹¹

จากเหตุผลที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมและค่านิยมในการอบรมเลี้ยงดูของคนไทยมีส่วนทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับงานหลักสูตรแตกต่างกัน

²⁸⁸ วีรยุทธ วิเชียรโชติ, "สังคมไมตรีสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ," สารสมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย (พระนคร: สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 33-34.

²⁸⁹ อากัสสรี ไชยคุนา, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา วิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร," หน้า 120.

²⁹⁰ จำเนียร แสงสว่าง, "ทัศนคติต่อการเมืองและปัญหาสังคมเศรษฐกิจ: การศึกษาเปรียบเทียบนิสิตปีที่ 4 คณะรัฐศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์," หน้า 169.

²⁹¹ สุชา จันทน์เอม, "ความแตกต่างระหว่างชายกับหญิง," ศูนย์ศึกษา, 4 (พฤษภาคม 2511) : 30.

5.2 อายุ

1. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีอายุมากกับผู้บริหารที่มีอายุน้อยมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรินทร์ รัชชาติ ที่พบว่า ผู้บริหารที่มีอายุแตกต่างกันมีความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05²⁹² ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก "อายุของบุคคลต่างกันย่อมได้รับการศึกษาอบรมต่างกัน มีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ต่างกัน ผ่านการศึกษาจากหลักสูตรหรือแผนการศึกษาของชาติที่มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาต่างกัน จึงทำให้ผู้บริหารที่มีอายุมากคิดว่าตนเองมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ มากกว่า"²⁹³ ส่วนผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ซึ่งเป็นวัยที่กำลังมีการ "เปลี่ยนแปลง มีอุดมคติ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความกระตือรือร้น มีความหวัง และความพยายามที่จะสร้างชีวิตของตนเองให้มีคุณค่า ต้องการนำความรู้ด้านทฤษฎีต่าง ๆ ที่เรียนมาไปสู่การปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น"²⁹⁴ นอกจากนี้ ผู้ที่มีอายุต่างกันจะทำให้มีการพัฒนาการทางอารมณ์ที่แตกต่างกัน "การพัฒนาทางอารมณ์จะมีการพัฒนาไป

²⁹² สุรินทร์ รัชชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร," หน้า 159.

²⁹³ สุกใจ ทศพร, "ครูเก่ากับหลักสูตรใหม่," สารพัฒนาหลักสูตร อดัฉบับที่ 26 (มกราคม 2526 - มกราคม 2527) : 35-36.

²⁹⁴ สุชา จันทน์เอม, จิตวิทยาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพทยา, 2518), หน้า 64-65.

เรื่อย ๆ ต่อเนื่องกันไปตามระดับอายุ เป็นรากฐานที่สำคัญของบุคคลทำให้มีการ
แสดงโต้ตอบต่อสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป" 295

จากเหตุผลดังกล่าวอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีอายุมากกับผู้บริหารที่มีอายุ
น้อย มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในคานธรรมชาติของมนุษย์แตกต่างกัน

2. ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มี
อายุน้อย มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภัสสรี ไชยคุนา ที่พบว่า
"อาจารย์และครูประจำการที่มีอายุต่างกันไม่พบว่า มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา
ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ" 296 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการศึกษาที่จะเสริมสร้างบุคคล
เข้าสู่อาชีพครูนั้น เป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาใน
ระดับใด "ยอมต้องให้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่ต่อเนื่องกันไป พร้อมทั้งสอดแทรก
คุณธรรมเพื่อปลูกฝังความเป็นครูอย่างสมบูรณ์แบบ" 297 นอกจากนี้ "การศึกษา
จะคงช่วยให้คนไทยตระหนักได้อย่างแท้จริงว่า ความสนใจแต่เพียงคุณภาพชีวิต
ของตนเองและของครอบครัวเท่านั้น ยังไม่พอสำหรับชีวิตในอนาคต หากจะต้องมี

295 พยอม วงศ์สารศรี, จิตวิทยาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สารเศรษฐ, 2526), หน้า 170.

296 อภัสสรี ไชยคุนา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการ
ศึกษาระหว่างอาจารย์ นักศึกษา และครูประจำการ ที่เข้ารับการอบรมในโครงการ
ฝึกอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษา ประจำการในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ,"
หน้า 124.

297 เรวดี วงศ์พรหมเมธ, จิตวิทยาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สารเศรษฐ, 2526), หน้าถ้อยแถลง.

ความร่วมมือและรับผิดชอบร่วมกันในสังคมส่วนรวม ทั้งในระดับชุมชน ประเทศชาติ และระดับโลกด้วย" ²⁹⁸ ดังนั้น บทบาทความสำคัญของการศึกษาต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากร และความเจริญก้าวหน้าของประเทศเป็นที่ตระหนักและยอมรับยิ่งขึ้น ทั้งสถานการณ์ในปัจจุบันและในอนาคต ประเทศไทยซึ่งอยู่ในช่วงเร่งรัดพัฒนาประเทศ "ย่อมมีความจำเป็นและต้องการอย่างยิ่งที่จะอาศัยการศึกษาเป็นหลักในการสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพเพื่อเอื้ออำนวยต่อความเป็นไปได้ และความสำเร็จในการแก้ปัญหา และพัฒนาประเทศตามแผนงานและเป้าหมายที่ใดกำหนดไว้" ²⁹⁹ พร้อมกันนี้ครูสภายังมีระเบียบว่าด้วย "จรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีครู พ.ศ. 2526 เพื่อให้ครูได้ยึดถือปฏิบัติ และกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดจรรยาบรรณของอาจารย์" ³⁰⁰ ได้ยึดถือปฏิบัติโดยทั่วถึง

จากเหตุผลดังกล่าวอาจเป็นเหตุให้อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อย มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน

3. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีอายุมากกับผู้บริหารที่มีอายุน้อย มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้กำหนดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาไว้ "ให้ส่วนราชการที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษา จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบาย แผนงาน โครงการ ขอบบังคับ

²⁹⁸ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, "การศึกษากับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย," วารสารครุศาสตร์ 8 (เมษายน-มิถุนายน 2527) : 6.

²⁹⁹ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, "สถาบันครูศึกษาและสร้างสรรค์สังคมไทย," วารสารครูศึกษา 11 (กรกฎาคม-กันยายน 2525) : 1.

³⁰⁰ เจริญ ไวรวิจกุล, ความเป็นครู (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2531), หน้า 181-182.

และระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และให้
 กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ตรวจตราและใช้มาตรการอันสมควรให้ส่วนราชการปฏิบัติ
 ตามนัยแห่งข้อกำหนด 301 จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารจะรับเอาการบริหารงานจาก
 ส่วนกลางมาปฏิบัติ และยังทำหน้าที่ "ควบคุม บริหารงานตามนโยบายใหม่บรรดู
 จุคหมาย" 302 นอกจากนี้ ผู้บริหารการศึกษาได้มีการเสริมสร้างลักษณะของ
 การเป็นผู้บริหารให้มีลักษณะเดียวกัน โดยผู้ที่จะได้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารจะต้องผ่าน
 การอบรมเตรียมตัวก่อนที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร นอกจากนี้ หน่วยงานของ
 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ และเล็งเห็นว่าหลักธรรมในพุทธศาสนา
 มีความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

โดยเฉพาะการบริหารการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา "มีเสรีภาพในการ
 ดำเนินงานด้านวิชาการ โดยไม่ขัดก่อนโยบายแผนงาน และโครงการต่าง ๆ ของ
 รัฐ" 303 ผู้บริหารจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะบริหารงานในสถาบันการศึกษา
 ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และรับนโยบายการศึกษาไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับนโยบาย
 ของรัฐ จึงน่าเป็นเหตุที่อาจทำให้ผู้บริหารที่มีอายุมาก กับผู้บริหารที่มีอายุน้อย มี
 การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน

301 กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520
 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ในเค็ดโปรดักชั่น, 2520), หน้า 9.

302 นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์, หลักการบริหารทั่วไป (กรุงเทพมหานคร:
 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 21.

303 กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520.
 หน้า 9.

4. ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อย มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านิยมบริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ ชิวพันธ์ ที่พบว่า อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อย มีความพึงพอใจในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมยอมรับนับถือ ค่านิยมที่ห้า และค่านิยมสภาพการทำงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอาจารย์ที่มีอายุมาก มีความพึงพอใจในการทำงานมากขึ้น มีความยอมรับนับถือในการทำงานก็มากขึ้น และลักษณะของงานก็จะมีความซับซ้อนด้วย³⁰⁴ และ Herzberg พบว่า คนที่เข้าสู่งานทำงานจะมีความพึงพอใจมาก แล้วจะค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ เมื่ออายุย่างเข้าสู่ผู้ใหญ่ คือ อายุมากขึ้นก็จะมีความพึงพอใจในการทำงานมากขึ้นอีกครั้ง³⁰⁵ นอกจากนี้จะเห็นว่าอาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อย ย่อมได้รับการศึกษากันต่างสมัยกัน ต่างสถาบันการศึกษา และการได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางค่านิยมทัศนคติ จึงอาจทำให้อาจารย์ที่มีอายุมากกับอาจารย์ที่มีอายุน้อยมีการปฏิบัติในค่านิยมบริหารการศึกษาแตกต่างกัน

³⁰⁴ Suchart Chewapun, "Job satisfaction among physical education instructors at teacher colleges in Thailand" (Denton U.S.A.: University of North, 1989), p. 102.

³⁰⁵ Herzberg, F. Mausner, B. and Synderman B. The Motivation to Work (New York: John Wiley and Sons., 1957), อ้างถึงใน Suchart Chewapun, "Job Satisfaction among Physical Education Instructors at Teacher Colleges in Thailand," p. 102.

5.3 วุฒิกการศึกษา

1. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีวุฒิกการศึกษาแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านผู้บริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และอาจารย์ที่มีวุฒิกการศึกษาแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านผู้เรียนเพียงค่านเดียว นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาพร อินทร์พันธ์ และ มติ แก้วประสพ ที่พบว่าอาจารย์ที่มีวุฒิกการศึกษาแตกต่างกันโดยส่วนรวมมีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน และ สุชาติ ชิวพันธ์ พบว่าอาจารย์ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจแตกต่างกัน ในองค์ประกอบค่านความเจริญงอกงามทางการศึกษา อาจารย์ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความพึงพอใจน้อยกว่าอาจารย์ที่มีระดับการศึกษาต่ำในเกือบทุกค่าน ยกเว้นความสำเร็จในการทำงานและความรับผิดชอบ³⁰⁶ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผลของการที่ใ้รับการศึกษาระดับกัน ทำให้ผู้ที่ใ้รับการศึกษาระดับสูง มีความคาดหวังไว้สูง แต่สภาพการทำงานจริง ๆ ก็ไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ และผู้ที่ใ้การศึกษาระดับสูงจะมีความรู้ ความคิดที่จะวิเคราะห์ วิจัย สามารถแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้ที่ใ้การศึกษาระดับต่ำ นอกจากนี้ ผู้บริหารที่มีวุฒิกการศึกษาสูง มีพฤติกรรมในการเป็นผู้นำใ้ที่อึดค้ว ซึ่งจะเห็นได้ "ในวงราชการไทยผู้ที่ใ้การศึกษาระดับสูง ย่อมมีโอกาสเป็นผู้นำมากกว่าบุคคลอื่น ๆ สังคมและวงราชการไทย

³⁰⁶ Suchart Chewapun, "Job Satisfaction Among Physical Education Instructors at Teacher Colleges in Thailand," p.103.

ยอมรับและฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับปริญญาเอกอยู่เสมอ" 307 จากเหตุผล
 ดังกล่าวอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีแนวคิดแตกต่างกัน
 ในค่านิยมบริหารการศึกษาและอาจารย์ ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีแนวคิดต่าง
 กันในค่านิยมเรียน ทั้งนี้เพราะในสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องมี "อิสระในการ
 บริหารงานของตนเอง มีเสรีภาพทางวิชาการ มีบทบาทในการกำหนดและ
 วางแผนการศึกษาเพื่อให้ใ้แก่การบริหาร รวมทั้งจุดมุ่งหมายของสถาบันอุดมศึกษา
 บรรลุผลสำเร็จอย่างเต็มที่" 308 การบริหารการศึกษาแม้แต่ผู้บริหารก็มีความเห็น
 แตกต่างกัน "ตั้งแต่จุดมุ่งหมายของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งแต่ละคนแต่ละกลุ่ม
 บางคนเน้นการสอน บางคนเน้นการวิจัย บางคนต้องการบริการชุมชน" 309
 ส่วนอาจารย์เป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในการที่จะให้ความรู้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนมี
 การรับรู้ ความรู้ได้ก็ตามความเหมาะสมของวิชาการต่าง ๆ "โดยให้ผู้เรียนได้
 รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ให้ได้คิดเป็น ทำเป็นด้วยตัวเอง สร้างความรู้
 ใหม่ ๆ แก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้ด้วยตนเอง" 310

จากเหตุผลดังกล่าวแล้วจึงทำให้ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มี
 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันในค่านิยมบริหารการศึกษา และ
 อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาต่าง
 กันในค่านิยมเรียน

307 สงวน สุทธิเลิศอรุณ, การบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชัยศิริ, 2523), หน้า 158.

308 ไพฑูรย์ สินลารัตน์, "การบริหารสถาบันอุดมศึกษา," วารสารศึกษานวัตกรรม 1 (กันยายน 2522) : 62.

309 ไพฑูรย์ สินลารัตน์, พุทธเรื่องอุดมศึกษา, หน้า 290.

310 เรื่องเดียวกัน, หน้า 259-260.

2. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านิยมค่านิยมทางการศึกษาล้วนอาจารย์มีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านิยมค่านิยมระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน นอกนั้น ไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานบันการศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญต่อความเจริญ และความเสื่อมของประเทศชาติ เพราะสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งรวมของวิทยาการต่าง ๆ และวิทยาการที่มีอยู่จะเป็นตัวชี้ที่สะท้อนให้เห็นความเจริญก้าวหน้า และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติจะมีไ้มากน้อยเพียงไร ย่อมอาศัยสถาบันอุดมศึกษาเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้บริหารจึงเห็นความสำคัญของสถาบันอุดมศึกษา "ต้องการให้สถาบันนั้น ๆ บรรลุจุดหมายที่ทั้งไว้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ" ³¹¹ ในสถาบันอุดมศึกษา "ควรเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนที่มีคุณภาพควบคู่ไปกับการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นคน เพื่อสร้างสรรค์และจรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อสถาบันอุดมศึกษาจะก่อให้เกิดความเป็นเลิศทางวิชาการพัฒนาบุคคล และให้บริการทางวิชาการเพื่อประโยชน์ของสังคม" ³¹² สถาบันการศึกษาจะมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาอย่างไรขึ้นอยู่กับเป้าหมายและความต้องการของแต่ละสังคมเป็นอย่างไร "สถาบันการศึกษามุ่งเน้นสติปัญญา บางแห่งเน้นคุณธรรม บางแห่งเน้นชีวิตประจำวัน บางแห่งเน้นการรับใช้สังคม เช่น มหาวิทยาลัยในประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนมากก็คือ" ³¹³

311 ไพฑูรย์ สินดารัตน์, พุทธเรื่องอุดมศึกษา, หน้า 289.

312 วิจิตร ศรีสะอ้าน, หลักการอุดมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 15.

313 ไพฑูรย์ สินดารัตน์, พุทธเรื่องอุดมศึกษา, หน้า 24.

จึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกันมีการปฏิบัติด้านสถาบันการศึกษา
ต่างกัน

ส่วนอาจารย์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้การศึกษามรรดผลตามที่ได้
ตั้งไว้ "การจัดการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเป็นกระบวนการที่คน 2 คน มา
ร่วมกันเพื่อค้นหาหาความรู้ แสวงหาสิ่งจจะในเรื่องและวิธีการต่าง ๆ แล้วมา
วิพากษ์วิจารณ์ ทดลองจนทดสอบประเมินผล มองเห็นช่องทางที่จะใช้ความรู้ที่นั้นต่อไป
ซึ่งอาจารย์กับนักศึกษาต้องร่วมกันแสวงหาความรู้ อาจารย์ในฐานะเคยศึกษามาก่อน
จะแนะและชี้ทางให้นักศึกษาจะค้นหาความรู้ด้วยตนเอง" 314

ถ้าหากผู้สอนผู้เรียนไม่มีความสัมพันธ์กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก็จะไม่มีการ
เคลื่อนไหวทางกาย วาจา และปัญญา ก็จะไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

การเคลื่อนไหวทางกาย วาจา เป็นภาวะที่ครูและนักเรียนมีส่วนร่วม
ในกิจกรรม มีการร่วมมือและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับใคร่แสดงออกด้วยการพูด
เขียน ทดลอง สาธิต ทำงานกลุ่มค้นคว้าโต้วาที ถือว่าเป็นการสอนคนมากขึ้น
ส่วนการเคลื่อนไหวทางปัญญา คือ การฝึกวิธีคิด ประเมินค่า เลือกตัดสินใจ
แก้ปัญหาคือที่ครูจัดสถานการณ์" 315

ดังนั้น ผู้สอนกับผู้เรียนจะต้องมีความเข้าใจกันที่จะช่วยเหลือ มีความ
สัมพันธ์ที่ดี และมีความรักต่อกัน เพราะ "ความรักเป็นคุณธรรมที่เสริมค่าของ
การสอน ถ้าครูสอนนักเรียนก็คือครู ถึงแม้ว่าจะมีบทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน
และสมองกลนานาชนิดเข้ามาในห้องเรียน ก็ยังทำหน้าที่แทนครูไม่ได้ เพราะ

314 ไพฑูรย์ ลินลาวัฒน์, ทศวรรษอุดมศึกษา, หน้า 95.

315 สุนน อมรวิวัฒน์, "ครูที่ไม่สอนจะเป็นครูหรือ" ใน น่านาทัศนะ
เกี่ยวกับครู อาจารย์ผู้สอน, หน้า 23.

นักเรียนมีชีวิตจิตใจ ความรู้สึกที่ละเอียด ชับซ้อน ครูสามารถส่งกระแสความรู้สึกนึกคิดเข้าไปถึงจิตใจของนักเรียนได้" ³¹⁶ นอกจากนี้ ครูจะต้องมีความเข้าใจและทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรให้ถูกต้อง ซึ่งแนะแนวทางที่ถูกต้องจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีต่อกัน จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าย่อมมีประสบการณ์ และความรู้สึกซึ่งกว่าอาจารย์ที่ได้รับการศึกษาต่ำกว่า ความเห็นนี้จึงทำให้อาจารย์ที่วุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีการปฏิบัติด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนต่างกัน

ดังนั้น ทั้งผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงในระดับปริญญาโท ปริญญาเอก เคยได้รับการฝึกการคิดวิเคราะห์ วิจัยที่มีลักษณะซับซ้อน ลึกซึ้ง ได้ดีกว่าระดับการศึกษาต่ำ จึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติแตกต่างกัน

5.4 ประสิทธิภาพในการทำงาน

1. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสิทธิภาพในการทำงานต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดแตกต่างกันในท้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในท้านผู้เรียน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประภาพร อินทร์พันธ์ ซึ่งพบว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอานนา และพุทธชินราช ที่มีประสิทธิภาพต่างกัน มีความต้องการในปรัชญาการศึกษา ในระดับภาคและในระดับชาติ แตกต่างกัน

³¹⁶ สุนน อมรวิวัฒน์, "ครูที่ไม่สอนจะเป็นครูหรือ" ใน น่านาทัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ผู้สอน, หน้า 23.

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ³¹⁷ ผลการวิจัยของ มติ แก้วประสพ พบว่า อาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความต้องการในปรัชญาการศึกษาส่วนรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ³¹⁸ ผลการวิจัยของ สุรินทร์ รัชชาติ พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสบการณ์แตกต่างกันมีความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน ³¹⁹ และ อภัสสรี ไชยคุนา พบว่า อาจารย์ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน ³²⁰ แสดงให้เห็นว่าแนวคิดและความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาของการทำงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

การที่ผู้บริหารและอาจารย์มีประสบการณ์แตกต่างกัน มีแนวคิดความเชื่อแตกต่างกัน "เนื่องจากบุคคลที่มีประสบการณ์การทำงานมานาน มักจะได้รับการศึกษาในระบบเก่า ที่มีแนวโน้มไปทางอนุรักษนิยม ทำให้บุคคลมีแนวคิดความเชื่อโน้มไปทางอนุรักษนิยมด้วย" ³²¹ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของการศึกษาเน้นค่านิยมธรรม

³¹⁷ ประภาพร อินทร์พันธ์, "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยล้านนา และวิทยาลัยพุทธชินราช," หน้า 191.

³¹⁸ มติ แก้วประสพ, "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา," หน้า 181.

³¹⁹ สุรินทร์ รัชชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร," หน้า 132-133.

³²⁰ อภัสสรี ไชยคุนา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่างอาจารย์ นักศึกษาและครูประจำการที่เข้ารับการอบรมในโครงการอศป. ในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ," หน้า 96.

³²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

และปัญญาธรรมเป็นสำคัญ และ "ผู้ที่มีประสบการณ์น้อยหรือไม่มีประสบการณ์เลย จะได้รับการศึกษาแนวใหม่ที่โน้มไปทางเสรีนิยม" ³²² ซึ่งได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของต่างประเทศ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการพัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เป็นเหตุให้ผู้เรียนมีบทบาทมากขึ้น มีอิสระเสรีภาพในการคิด การแสดงออกได้อย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ ผู้บริหารที่มีประสบการณ์มากจะมีอายุมากได้พบกับปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ในการทำงานมากมาย อาจจะทำให้การแก้ปัญหาศีลธรรม และจริยธรรมในสังคมไทยจะต้องพัฒนาคุณภาพทางด้านจิตใจของประชาชน โดยฟื้นฟูจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งของผู้ที่อยู่ในวัยเรียน จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างดี และระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยให้การอบรมสั่งสอน ให้ความเอาใจใส่ ใกล้ชิด รับผิดชอบต่อกัน และมีความเข้าใจกัน ส่วนผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อยได้รับการเรียนรู้ การทำงานในด้านต่าง ๆ น้อยกว่า และจากสภาพสังคม ตลอดจนการศึกษาในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยมุ่งเน้นทางวิชาการมาก และจากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนมีน้อย น่าจะเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีแนวคิดต่างกัน

ส่วนอาจารย์ที่มีประสบการณ์แตกต่างกันมีแนวคิดแตกต่างกันในค่านิยมผู้เรียน อาจเป็นเพราะอาจารย์ที่มีประสบการณ์มาก ได้ทำการสอนมานานมองเห็นความสำคัญของผู้เรียนที่จะให้เป็นคนเฟื่องฟูพร้อมไปกับความรับผิดชอบต่อสังคม และได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนในการอบรม สั่งสอนเป็นประจำตามหน้าที่ของกัลยาณมิตร ก็

³²² สุรินทร์ รัชชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา ระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร," หน้า 161.

สามารถที่จะสร้างวินัย คุณธรรม จริยธรรม ให้กับนักเรียนได้อย่างดี สำหรับ
 อาจารย์ที่มีประสบการณ์น้อย "มักจะได้รับการยอมรับสั่งสอนเน้นความเป็นเลิศทาง
 วิชาการมากกว่าด้านจริยธรรม คุณธรรมของความเป็นครู ทำให้ขาดความ
 รับผิดชอบ ไม่สนใจผู้เรียน ไม่ตั้งใจอบรมสั่งสอน และปราศจากความเมตตา
 นอกจากนี้ ความสามารถในด้านความรู้ไม่ดีเท่าที่ควรเมื่อเทียบกับครูในรุ่นก่อน"³²³
 เพราะไม่สามารถ "เลือกคนที่เรียนเก่งหรือระดับหัวกะทิจริง ๆ มาเรียนครูได้
 เช่นเดียวกับสมัยก่อนที่มีการคัดเลือกคนเรียนเก่ง เรียนดี ของอำเภอ ของจังหวัด
 มาเรียนครู และผู้มาเป็นครูด้วยใจรักจริง ๆ มีไม่มาก ส่วนหนึ่งเข้ามาเพราะ
 ไม่มีหนทางไปที่ศึกษา"³²⁴ จากเหตุผลดังกล่าวน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้
 อาจารย์ที่มีประสบการณ์แตกต่างกัน มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านิยมผู้เรียน

2. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสบการณ์
 แตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง
 สถิติที่ระดับ .05 และ .01 โดยผู้บริหารมีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านิยม
 มุ่งหมายของการศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนอาจารย์
 มีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านิยมบริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกัน
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุชาติ ชิวพันธ์ พบว่าอาจารย์
 ที่มีประสบการณ์แตกต่างกันมีความพึงพอใจในการทำงานแตกต่างกัน ผู้ที่มีประส-
 การณ์ 1-10 ปี มีความพึงพอใจน้อยที่สุดในทุกด้าน ผู้ที่มีประสบการณ์ระหว่าง
 11-20 ปี มีความพึงพอใจมากในค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การยอมรับนับถือ
 ความรับผิดชอบ การนิเทศและงานที่ทำ ผู้ที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 21 ปีขึ้นไป

³²³ นาวิ รังสิวารักษ์, "ครูคือปูชนียบุคคล ค่านานแห่งตำนาน
 จริงหรือ," ใน น่านาทัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ ท่านผู้สอน, หน้า 17.

³²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18.

มีความพึงพอใจในความสำเร็จในงานที่ทำ ความเจริญงอกงามทางการศึกษา
นโยบาย และการบริหาร และสภาพการทำงาน 325

การที่ผู้บริหารที่มีประสบการณ์แตกต่างกันมีการปฏิบัติแตกต่างกันในทำ
ความมุ่งหมายของการศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เป็นเพราะ
ผู้บริหารจะต้องจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโรงเรียนที่ได้ตั้งไว้ให้เหมาะสม
กับสภาพความต้องการของสังคม และของชุมชน และต้องให้ผู้เรียนมีความเจริญ
ทุกชั้นตอน ทั้งความประพฤติ จิตใจ สติปัญญา และความเป็นคนที่สมบูรณ์ ส่วน
ผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อย "ซึ่งอยู่ในสภาพสังคมที่สับสน มีความเจริญทางวัตถุ
และจิตใจ" 326 จึงปลูกฝังจิตสำนึกและทัศนคติด้วยรูปแบบที่เป็นวัตุนิยมเพื่อนำไป
ใช้เป็นเครื่องมือชักตวงผลประโยชน์ทางวัตถุใส่คน" 327 นอกจากนี้ ผู้บริหารที่มี
ประสบการณ์น้อยได้รับการศึกษาอบรมแบบสมัยใหม่ จึงทำให้มีทัศนคติ ค่านิยม
บุคลิกภาพ และพฤติกรรมแบบคนรุ่นใหม่ ซึ่งต่างจากผู้บริหารที่มีประสบการณ์มาก
ซึ่งได้รับการอบรมมาจากครูรุ่นเก่า จึงทำให้มีทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม และ
วัฒนธรรม แบบเดิม จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีการปฏิบัติ
แตกต่างกันในค่านิยมมุ่งหมายของการศึกษา

นอกจากนี้ ความเจริญทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมอย่างรวดเร็ว จึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีประสบการณ์แตกต่างกัน มีการปฏิบัติ

325 Suchart Chewapun, "Job Satisfaction Among Physical
Education Instructor at Teacher Colleges in Thailand,"
P. 106.

326 สิทธิชัย ชากานิติ, การศึกษา กับ สังคม (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ไอเคียนส์โตร์, 2524), หน้า 129.

327 ระพี สาคริก, "การสอนจริยธรรมในสถาบันการศึกษา," ใน
นานาทัศนะเกี่ยวกับครู อาจารย์ท่านผู้สอน, หน้า 106.

เกี่ยวกับค่านิยมมุ่งหมายของการศึกษา และค่านิยมสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับ
ผู้เรียนแตกต่างกัน

ส่วนอาจารย์ที่มีประสบการณ์ต่างกันมีการปฏิบัติแตกต่างกันค่านิยมบริหาร
การศึกษา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอาจารย์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่สอนโดยตรง ทำ
การสอนมานานจะมีความเป็นผู้ใหญ่ ได้พบเห็นปัญหาต่าง ๆ ย่อมเข้าใจใน
ผู้บริหารการศึกษาได้ดี "ในการที่จะให้ผู้บริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ
ปรัชญา วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติและ
ให้สอดคล้องกับปรัชญาของสถาบันการศึกษาด้วย" 328 "ส่วนอาจารย์ที่มีประส-
บการณ์น้อย ต้องชวนชววยหารายได้พิเศษกันในรูปแบบต่าง ๆ " 329 ต้อง
รับผิดชอบต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นผลทำให้การปฏิบัติในค่านิยมบริหารการศึกษา
แตกต่างกันไปด้วย และอาจารย์มีการปฏิบัติค่านิยมบริหารการศึกษาต่างกัน อาจ
เนื่องมาจากแนวคิดในค่านิยมต่างกันซึ่งที่ได้อธิบายแล้วน่าจะเป็นผลถึงการปฏิบัติที่
ทำให้แตกต่างกันด้วย

5.5 วิชาการศึกษาทางพุทธศาสนา

1. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีวิชาการศึกษาทาง
พุทธศาสนาแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านิยมบริหารการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามี ความ
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้บริหารที่มีวิชาการศึกษา

328 สงวน สุทธิเลิศอรุณ, การบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ชัยศิริ, 2523), หน้า 9.

329 นาวิ รังสิวารักษ์, "ครูคือปุณนิมิตคณฺถ ค่านานแห่งค่านาน
จริงหรือ," ใน นันทาคณะเกี่ยวกับครู อาจารย์ผู้สอน, หน้า 19.

ทางพุทธศาสนาได้รับการศึกษาอบรมสั่งสอนมาจากวัดเป็นส่วนใหญ่ มีความคุ้นเคยกับพุทธศาสนาเพราะ

พระพุทธรูปเป็นรากฐานของศิลปวัฒนธรรมไทย ได้สร้างคุณธรรม และเอกลักษณ์อันดีงามให้แก่คนไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้เป็นหลักในการบริหารประเทศ ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และในการดำเนินชีวิตทำให้ประเทศไทยสามารถดำรงความเป็นเอกราช ความมั่นคงปลอดภัย และทำให้คนไทยอยู่ด้วยความสะดวกตลอดมา ³³⁰

นอกจากนี้ ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ส่วนมากจะยึดมั่นในหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแนะนำให้บุคคลรู้จักแก้ปัญหาด้วยการใช้ปัญญาตามหลักของอริยสัจ 4 ³³¹ ส่วนผู้บริหารที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาลสมัยใหม่ ได้รับอิทธิพลการศึกษาของต่างประเทศ อาจมองเห็นว่าลักษณะของผู้บริหารการศึกษาที่ยึดหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นอุดมคติยากเกินไป และผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ต่างกัน ยังสังกัดอยู่หลายคณะวิชา อยู่หลายสถาบันการศึกษา ซึ่งมีความหลากหลายอยู่ในตัวของผู้บริหาร จึงน่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา แตกต่างกันมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันในค่านิยมการบริหารการศึกษา

2. ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาทางพุทธศาสนา ต่างกัน มีแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกท่านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ทั้งนี้อาจเนื่องจากอาจารย์เป็นผู้ที่มีความสำคัญ ทำหน้าที่สอนโดยตรง ที่จะนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ

³³⁰ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, ประมวลสุนทรพจน์ พ.ศ. 2527 ของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์ จำกัด, 2529), หน้า 47.

³³¹ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 187.

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้บริหาร จะต้องดูแล ควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายที่ ทั้งไว้ "โดยต้องทำการชี้แจงให้อาจารย์เข้าใจปรัชญา วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ตลอดจนปรัชญาของสถาบันการศึกษา" ³³² ด้วย เหตุผลดังกล่าวนี้อาจเป็นเหตุให้อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาทางศาสนาแตกต่างกันมีแนวคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกท่านไม่แตกต่างกัน

3. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทางศาสนา แตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทาง ศาสนา ส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา มีพระเป็นผู้ให้การ อบรม เน้นทางค่านิยมและคุณธรรม โดยให้เป็นคนที่สมบูรณ์ จึงทำให้ผู้บริหารที่มี วุฒิการศึกษาทางศาสนา นำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากำหนดจุดมุ่งหมาย ของการศึกษาให้เหมาะสมกับสถาบันการศึกษา และการจัดหลักสูตรตามสายวิชาการ ต่าง ๆ ส่วนผู้บริหารที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางศาสนา มีความคุ้นเคยกับสังคมสมัยใหม่ ที่ได้รับอิทธิพลของต่างประเทศ นอกจากนี้ ถ้าผู้บริหารมีแนวความคิดในการจัดการ ศึกษาอย่างไร ก็จะปฏิบัติในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามที่ตนต้องการ และอยู่ภายใต้รัฐบาลกำหนด จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาทาง ศาสนาแตกต่างกันมีการปฏิบัติแตกต่างกันในด้านจุดมุ่งหมายการศึกษา

5.6 ตำแหน่งทางวิชาการ

1. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการ แตกต่างกัน มีแนวคิดทางพุทธปรัชญาการศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกด้าน

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มติ แก้วประสพ พบว่า อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการต่างกันมีความต้องการในปรัชญาการศึกษาระดับภาคไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ³³³ ทั้งนี้เนื่องจากตำแหน่งทางวิชาการจะไม่ใช่ส่วนสำคัญที่ทำให้การมองภาพทางการศึกษา ซึ่งผู้บริหารคุ้นเคยสัมผัส และเข้าใจเป็นอันที่อยู่แล้วเปลี่ยนแปลงไป เพราะผู้ที่มีการศึกษา "ส่วนใหญ่มุ่งหวังทำการวิจัยหรือผลิตผลงานทางวิชาการ เพื่อใช้ในการปรับตำแหน่งให้สูงขึ้นเป็นสำคัญเท่านั้น" ³³⁴ ถึงแม้ว่าผู้บริหารจะมีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน แต่ก็ต้องรับนโยบายของรัฐบาลมาใช้ในการจัดการศึกษา จากเหตุผลดังกล่าวที่อาจทำให้ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดในทุกสถานไม่แตกต่างกัน

2. ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านกยะของการของการศึกษา นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มติ แก้วประสพ ที่พบว่า อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการต่างกัน ความต้องการปรัชญาการศึกษาในระดับชาติมีความแตกต่างกัน ³³⁵ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการ

³³³ มติ แก้วประสพ, "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา," หน้า 205.

³³⁴ วิจิต คารายถ, "สถานภาพทางวิชาการของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคตะวันตก," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาคศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 89.

³³⁵ มติ แก้วประสพ, "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา," หน้า 205.

เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ใ้ทำการศึกษาค้นคว้า ทดลอง มีศักยภาพที่จะทำงานเขียนทางวิชาการ ตลอดจนทำการวิจัย ได้พบได้เห็นสิ่งต่าง ๆ นานามากกว่าอาจารย์ที่ไม่มีตำแหน่งทางวิชาการ วิจิต คารามณ พบว่าอาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการ "จะมีประสบการณ์ในการทำงานมาก จะเขียนผลงานทางวิชาการและบริการทางวิชาการแก่สังคมมากกว่าอาจารย์ที่ไม่มีผลงานทางวิชาการ ซึ่งจะมีประสบการณ์น้อย จะทำงานนิเทศและการสอนมาก" ³³⁶ นอกจากนี้ อาจเนื่องจากความแตกต่างในค่านิยม อุดมคติ ค่านิยม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านิยมของการศึกษา เพื่อให้การศึกษามีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมในแต่ละช่วงเวลา เพื่อสนองความต้องการของสังคมที่จะทำให้อาจารย์เป็นผู้ที่มีคุณธรรมควบคู่กับความรู้ทางวิชาการ จึงเป็นเหตุให้อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดแตกต่างกัน

3. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมวิถผลและประเมินผล นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุชาติ ชิวพันธ์ ที่พบว่า "อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในการทำงานแตกต่างกันในค่านิยมวิถชอบ" ³³⁷ ทั้งนี้เนื่องจาก

³³⁶ วิจิต คารามณ, "สถานภาพทางวิชาการของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคตะวันตก," หน้า 90.

³³⁷ Suchart Chewapun, "Job Satisfaction Among Physical Education Instructor at Teacher Colleges in Thailand," P. 104.

ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบด้านวิชาการสูง การที่มีตำแหน่งทางวิชาการเป็นเพียงอาจารย์ มิใช่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าผู้นั้นมีความสามารถทางวิชาการ หรือมิใช่เครื่องแสดงว่ามีวุฒิทางวิชาการเพียงพอ เพราะตำแหน่งทางวิชาการจะไ้มา ก็ต่อเมื่อมีการประเมินผลงานทางวิชาการที่มีความเหมาะสม จึงจะไ้ตำแหน่งทางวิชาการมา จึงควรมีตำแหน่งทางวิชาการอย่างน้อย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ก่อนจึงควรดำรงตำแหน่งผู้บริหาร 338

ดังนั้น ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์สูง "ในการที่จะบริหารงานในด้านการจัดการศึกษา การจัดอาจารย์ผู้สอนให้ตรงกับความถนัด และความสนใจ โดยให้มีการวัดผล ประเมินผลอย่างเสรีภาพในวิชาที่สอน" 339 เป็นการสร้างสรรค์วงจรความก้าวหน้าทางวิชาการ "เพื่อสถาบันการศึกษาจะไ้ใช้ความเป็นเลิศทางวิชาการพัฒนาบุคคล และให้บริการทางวิชาการเพื่อประโยชน์ของสังคม" 340 การวัดผลประเมินผลมีหลากหลายวิธีที่จะทำให้ทราบไ้ว่าผู้เรียนมีการพัฒนาความก้าวหน้าในการเรียนไ้มีความรู้อยู่ในระดับใด นอกจากนี้ ผู้บริหารต่างก็ไ้รับการศึกษามาแตกต่างกัน และขอคนพบที่ไ้รับจากการปฏิบัติงาน การผลิตผลงานทางวิชาการ งานวิจัย เป็นต้น รวมทั้งเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จึงอาจเป็นสาเหตุที่

338 เอกชัย กี่สุขพันธ์, "การบริหารงานของภาควิชาในคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 116.

339 เรื่องเดียวกัน, หน้า จ.

340 วิจิตร ศรีสะอ้าน, หลักการอุดมศึกษา, หน้า 13.

ทำให้ผู้บริหารที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีการปฏิบัติในด้านการวัดผล ประเมินผล แตกต่างกัน

4. ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการ แตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ถึงแม้ว่าอาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน แต่มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เอกชัย กี่สุขพันธ์ พบว่า อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีการทำงานไม่แตกต่างกัน" ³⁴¹ อาจจะสืบเนื่องมาจาก อาจารย์เป็นบุคลากรทางวิชาการที่มีหน้าที่สำคัญที่สุดในการเรียนการสอน เพื่อผลิตบัณฑิตของสถาบันการศึกษา จะต้องปฏิบัติงานอยู่ในรูปแบบเดียวกันให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งนโยบาย เป้าหมายของสถาบันการศึกษา และปฏิบัติตามนโยบายตามที่ผู้บริหารได้วางเป้าหมายเอาไว้ ผู้บริหารจะเป็นผู้ส่งแนวนโยบายมาให้อาจารย์ไปปฏิบัติ จากเหตุผลดังกล่าว น่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาไม่แตกต่างกัน

5.7 คณะวิชา (ที่สังกัดในสาขาวิชา)

1. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร และอาจารย์ที่สังกัดในคณะวิชาต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

³⁴¹ เอกชัย กี่สุขพันธ์, "การบริหารงานของภาควิชาในคณะครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในกรุงเทพมหานคร," หน้า 106.

ทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหาร แตกต่างกันในค่านิวซีลอน ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านิวซีลอน นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อากัสตรี ไชยคุนา พบว่าอาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาต่างกัน มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน³⁴² อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากผู้บริหารและอาจารย์ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะควบคุมและดำเนินงานการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายการศึกษาตามที่รัฐได้กำหนดไว้ ซึ่งในสถาบันอุดมศึกษาได้แบ่งการบริหารงานเป็นคณะวิชา ภาควิชา เป็นหน่วยงานที่รับเอานโยบาย จุดมุ่งหมายต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผลตามที่ต้องการ และในแต่ละคณะวิชาที่จะประกอบด้วยภาควิชาที่ประกอบด้วยบุคลากรสายวิชาการที่มีความรู้ ความสามารถ เฉพาะในสาขาวิชาเดียวกัน ร่วมกันรับผิดชอบ ทำเนิกร่างต่าง ๆ ภายในการดำเนินงานของหัวหน้าภาควิชา และผู้บริหารก็เป็นนักวิชาการที่มีความรู้ ความสามารถสูงในสาขาวิชานั้นด้วย

องค์ประกอบที่สำคัญทำให้การศึกษาวรรลุผล ก็คือ หลักสูตรที่จะมุ่งพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ จะพัฒนาตนเองและพัฒนาระดับสังคมให้ดีขึ้น "โดยการพัฒนาให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ทั้งความรู้กับคุณธรรม ให้รู้จักคิด และสามารถดำเนินงานให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม"³⁴³ ซึ่ง

³⁴² อากัสตรี ไชยคุนา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา ระหว่างอาจารย์ นักศึกษา และศิษย์ประจำการที่เข้ารับการอบรมในโครงการฝึกอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ ในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ," หน้า 128.

³⁴³ ประกอบ คุปรัตน์, "แนวทางการเสริมสร้างบัณฑิตในอนาคต: หลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา," วารสารการศึกษาแห่งชาติ 20 (เมษายน-พฤษภาคม 2529) : 61.

"โครงสร้างของหลักสูตรก็ยังมีค้ำยันเพื่อสนองความต้องการของบุคคลและสังคม
 ใต้อย่างกว้างขวาง ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากนี้มีรายวิชา
 ต่าง ๆ ที่ต้องการให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและ
 ทำประโยชน์ให้แก่สังคม" 344 ซึ่งหลักสูตรได้แบ่งตามลักษณะของวิชาเป็น
 4 กลุ่มสาขาวิชาดังนี้

1. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยความรู้ที่
 เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีชีวิต เช่น คณะแพทยศาสตร์ คณะทันตแพทย์ คณะเภสัชศาสตร์
 คณะสัตวแพทย์ คณะวิทยาศาสตร์
2. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นวิชาที่ศึกษาว่าด้วยสิ่งที่ไม่
 มีชีวิต เช่น คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์
3. สาขาวิชาสังคมศาสตร์ เป็นวิชาความรู้ที่ศึกษาแล้วนำไปใช้
 ประโยชน์ต่อสังคม เช่น คณะครุศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์
 คณะรัฐศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะเศรษฐศาสตร์
4. สาขาวิชามนุษยศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับองค์เพื่อการพัฒนา
 ตนเอง เช่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

จากรูปแบบหรือแนวทางของหลักสูตรในแต่ละคณะวิชาที่แตกต่างกันนี้เอง
 จึงทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ที่อยู่ในคณะต่าง ๆ กัน ย่อมจะมีความรู้ ความ
 เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาต่างกัน และในแต่ละคณะวิชาที่จะมีเทคนิควิธีการสอน
 แตกต่างกันไปตามเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งมีวิธีการสอนหลาย ๆ รูปแบบ ที่จะ
 ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี จากเหตุผลดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้
 ผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนกันไปในรูปแบบต่าง ๆ จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหาร
 มีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนแตกต่างกัน และอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านหลักสูตร

2. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่สังกัดในคณะวิชาต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายการศึกษา ด้านธรรมชาติมนุษย์ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านวิธีสอน ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความหมายของการศึกษา ด้านพุทธญาณวิทยา ด้านวิธีสอน นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มติ แก้วประสพ และ ประภาพร อินทร์พันธ์ พบว่า อาจารย์ที่สอนอยู่ในคณะต่างกัน มีความต้องการในปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน อาจสืบเนื่องมาจากผู้บริหาร และอาจารย์เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญต่างกันอยู่ในคณะวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่นำเอานโยบายไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ในแต่ละคณะ ย่อมจะแบ่งหน่วยงานภายในออกเป็นภาควิชาต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการเรียนการสอนในสาขาวิชาเฉพาะ โดยมี "อาจารย์เป็นผู้รับผิดชอบในการเรียนการสอน จะต้องมีความรู้ความสามารถในสาขาวิชานั้น ๆ เป็นอย่างดี และเข้าใจความหมายในการศึกษา ใฝ่อย่างดี ทำหน้าที่ทั้งสอนและการวิจัย การให้บริการแก่สังคม และทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมในเวลาเดียวกัน ส่วนผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดความเหมาะสม และเป็นไปตามนโยบายหลักของแต่ละคณะวิชา"³⁴⁵ ในแต่ละคณะวิชาที่ย่อมที่จะมีจุดมุ่งหมายการศึกษากามนี้อาวิชาและหลักสูตร ตลอดจนวิธีการสอนที่แตกต่างกัน "บางครั้งการจัดหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาในปัจจุบันเน้นเรื่องของสติปัญญา เหตุผล"³⁴⁶

³⁴⁵ เอกชัย กิตฺติพันธ์ุ, "การบริหารงานในคณะครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์" สังกัศพวงมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร," หน้า 2.

³⁴⁶ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 73.

และ "ในบางครั้งไม่ต้องการเสนอวิชาเรียนให้กับผู้เรียน แต่ต้องมีวิชาต่าง ๆ พร้อมให้ผู้เรียนเลือก เพราะวิชาเรียนเป็นเพียงเครื่องมือให้ผู้เรียนได้พัฒนา ความเป็นตัวของตัวเอง" ³⁴⁷ นอกจากนี้ การสอนก็เป็นหน้าที่แรกของสถาบัน อุดมศึกษาที่จะทำหน้าที่สอนให้ได้ดี บ่มอบอาศัยวิธีสอนหลายวิธีด้วยกันให้เหมาะสม และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาของแต่ละสาขาวิชา โดยให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทางสติปัญญา และความคิด เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ จะต้องเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน "ซึ่งอยู่ในวัยหนุ่มสาว มีพลังกาย พลังความคิด ลามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างดี โดยเฉพาะวัย 18-19 ปี เป็นวัย ที่นักจิตวิทยาเชื่อว่าสมองได้รับการพัฒนาถึงขีดสูงสุด" ³⁴⁸ และเป็นระยะวัยที่ กำลังจะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่" "มักจะมีอารมณ์อ่อนไหว ในขณะที่เดียวกันก็มี ความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น อยากทดลองสิ่งแปลกใหม่ พร้อมทั้งจะยอมรับ อุดมการณ์ที่ตนเชื่อถือ แสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีสติปัญญา สูงกว่าผู้เรียนโดยทั่วไป" ³⁴⁹ ทั้งนี้ ผู้สอนกับผู้เรียนจะต้องมีความสัมพันธ์กัน "โดยรวมกันคิดค้นศึกษามีปัญหาต่าง ๆ โดยมีความสัมพันธ์กันทางอารมณ์ มีความ ผูกพันต่อกัน และความสัมพันธ์ทางสติปัญญา โดยอาศัยความรู้ ความคิด และเหตุผล"³⁵⁰

³⁴⁷ A. A. Neill, Summerhill: A Radical Approach to Child, P. 32. อ้างถึงใน ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับ พื้นฐาน, หน้า 141-145.

³⁴⁸ วัลลภา เทพพิสดิน ณ อยุชยา, งานบุคคล (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2527), หน้า 2. (อัครสำเนา)

³⁴⁹ ทองเรียบ อมรชกุล, การบริหารกิจการนิสิต: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2525), หน้า 34.

³⁵⁰ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ทุกเรื่องอุดมศึกษา, หน้า 265-267.

ก็จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุจุดหมายของการศึกษา จากเหตุผลดังกล่าว น่าจะเป็นสาเหตุให้ผู้บริหาร และอาจารย์ มีการปฏิบัติแตกต่างกัน เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์ แตกต่างกันย่อมส่งผลให้การปฏิบัติแตกต่างกัน การบริหารงานของ คณะวิชาต่าง ๆ ก็ย่อมมีความแตกต่างกันออกไปจึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารมีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านิยมจุดหมายของการศึกษา ธรรมชาติของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน วิธีสอน และอาจารย์มีการปฏิบัติแตกต่างกันใน ค่านิยมจุดหมายของการศึกษา กานพุทธญาณวิทยา และวิธีสอน

ความคิดเห็นและขอเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ของรัฐในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา สูงสุด ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

1. ควรนำเอาพุทธปรัชญาการศึกษามาเป็นแนวทางในการจัดและวางแผนการศึกษาในอนาคต และเป็นแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของไทย เพื่อให้มีแนวคิดทางพุทธปรัชญาการศึกษาเด่นชัด ตลอดจนให้ข้อสรุปสำหรับพุทธปรัชญาการศึกษาทั้ง 13 ค่าน มาเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ทางการศึกษา
2. นักการศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดการศึกษา ควรจะมีการศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะดำเนินการปรับปรุงการจัดการศึกษา ในค่านเนื้อหาของพุทธปรัชญาการศึกษา สภาพปัญหา แนวทางปฏิบัติ รวมทั้งผลที่คาดว่าจะได้รับ การศึกษาพิจารณาในเรื่องนี้อาจกระทำได้หลายวิธี เช่น จัดประชุม สัมมนา อภิปราย ทำวิจัยแบบต่าง ๆ จัดตั้งกลุ่มทำงานเฉพาะกิจ พิมพ์เผยแพร่เอกสาร ใช้อีเมลวชน การทดลองปฏิบัติ และเตรียมการล่วงหน้าก่อนนำมาใช้จริง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรจะมีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในทุกภูมิภาค เพื่อจะได้ทราบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปในลักษณะใด
2. ควรจะมีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และอาชีวศึกษา ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ในระดับภูมิภาค และระดับชาติ
3. ควรจะมีการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาทุก ๆ องค์ประกอบให้ละเอียดลึกซึ้ง เป็นรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติ
4. ควรจะมีการศึกษาและเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของนักการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กับอาจารย์ผู้สอนว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกัน

บรรณานุกรม - การวิจัยที่เกี่ยวข้อง

<p>1. ควรจะมีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในทุกภูมิภาค เพื่อจะได้ทราบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปในลักษณะใด</p> <p>2. ควรจะมีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และอาชีวศึกษา ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ในระดับภูมิภาค และระดับชาติ</p> <p>3. ควรจะมีการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาทุก ๆ องค์ประกอบให้ละเอียดลึกซึ้ง เป็นรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติ</p> <p>4. ควรจะมีการศึกษาและเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของนักการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กับอาจารย์ผู้สอนว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกัน</p>	<p>1. ควรจะมีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในทุกภูมิภาค เพื่อจะได้ทราบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปในลักษณะใด</p> <p>2. ควรจะมีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และอาชีวศึกษา ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ในระดับภูมิภาค และระดับชาติ</p> <p>3. ควรจะมีการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาทุก ๆ องค์ประกอบให้ละเอียดลึกซึ้ง เป็นรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติ</p> <p>4. ควรจะมีการศึกษาและเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของนักการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กับอาจารย์ผู้สอนว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกัน</p>
---	---